

Е Л Л И Н И К И

ΕΤΟΣ α'

Αὐτοῦτος 1

Ἄρμ. Α'.

Ἡ δὲ ὥρα ἦν ὅταν, ὡς ἄνδρες Ἕλληνες! Πρὸ
 τοῦ μου εἰσακοίτης τῆς Ἑλλάδος πολέμου
 ἐπὶ τῶν ἰδίων δικαιομάτων καὶ
 θεωριῶν αὐτῶν μὲν ἐπὶ τῶν εἰς
 αὐτοὺς καὶ τοῦ σώσαντος ἐλευ-
 θέραι ἐπιστρέψοντα ὄλως δυσκόμοι,
 ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐλευθερίαν, καὶ αὐ-
 τῶν πάλιν αὐτῶν ἐπαμάρταν.

Οὐδὲν ἄλλο μα-
καρίον οἱ Σέρβοι, οἱ Σκλάβοι,
οἱ ὀρθόδοξοι με-
τὰ τὴν ἐκείνην ἐποχήν ἔλαβον μετὰ
τὴν Πάτρις μᾶς προσ-
τάξει.

11 ἡ ὑμῶν προσηγορία τὰς οὐρα-
 νίων τῶν ἁγίων, ὅτι διὰ τὴν ἀλη-
 θείαν καὶ τὴν ἡμέραν κρίσεως πάντων ὅλων τῶν
 ἁγίων ἐξέρχεται ἀπὸ τῶν ἁγίων τῆς
 ἐκκλησίας σου σπλήττοιο, καὶ οἱ ποι-
 οῦντες αὐτὸ τὸ τρομερὸν ἀγαθὸν τῶν
 ἁγίων σου. ἡ ὑμῶν θέλησις θαν-
 τὸν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν σου, οἱ δὲ τὸ
 ἁγίον σου τρέφουσιν καὶ οἱ χωροὶ θε-
 οῦ σου ἐπὶ τῶν ἁγίων σου.

Οὐ φεσμεν ἡμῶν σοι τῇ Εὐρίᾳ τῆς ἐν-
 ῥοχθῆς τοῦ ἐκ τῆς ἀπὸ τοῦ ἀσπίου τῆς
 ῥέας· εὐδοκίας καὶ πύρις εὐχῶν
 ἡμῶν διὰ τὸς πρὸς οὐτὴ τῶν προ-
 τῶν μᾶς εὐρύς, ἐπιθυμῶν
 τὴν ἀλευσίαν τῆς ἰλίδος.

Ἱμεῖς φανερόμενοι ἄξιοι τῆς προσπά-
της ὁρατῆς καὶ τῆ παρόντος αἰῶνος,
ἡμεῖς ἐν τῇ παιδείᾳ καὶ ἐπιτυχόμεν τιν
υπεράσπιον αὐτῶν καὶ βούλευσαν πολ-
λοὶ ἐκ τούτων φιλελεύθεροι θελήσιν ἐλθῆ-
ναι ἐν τῇ συστροφίᾳ σὺν μὲ ἡμῖς. Κι-
νῶντες, ὁ φίλοι, καὶ θέλετε εἶναι μιαν κρα-
ταίαν δύναμιν ἐν ὑπερασπιστῇ τὰ δι-
καιοῦ μας! θέλετε εἶναι καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν
ἐχθρῶν μας πολλὰς, οἷον τινες παρὰ τὴν
ἐκείνην ἀπὸ τὴν δικαίαν μας αἰτίαν, καὶ
ἐρεῖ φωνὴ τὰ νῦν πρὸς τὸν ἐχθρὸν καὶ
καὶ ἐκείνους μὲ ἡμᾶς! ὁ παρρησιασθῶν
μὲ ἐλθόντες φρονίμα, ὁ Πατὴρ θελ-
εῖ ἐν κολποῦν! Ποῖος λοιπὸν ἐμποδῖ-
ζει τὰς ἀδριανί σας βραχίονας; Ὁ ὁ-
ντα δὲ ἐχθρὸν μας εἶναι οὐστέρας καὶ
ἐνδύατος. Ὁ ἐρατὴρ μας ἔμπειροι, καὶ
πολλοὶ οἱ ὁμαρτέτες γέροντες ἐνέστα-
σθαι! ἐκδοῦντες λοιποὶ, ὁ ἰσχυρὸν καὶ
μεγαλόφυχον ἴδωμεν! Ἄς σχηματι-
σθῶσι φλογεῖτες ἐσθικά! ὁ ἐμφανι-
σθῶσι πατριωτικῶν ληρώδων, καὶ θε-
λῶντες εἶναι τοὺς τὰ αἰῶνα ἐκείνους ἐκ-
πολέμους τοῦ ὁ σκοπιεῖς καὶ πείσῶν
ἐξ ἰδίων, ἀπέστηται τοῖς Ἐραβευτικῶν
καὶ σωματικῶν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς πα-
τριᾶς μας ὅσα τὰ παρὰ τὴν τοῦ Ἰοῦ
καὶ Ἀγαθῶν πλάτους ἔχουσιν ὀ-
πτηκῶν τὰ ἰσχυρὰ καὶ πόλιν, τὰ ὅποια
ἐν καὶ τῇ ἐκείνῃ ἔχουσιν ἐν ἐμπα-
ρυστικῶν καὶ τὰ πόλιν, θελ-
ουσιν ἐκδοῦντες τοῖς ἰσχυροῦς τοῦ
πυρὸς καὶ τῇ μαχαίρᾳ

ΚΑΛΑΜΑΤΑ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2021

ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

200 χρόνια
από την έκδοση
της πρώτης εφημερίδας
στην ελεύθερη Ελλάδα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
Καλαμάτα Αύγουστος 2021

Για την έκδοση του βιβλίου εκτός από τους αρθρογράφους εργάστηκαν ο **Ηλίας Μπιτσάνης** με τον **Δημήτρη Πλέμμενο** στο συντονισμό και την επιμέλεια, ο **Γιάννης Σακκάς** στη σελιδοποίηση, η **Σταυρούλα Κασιδάκη** στη διόρθωση και η **Μαρία Ξυπολύτου** στη δακτυλογράφηση κειμένων.

Η εκτύπωση έγινε με τη βοήθεια του φίλου και συναδέλφου **Πέτρου Παπασαραντόπουλου**, ιδιοκτήτη του εκδοτικού οίκου «Επίκεντρο».

*Το βιβλίο αφιερώνεται στους δημοσιογράφους
που αντιστέκονται στην, κάθε απόχρωσης, εξουσία.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλογικό σημείωμα.....	7
-------------------------	---

ΠΡΟΚΟΠΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

«Σάλπιγξ Ελληνική: Ενα «εγερτήριον σάλπισμα» της Ελευθερίας του Τύπου κατά την Εθνεγερσία του 1821, στην Καλαμάτα.....	9
--	---

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΙΧΑΛΑΚΕΑΣ

Γνωρίζοντας την πρώτη ελληνική εφημερίδα μέσα από έκδοση της "Ελευθερίας" το 1995.....	13
--	----

ΠΟΤΗΣ Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗΣ

Το Τζαμί και η "Σάλπιγξ Ελληνική" του 1821.....	33
---	----

ΗΛΙΑΣ ΜΠΙΤΣΑΝΗΣ

"Σάλπιγξ Ελληνική" και η "παρακαταθήκη" της.....	41
--	----

ΝΙΚΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ

Κυδωνιές, Καλαμάτα, Μεσολόγγι. Στιγμιότυπα της Ελληνικής Τυπογραφίας του 1821.....	45
--	----

ΘΑΝΑΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΥ

Η "Σάλπιγξ Ελληνική" και το πανόραμα του επαναστατικού Τύπου (1821-1830).....	49
---	----

Τα κείμενα των τριών φύλλων της εφημερίδας "Σάλπιγξ Ελληνική".....	55
--	----

ΠΡΟΚΟΠΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

Επίμετρο: Οι Επαναστατικές "Προκηρύξεις" της "Μεσσηνιακής Γερουσίας".....	69
---	----

ΑΝΑΚΗΡΤΞΙΣ

Εἰς τὰς πράξεις περιπτώσεις τῆς Ἑλλήδος, ὅτε ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν γένος, μὴν ὑπομένον τὸν βαρὺν τῆς τυραννίης ζυγόν, τὸν ὁποῖον ἐρευνᾷ ἀσπίς αἰῶνας ἐκκλητῆρας, ἀπεβάλισεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Θέλει. Προδία νὰ πιάσῃ τὰ ἔθνη, διὰ τὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐπορίαν ἀπώλεσεν αὐτονομίαν, εἴται ἀναρχαιοτάτη καὶ ἐρημρία εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκδιδόμενη. Τὸ γένος ὅλον ἀγωνιζόμενον τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα θέλει νὰ βδέτῃ καὶ διὰ τοῦ τοῦ τοῦς ἀγωνίᾳς τοῦ κυρυτομέτους, τὰς ἀρετὰς τῶν καλῶν δμοσιῶν ἐπαινομένης, καὶ τὰς κκιὰς τῶν κκιῶν ἐξελγχομένης, εἰς ἀτορυγὶ καὶ μίμῃσιν. Θέλει νὰ μαυθῇ τὰ ἄνα πᾶσα ἐταρχία γινόμενα, καὶ οὕτω νὰ βάλῃται διὰ τῆς ἐρημρίδος ὅλα τὰ μέρη τοῦ εἰς συνάρειαν.

Προσέειτὶ ἑξῆς ἔθνη ἔγνων περίεργα εἰς τὰ πράγματα ἡμῶν, καὶ συχνοτάτα γράφουσι περὶ ἡμῶν, κρίνουσι καὶ ἐπικρίνουσι, ἐταχοὶ καὶ κατηγοροῦσι καὶ ταῦτα ὅλα κυρυτοῦν καὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐρημρίδων θέλει νὰ γνωρίσῃ τὸ γένος εἰς ἰδικὴν τοῦ ἐρημρίδα ἐξ ἐκείνων μεταρρῶνται.

Ἀδεῖα λοιπὸν τῇ Τηλοτάτῃ Πρίγκιπτος ΤΥΗΛΑΝΓΗ, Πληρξιστῇ τοῦ Γενικῆς ἑπιτοῦ, γίνεται γνωστὸν εἰς τὸ κινδὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰς ὅλας τὰς φιλέλληνας ἐξῆς, ὅτι ἀπὸ πρώτης ἀύγῃς λαμβάνει ἀρχὴν ἡ ἐκδοσις μιᾶς τοιαύτης ἐρημρίδος.

ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

διομαζόμενης. Ἡ ἐρημρία αὕτη ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ρηθέντων δύο σκοπῶν, θέλει ἐκτείνεσθαι ἐν γένει καὶ εἰς ὅσα ἄλλα πολιτικῆς ἐρημρίδος ἴδια ἀντικεί-

μενα. Αἱ περὶ Ἑλλήδος ἐκδιδόμεναι εἰδήσεις θέλουσι εἶναι ἀληθεῖς, καὶ αὐτὰρὰ προσοχὴν θέλει δοθῇ, μὴ βλαβρῶσι ποτὲ τὰ πρὸς ὅλας τὰς διοικήσεις ὀφειλόμενα καθήκοντα.

Ἡ ἐκδοσις τῆς ἐρημρίδος θέλει γίνεσθαι κυρίως ἡμέραι παρ' ἡμεῶν (ἐξαίρουμένης τῆς Κυριακῆς καὶ τῶν μεγάλων ἑορῶν) ἀπὸ τέσσαρτος σελίδας εἰς τέταρτον κατὰ τὸ σχῆμα τῆς παρουσίας ἀνακηρύξεως.

Ἡ ἐκδοσις τιμὴν διορίζεται γρῖς. πενήκοντα, ἡ τις πληροῦται ἢ σέλλεται ἀσφαλῶς πρὸς τὸν ἐκδότην, χωρὶς δὲ προκαταβολῆς τῆς τιμῆς, ἢ ἀσφαλῶς ἐγγυίσεως περὶ αὐτῆς, ἐρημρία δὲν δίδεται, μίτε σέλλεται.

Ἡ συνδρομὴ γίνεται ἐκτίως ἢ ἐξαμηνίως, ἡμίσως ἢ ἐμμέσως διὰ τῶν καὶ γνωστῶν εἰς τὸν ἐκδότην, εἰς δευτέρους ξένους τόπους ἢ διὰ τῆς πώσης, ἐπὶ τοῦ μέρους μὴ τὸν ἐκδότην, ἢ κατ' οὐδεὶα διὰ τινος γνωστοῦ εἰς τὸν ἐκδότην ἀνθρώπου.

Ἡ πρὸς τὰς συνδρομὰς ἐξαποστολὴ τῆς ἐρημρίδος θέλει γίνεσθαι κατ' ἐνοικαίρῃ, διὰ τὴν ἐκλείψιν τῶν ταχυδρομικῶν ἀρῶν.

Προσκαθῆται καὶ παρακαθῆται ὅσοι οἱ ὁμογενεῖς, ὅσοι κρίνῃ ἑαυτοὺς ἀξίους, καὶ σέλλωσιν ὅσον τάχιστα πρὸς τὸν ἐκδότην ὅσα κρίνῃ ἀξία, καὶ κερύττανται διὰ τῆς Ἑλληνικῆς Σάλπιγγος, καὶ νὰ ἔχωσι μὲ αὐτὸν ἀλληλογραφεῖαν.

Ἐν Καλαμῶται Ἀ' ἔτει τῆς ἐλευθερίας (1821).

Ὁ ἐπιστάτης καὶ ἐκδότης τῆς Ἑλληνικῆς Σάλπιγγος.

Προλογικό σημείωμα του εκδότη

Με χαρά παρουσιάζω σήμερα την επετειακή έκδοση “Σάλπιγξ Ελληνική” με την ευκαιρία του εορτασμού των 200 χρόνων από την Επανάσταση του 1821. Η συμβολή της εφημερίδας μας θα θέλαμε να είναι μεγαλύτερη και καλύτερη, αλλά η πανδημία αποτέλεσε σοβαρό εμπόδιο στον αρχικό σχεδιασμό. Παρ’ όλα αυτά δημοσιεύσαμε ήδη δεκάδες ρεπορτάζ και άρθρα σχετικά με την Επανάσταση, κάτι που θα συνεχίσουμε και το επόμενο διάστημα.

“Σάλπιγξ Ελληνική” λοιπόν η έκδοση που κρατάτε στα χέρια σας και πραγματεύεται τα όσα αφορούν στην έκδοση της πρώτης έντυπης εφημερίδας στην ελεύθερη Ελλάδα. Κυκλοφόρησε για πρώτη φορά στην Καλαμάτα την 1η Αυγούστου 1821, αλλά δεν μακροημέρευσε. Εκδόθηκαν μόλις τρία φύλλα της και η παρεμβατική πολιτική του ιδρυτή Δημητρίου Υψηλάντη στο συντάκτη της Θεόκλητο Φαρμακίδη ανάγκασε τον τελευταίο να διακόψει την έκδοση. Στα τρία φύλλα υπάρχουν πολλά ενδιαφέροντα θέματα και ανάμεσα σε αυτά ξεχωριστή θέση κατέχει το ιστορικό κείμενο “Προειδοποιήσεις προς τας Ευρωπαϊκάς Αυλὰς εκ μέρους του φιλογενούς στρατηγού των Σπαρτιατικών στρατευμάτων Πέτρου Μαυρομιχάλη και της Μεσσηνιακής Συγκλήτου της Καλαμάτας”.

Το ανά χείρας βιβλίο περιλαμβάνει εργασίες και άρθρα από αξιόλογους συγγραφείς, παλαιότερους και νεότερους, ενώ προλογίζεται από τον εξαίρετο συμπατριώτη μας τ. Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας Προκόπη Παυλόπουλο. Περιλαμβάνει ακόμη αναλυτικά το περιεχόμενο και των τριών φύλλων της, προκειμένου ο αναγνώστης να έχει μια ολοκληρωμένη εικόνα για τον χαρακτήρα και τον προσανατολισμό της.

Διακόσια χρόνια μετά από τότε που κυκλοφόρησε η “Σάλπιγξ Ελληνική”, η Καλαμάτα έχει δύο ημερήσιες εφημερίδες, το ιστορικό “Θάρρος” που εκδόθηκε για πρώτη φορά στα τέλη του 19ου αιώνα και την πολύ μεταγενέστερη “Ελευθερία”. Και οι δύο βρίσκονται αρκετά ψηλά στην “ιεραρχία” του περιφερειακού Τύπου, τόσο με τις έντυπες όσο και με τις ηλεκτρονικές εκδόσεις τους. Δείγμα μιας βαθιάς παράδοσης και συνέχειας που έχει ο Τύπος ιστορικά και στο σήμερα, στην πόλη που εκδόθηκε η πρώτη εφημερίδα επί ελεύθερου ελληνικού εδάφους. Οι εφημερίδες αυτές δεν εξαιρούνται των πιεστικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει τα τελευταία χρόνια η ενημέρωση. Το κύρος και οι καλές προθέσεις των συντελεστών δεν αρκούν.

Η πολιτική εξουσία έχει ιερό χρέος να δρομολογήσει μέτρα κάθαρσης του τοπίου στο οποίο κινούμεθα και προσπαθούμε να επιβιώσουμε, καθιερώνοντας κανόνες και παίρνοντας μέτρα στήριξης των προσπαθειών που κάνουν οι εργάτες του Τύπου. Γιατί είναι τραγικό να γιορτάζουμε τα 200 χρόνια από τότε που πρωτοβγήκε εφημερίδα στην Καλαμάτα και κάποιες λίγο αργότερα σε άλλες πόλεις, και σήμερα με τις τεχνολογικές εξελίξεις να μας ευνοούν αλλά και να μας καταδυναστεύουν, να βρισκόμαστε συχνά σε αδιέξοδο.

Για να μπορούμε λοιπόν να βαδίσουμε στα χνάρια του Φαρμακίδη με ανεξάρτητο και αδέσμευτο λόγο, απαιτούμε ξεκαθάρισμα των όρων του παιχνιδιού και θεσμική στήριξη των έντιμων προσπαθειών. Με την ελπίδα ότι μπορούμε να δούμε να γίνεται κάτι τέτοιο στις μέρες μας.

Εσείς διαβάστε το βιβλίο και απολαύστε το ταξίδι στο χρόνο για να συναντήσετε την πρώτη εφημερίδα και εμείς θα συνεχίσουμε να παλεύουμε για να υπάρχουμε έχοντας απόλυτη πεποίθηση ότι ο τόπος χρειάζεται την ελεύθερη και αδέσμευτη εφημερίδα.

Από τη θέση αυτή θα ήθελα να εκφράσω τις θερμότερες ευχαριστίες σε όλους όσοι συνέβαλαν στη δημιουργία του βιβλίου, το οποίο παραδίδουμε στους αναγνώστες και την Ιστορία.

Ντίνος Δ. Πλεμμένος
Εκδότης - Διευθυντής
της εφημερίδας “Ελευθερία”

«ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ»
**Ενα «εγερτήριον
σάλπισμα» της
Ελευθερίας του Τύπου
κατά την Εθνεγερσία
του 1821, στην
Καλαμάτα**

*Το βιβλίο προλογίζει
ο τέως Πρόεδρος της Δημοκρατίας
και επίτιμος καθηγητής της
Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ
Προκόπης Παυλόπουλος*

Την 1η Αυγούστου 1821 κυκλοφόρησε, στην ελεύθερη Καλαμάτα, η πρώτη έντυπη εφημερίδα της Εθνεγερσίας του 1821, κατ' ουσίαν επίσημο όργανο της Επανάστασης, η «Σάλπιγξ Ελληνική», από το εκεί εγκατεστημένο πρώτο «Εθνικόν Τυπογραφείον» των αγωνιζόμενων Ελλήνων.

Αυτό το πρώτο «Εθνικόν Τυπογραφείον» δημιουργήθηκε από τον Δημήτριο Υψηλάντη, που ήλθε στην Ελλάδα από την Τεργέστη ως «Πληρεξούσιος του Εθνικού Εκπροσώπου», ήτοι του αδελφού του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Ειδικότερα, με χρήματα προερχόμενα από την οικογενειακή τους περιουσία, ο Δημήτριος Υψηλάντης αγόρασε ένα στοιχειώδες τυπογραφικό «συγκρότημα» στην Τεργέστη, ύστερα από μεσολάβηση της Επιτροπής για τη διενέργεια εράνων υπέρ του Αγώνα, με στόχο τη μεταφορά του στην Ελλάδα προς έκδοση μιας εφημερίδας μικρού σχήματος και άλλων υπηρεσιακών εντύπων.

Το «ταξίδι» του «Εθνικού Τυπογραφείου» από την Τεργέστη προς την Ελλάδα, υπό τον Δημήτριο Υψηλάντη, ξεκίνησε την 30ή Μαΐου 1821, με προορισμό την Ύδρα. Από την Ύδρα, το «Εθνικόν Τυπογραφείον», συσκευασμένο σε ειδικά κιβώτια, μεταφέρθηκε στο Άστρος και μετά στο στρατόπεδο των Βερβένων, όπου παρέμεινε αποθηκευμένο στον Πύργο του Ι. Αδραχτά. Εκεί, ήδη από την 8η Ιουνίου 1821, βρισκόταν

και ο Δημήτριος Υψηλάντης. Λίγο αργότερα, το «Εθνικόν Τυπογραφείον» μεταφέρθηκε τελικώς στην Καλαμάτα, η οποία είχε προκριθεί για την αποθήκευση και άλλου πολεμικού υλικού, «μόνη αρμοδιότερα πόλις, ως ηρεμούσα εκ πολεμίων, πλησιάζουσα δε την θάλασσαν και αμέσως δυνάμενη δέχεσθαι παρά των Εφόρων της Τεργέστης το απ' εντολής πολεμικόν υλικόν».

Η οργάνωση και λειτουργία του «Εθνικού Τυπογραφείου», του πρώτου και μοναδικού τυπογραφείου στην Ελλάδα το 1821, ανατέθηκε στον ταλαντούχο καλλιτέχνη-τυπογράφο Κωνσταντίνο Τόμπρα, καταγόμενο από τις Κυδωνιές της Μικράς Ασίας. Συγκεκριμένα, ο Κωνσταντίνος Τόμπρας ήλθε στην Καλαμάτα ύστερα από πρόσκληση του Δημητρίου Υψηλάντη, προς τον οποίο είχε κάνει τις σχετικές θερμές συστάσεις για τις τυπογραφικές του ικανότητες ο στόλαρχος Ιάκωβος Τομπάξης. Ο Κωνσταντίνος Τόμπρας στέγασε το «Εθνικόν Τυπογραφείον» σ' ένα κεραμοσκεπές τούρκικο τζαμί, στο βόρειο μέρος της Καλαμάτας. Το πρώτο φύλλο της «Σάλπιγγος Ελληνικής» -αφού προηγήθηκε μονόφυλλη «Ανακήρυξις», «εν Καλαμάτα έτει α' της Ελευθερίας 1821»- κυκλοφόρησε την 1η Αυγούστου 1821. «Επιστάτης και Εκδότης» της Εφημερίδας ήταν ο λόγιος ιερομόναχος Θεόκλητος Φαρμακίδης, με μεγάλη πείρα εφημεριδογράφου, την οποία απέκτησε ιδίως κατά την έκδοση και επιμέλεια του περιήφημου περιοδικού «Λόγιος Ερμής», στη Βιέννη. Από τη «Σάλπιγγα Ελληνικήν» σώζονται σήμερα μόνο τρία φύλλα στη Βιβλιοθήκη της Βουλής, δωρεά του Τιμολέοντος Φιλήμονος.

Έχουν ήδη γραφεί αρκετά για τη διαδικασία έκδοσης και για το περιεχόμενο των πρώτων φύλλων της «Σάλπιγγος Ελληνικής». Θεωρώ λοιπόν σκόπιμο να προσθέσω λίγες σκέψεις αποκλειστικώς και μόνον αναφορικά με τη σημασία της έκδοσης στην Καλαμάτα, την 1η Αυγούστου 1821, της πρώτης εφημερίδας της αγωνιζόμενης Ελλάδας. Γιατί είναι αναμφισβήτητο ότι αυτή η «βιάση» των αγωνιζόμενων Ελλήνων, και πρωτίστως του Δημητρίου Υψηλάντη, να εκδώσουν εφημερίδα ενώ ακόμη η «φλόγα» της Εθνεγερσίας του 1821 δεν είχε «λαμπαδιάσει» καλά-καλά, σήμαινε πολλά. Και για την ακρίβεια, σήμαινε πολλά για τη σχέση των Ελλήνων -άρα του Έθνους των Ελλήνων- με την Ελευθερία εν γένει. Κάπως έτσι πρέπει να δούμε την έκδοση της «Σάλπιγγος Ελληνικής», ως εξαιρετικά πρώιμο δείγμα της προσήλωσης των αγωνιζόμενων Ελλήνων στην Ελευθερία, μέσω της ειδικότερης έκφανσης της Ελευθερίας της Έκφρασης, κατ' εξοχήν διά του Τύπου.

Για να γίνω σαφέστερος: Η σχέση των Ελλήνων, μέσα σε όλη τη διαδρομή της μακραίωνης πορείας του Ελληνικού Έθνους, με την Ελευθερία είναι, κατ' ουσίαν, βιωματική. Διότι όπως η ίδια η Ιστορία του Έθνους των Ελλήνων καταδεικνύει, εμείς οι Έλληνες μόνον ελεύθεροι μπορούμε να ζήσουμε, να υπερασπισθούμε την Πατρίδα και, επιπλέον, την αξία μας και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς μας. Κατά τούτο, λοιπόν, η ως άνω Ιστορία είναι ένας αδιάλειπτος βιωματικός αγώνας εναντίον οιοδήποτε επιχειρεί να καταλύσει, καθ' οιοδήποτε τρόπο, το καθεστώς της Ελευθερίας μας. Αυτό είναι και το κυριότερο μήνυμα, το οποίο εκπέμπει προς το μέλλον και η μεγάλη Επέτειος των 200 ετών από την Εθνεγερσία του 1821.

Το προαναφερόμενο καθεστώς Ελευθερίας για κάθε Έλληνα εκφράζεται με την κατοχύρωση της ακώλυτης άσκησης των επιμέρους Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τα οποία απορρέουν εξ αυτής, ως ειδικότερες μορφές ανάπτυξής της στην πράξη. Με βάση τα όσα ήδη εξέθεσα για το πρώτο «Εθνικόν Τυπογραφείον» και την πρώτη εφημερίδα, την «Σάλπιγγα Ελληνικήν», στην Καλαμάτα, τον Αύγουστο του 1821, ας μου επιτραπεί να ολοκληρώσω το σύντομο αυτό σημείωμα επισημαίνοντας την τεράστια αξία που εμφανίζει για τους Έλληνες μεταξύ άλλων και το δικαίωμα της Ελευθερίας της Έκφρασης, κυρίως διά του Τύπου. Την αξία αυτού του δικαιώματος στη συνείδηση των αγωνιζόμενων, ακόμη, Ελλήνων φέρνει στο φως η έκδοση της «Σάλπιγγος Ελληνικής».

Κατόπιν των ανωτέρω, κάθε άλλο παρά τυχαίο μπορεί να θεωρηθεί το γεγονός ότι το δικαίωμα της Ελευθερίας της Έκφρασης -κυρίως διά του Τύπου- κατοχυρώθηκε στα πρώτα κιόλας Συντάγματα της Ελλάδας, πριν καν ιδρυθεί το Νεότερο Ελληνικό Κράτος, το 1830, με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου. Για του λόγου το ασεφές παρατίθενται στη συνέχεια:

Το άρθρο η' του «Νόμου της Επιδαύρου», ήτοι του «Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος κατά την εν Άστρει Β' Εθνικήν Συνέλευσιν», του 1823: «η'. Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να κοινοποιώσιν άλλως τε και διά των τύπων τας δοξασίας των, αλλά με τους ακόλουθους τρεις όρους: α'. Να μη γίνεται λόγος κατά της Χριστιανικής Θρησκείας. β'. Να μην αντιβαίνωσιν εις τας κοινώς αποδεδεγμένας αρχάς της ηθικής. γ'. Να αποφεύγωσι πάσαν προσωπικήν ύβριν».

Και το άρθρο 26 του «Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος», το οποίο θεσπίσθηκε το 1827, «κατά την εν Τροιζήνι Γ' Εθνικήν Συνέλευσιν»: «26. Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα, χωρίς προεξέτασιν, να γράφωσι και να δημοσιεύωσιν ελευθέρως διά του τύπου ή αλλέως τους στοχασμούς και τας γνώμας των, φυλάττοντες τους ακόλουθους όρους: α'. Να μην αντιβαίνωσιν εις τας αρχάς της Χριστιανικής Θρησκείας. β'. Να μην αντιβαίνωσιν εις την σεμνότητα. γ'. Ν' αποφεύγωσι πάσαν προσωπικήν ύβριν και συκοφαντίαν».

Υπό τα ως άνω δεδομένα δεν είναι υπερβολή να δεχθούμε ότι οι «πολυτελείς» περί Τύπου διατάξεις των άρθρων 14 και 15 του ισχύοντος Συντάγματος του 1975 -όπως έχουν αναθεωρηθεί- έλκουν την απώτερη καταγωγή τους από την ιστορική εμπειρία της «Σάλπιγγος Ελληνικής». Εξ ου και η έκδοση του τόμου αυτού έχει τη δική της, ιδιαίτερη και εξαιρετικά επίκαιρη, σημασία, ιδίως ενόψει του εορτασμού των 200 χρόνων από την Εθνεγερσία του 1821.

Αθήνα, 30 Απριλίου 2021

Προκόπιος Παυλόπουλος

τέως Πρόεδρος της Δημοκρατίας

Επίτιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής

του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

(4)

τὴν φρίκην καὶ τὸν θάνατον.

Ποία ἑλληνικὴ ψυχὴ θέλει ἀδιαφορήσῃ τὴν πρόσκλησιν τῆς Πατρίδος; εἰς τὴν Ῥώμην ἔτας τοῦ Κεῖσαρος φίλος στείων τὴν αἵματομένην χλαμύδα τοῦ τυράντου ἐγείρει τὸν λαόν. Τί θέλετε καὶ μὴ σείεσθαι ὦ Ἕλληνες, πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ Πατρίς γυμνὴ δεικνύει μὲν τὰς πληγὰς τῆς, καὶ μετὰ διακεκομμένην φωνὴν ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τῶν τέκνων τῆς. Ἡ Δία πρόνοια, ὡ φίλοι συμπατριῶται, εὐσπλαγχνισθεῖσα πλὴν τὰς δυσυχίας μας, κυδοῖσεν οὕτω τὰ πράγματα, ὥστε μὴ μωρὸν κόπον θέλομεν ἀπολαύσῃ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν πᾶσαν εὐδαιμονίαν. Ἄν λοιπὸν ἀπὸ ἀξιόμειπτον ὀβελτηρίαν ἀδιαφορήσωμεν, ὃ τυράνος γενόμενος ἀγριώτερος, θέλει πολλαπλασιάσῃ τὰ δεινὰ μας, καὶ θέλομεν καταντήσῃ διὰ παντὸς τὸ δυσυχέστερον πάντων τῶν ἐθνῶν.

Στρέψατε τοὺς ὀφθαλμούς σας, ὦ συμπατριῶται! καὶ ἴδετε τὴν ἐλεεινὴν μας κατάσασιν· ἴδετε ἰδὼ τοὺς ναοὺς καὶ ἀπατημένους· ἐκεῖ τὰ τέκνα μας ἀρπάξμεθα, διὰ χρῆσιν ἀναιδестаῆν τῆς ἀναιδούς φιλδοσίας τῶν βαρβάρων τυράντων μας· τοὺς οἴκους μας γεγυμνωμένους, τοὺς ἀγροὺς μας λεηλατούμενους καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐλεεινὰ ἀνδράποδα.

Εἶται καιρὸς γὰρ ἀποτινάξωμεν τὸν ἀφόρητον τούτον ζυγόν, γὰρ ἐλευθερώσωμεν τὴν Πατρίδα, γὰρ κερμίσωμεν ὅπρὸς τὰ νῆφιν τὴν ἡμισέληνον, διὰ νὰ ὑψώσωμεν τὸ σημεῖον, δι' οὗ πάντοτε νικῶμεν· λέγω τὸν Σταυρὸν, καὶ οὕτω γὰρ ἐδικησώμεν τὴν Πατρίδα, καὶ τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν Πίστιν ἐπὶ τὴν ἀσεβή των ἀσεβῶν καταφρόνησιν.

Μεταξὺ ἡμῶν εὐγενέστερος εἶναι, ὅς τις ἀνδριωτέρως ὑπερασπισθῇ τὰ δίκαια τῆς Πατρίδος, καὶ ὠφελιμωτέρως τὴν δουλεύει. Τὸ ἔθνος συσπαιρῶνται θέλει ἐκλέξῃ τοὺς δημογέροντάς του, καὶ εἰς τὴν ὕψιστον αὐτὴν βουλήν θέλουσιν ὑπέκει· ὅσας αἱ πράξεις,

ἄς κινεῖσθωμεν λοιπὸν μετ' ἐν κοινόν.

ἔρριπται, οἱ πλούσιοι δὲ καταβάλλωμεν τῆς ἰδίας περιουσίας, οἱ ἱερεῖς ποιμένες δὲ ἐμψυχώσωσι τὸν λαόν μετὰ τὸ ἰδίῳ τῶν παραδείγμα, καὶ οἱ πεπαιδευμένοι δὲ συμβουλευσώσι τὰ ὠφέλιμα. Οἱ δὲ ἐν ξέαις αὐλαῖς ὑπουργοῦντες στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ὁμογενεῖς, ἀπὸ δόντες τὰς εὐχαριστίας εἰς ἣν ἕκαστος ὑπουργεῖ δύστηνον δὲ ὁρμήσωσιν ἔλοι εἰς τὸ ἀνοιγόμενον ἤδη μέγα καὶ λαμπρὸν σάδιον, καὶ συρρεῖσθωσιν εἰς τὴν πατρίδα τοῦ χρεωστούμενον φόρον, καὶ ὡς γενναῖοι δὲ ἐνπλησθώμεν ἔλοι ἀνὲν ἀποβλήσας καιροῦ, μετὰ τὸ ἀκαταμάχητον πλὴν τῆς ἀδρείας, καὶ ὑπόσχομαι εἰς τὸς ὀλίγους τὴν νίκην, καὶ μετ' αὐτὴν πᾶν ἀγαθόν. Ποιοὶ μισθωτοὶ καὶ χαλκοὶ δούλοι, τολμοῦν νὰ ἐντιπαρασχεθῶσιν ἀπέναντι λαοῦ, πολεμουμένων ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἀνεξαρτησίας; Μάρτυρες οἱ ἥρωικοι ἀγῶνες τῶν προπατέρων μας· Μάρτυς ἡ Ἰσπανία, ἡ τῆς πενήτης καὶ μόνη κατετρότωσε τὰς ἀντιτήτους σάλαγγας εἰς τὸν τυράννον.

Μετὰ τὴν ἐξουσίαν, ὦ συμπολίται, μετὰ τὸ πρὸς τὴν ἱερὰν Θρησκείαν σέβας μετὰ πρὸς τὰς νόμους καὶ τὰς στρατιῶνς ὑποταγήν, μετὰ τὴν εὐτολμίαν καὶ σαφεινότητα, ἡ νίκη μας εἶναι βέβαιη καὶ ἀατόφευκτος· αὕτη θέλει στεφανώσῃ μετὰ δάφνας ἀειδαλῆς τῆς ἡρώικης ἀγῶνός μας· αὕτη μετὰ χαλαρῶν ἀνὰ ἐξαλείπτει θέλει χαράξῃ τὰ ὀνόματ' ἡμῶν εἰς τὸν γὰρ τῆς ἰταλίας, διὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἐπερχομένων γενεῶν. Ἡ Πατρίς θέλει ἀνταμείψῃ τὴν εὐπειθὴ καὶ γηϊσίαν τῆς τέλῃ μετὰ βραβεῖα τῆς δόξης καὶ τιμῆς· τὰ δὲ παιδία καὶ κωφὰ ὄντα εἰς τὴν ταρμὴν τῆς πρόσκλησις, θέλει ἀποκριθῇ ὡς εὖ καὶ ἀσπιδόσπερματα, καὶ θέλει παύσῃ τὰ ὀνόματά των, ὡς ἄλλων προδωγῶν, εἰς τὸν ἀσπιδωτισμὸν καὶ καταραν τῶν μεταγενεσέρων.

(Τὸ λοιπὸν εἰς τὸ ἀλόληθον φύλλον.)

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΙΧΑΛΑΚΕΑΣ

*Από την έκδοση της «Ελευθερίας»
τον Δεκέμβριο του 1995*

Συμπληρώθηκαν εφέτος 174 χρόνια, από τότε που πρωτοκυκλοφόρησε (1 Αυγούστου 1821) σε ελευθερωμένο τμήμα της ελληνικής γης, στην Καλαμάτα, «στην καρδιά και το νου της Ελληνικής Επανάστασης», η πρώτη έντυπη εφημερίδα του μεγάλου Αγώνα, «Σάλπιγξ Ελληνική», το επίσημο όργανο της Επανάστασης.

Το τυπογραφείο, το πρώτο «Εθνικόν Τυπογραφείον» το έφερε στην αγωνιζόμενη για την ελευθερία και ανεξαρτησία της Ελλάδας Καλαμάτα, ο Δημήτριος Υψηλάντης, που ήρθε ως «Πληρεξούσιος του Γενικού Επιτρόπου» (του αδελφού του Αλέξανδρου Υψηλάντη), απ' την Τεργέστη. Το αγόρασε μαζί με άλλα στρατιωτικά εφόδια η συγκροτηθείσα στην Τεργέστη από τον ίδιο Επιτροπή, αποτελούμενη από τους εκεί ομογενείς Γεώργιο Μιχαήλ Αντωνόπουλο, τον Παξιμάδη και το Στράτο, με σκοπό τη διενέργεια εράνων προς συγκέντρωση χρημάτων, πολεμικού υλικού και άλλων αναγκών για τον αγώνα, ιδιαίτερα δε, για την αγορά λογχοφόρων όπλων και στολών, για την αποφασισμένη από τον ίδιο συγκρότηση τακτικού στρατού, κατά το πρότυπο των Ιερολοχιτών του αδελφού του Αλέξανδρου, καθώς και για την αγορά μιας τυπογραφίας προς έκδοση μιας εφημερίδας μικρού σχήματος και άλλων υπηρεσιακών εντύπων.

Για το σκοπό αυτό έδωσε στο μεγαλέμπορο κάτοικο της Τεργέστης Γεώργιο Μ. Αντωνόπουλο 300.000 φράγκα, ποσόν προερχόμενο από την

προίκα της αδελφής του Μαρίας, «που η ίδια την είχε προσφέρει εντελώς αυθόρμητα», τη δική του περιουσία και από εισφορές των ομογενών. Όλα αυτά έγιναν με μεγάλες προφυλάξεις, για να μην πέσουν στα δίχτυα της αυστριακής Αστυνομίας, της τόσο ανθελληνικής.

Το πλοίο που μετέφερε τον Δ. Υψηλάντη στην επαναστατημένη Ελλάδα, αναχώρησε από την Τεργέστη στις 30 Μαΐου 1821 με προορισμό την Ύδρα. Το συνόδευαν και δύο άλλα ακόμη φορτηγά πλοία, γεμάτα εφόδια. Όταν τους πήρε είδηση, κατόπιν προδοσίας, η αυστριακή Αστυνομία, ήταν πολύ αργά. Είχαν ανοιχτεί πολύ μακριά στην Αδριατική.

Το πλοίο του Δ. Υψηλάντη έφτασε στην Ύδρα στις 8 Ιουνίου 1821 ημέρα Τετάρτη και ώρα 3 (Κ.Α. Διαμάντη, Δημήτριος Υψηλάντης, Αθήναι 1966). Το τυπογραφείο έφτασε με άλλο πλοίο στην Ύδρα μαζί με άλλα εφόδια και από εκεί μεταφέρθηκε μαζί με πολεμικό υλικό στο Άστρος και στη συνέχεια στο στρατόπεδο των Βερβαίνων, όπου βρισκόταν από 21 Ιουνίου και ο Υψηλάντης. Εκεί παρέμεινε για ένα διάστημα συσκευασμένο στα κιβώτιά του και αποθηκευμένο, καθώς λέγεται, στον Πύργο του Ι. Αδραχτά, γιατί δεν βρισκόταν τυπογράφος για να το θέσει σε λειτουργία και ακόμη περισσότερο, γιατί η αναφύεσα ψυχρότητα μεταξύ Υψηλάντη και Πελοποννησιακής Γερουσίας παρεμπόδιζε τη λειτουργία του, όπως ακόμη και τη συγκρότηση τακτικού στρατού.

Το πλοίο που μετέφερε τον Δ. Υψηλάντη στην Ύδρα, κατόπιν εντολής του ίδιου του Πρίγκηπα, συνέχισε τη ρότα του μέχρι την Καλαμάτα, όπου ξεφόρτωσε στρατιωτικό υλικό και αποβίβασε άνδρες εθελοντές για την εκεί συγκρότηση του τακτικού στρατού, υπό τον συνταγματάρχη Βαλέστα. Ετσι «αι Καλάμαι ενεκρίθησαν τότε ως η μόνη αρμοδιωτέρα πόλις, ως ηρεμούσα εκ πολέμων, πλησιάζουσα δε την θάλασσα και αμέσως δυναμένη δέχεσθαι παρά των Εφόρων της Τεργέστης το απ' εντολής πολεμικόν υλικόν, εξού ικανόν επέμφθη μέρος, κατόπιν του Υψηλάντου» (Ι. Φιλήμονος Δ.Ι.Ε.Ε.Τ. Γ' σ. 74).

Και πολύ εύστοχα λοιπόν, υπογραμμίζει στη συνέχεια ο Ι. Φιλήμων ότι «Κατά πρώτον ήδη έφερε, διά του Υψηλάντου η Πελοπόννησος και λόγην ελληνικήν και τυπογραφίαν ελληνικήν όλως αγνώστους αυτή μέχρι της εποχής ταύτης» (οπ.π. σ. 76).

Ο Υψηλάντης γνώριζε καλά ότι ο Τύπος και ιδιαίτερα η εφημεριδογραφία είναι σπουδαίος συντελεστής και «φρούριο» στον αγώνα για την ελευθερία του Έθνους και ακόμη ότι «η εφημερίδα είναι ο συνεκτικός κρίκος της εθνικής ύπαρξης των Ελλήνων, τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό». Για τούτο, μεγάλο το ενδιαφέρον του και συνεχείς οι προσπάθειές του, για την εξεύρεση τυπογράφου ικανού να θέσει σε λειτουργία το τυπογραφείο του, που το ονόμασε «Εθνικόν», γιατί έκρινε επιτακτική, αναγκαία και επείγουσα, για την τότε επικρατούσα πολιτική σύγχυση, τη λειτουργία του τυπογραφείου και την έκδοση εφημερίδας.

Για το σκοπό αυτό, την εξεύρεση δηλαδή τυπογράφου, ανέθεσε το όλον θέμα στο στόλαρχο Ιάκωβο Τομπάζη και τον παρακάλεσε να εντείνει τις προσπάθειές του. Και πράγματι, ο Τομπάζης θυμήθηκε τον ταλαντούχο τυπογράφο των Κυδωνιών της Μικράς Ασίας Κων. Τόμπρα, οικογενειακό του φίλο, που είχε εκμάθει την τέχνη στα μεγάλα τυπογραφεία του εκδοτικού οίκου των αδελφών Διδότου στο Παρίσι, υπότροφος για δύο χρόνια (1817-1819), και τον οποίον είχε μεταφέρει κατά την καταστροφή των Κυδωνιών (3 Ιουνίου 1821) από τους

Τούρκους, πρόσφυγα στα Ψαρά μαζί με τον ανεψιό και βοηθό του Αναστάσιο Νικολαΐδη, χωρίς όμως και το τέλειο τυπογραφείο του, που συσκευασμένο για μεταφορά, κατέστρεψαν στην παραλία της ονομαστής πόλης οι Τούρκοι.

Με εντολή του Τομπάζη, στάλθηκε «πολύκωπος τράτα» στα Ψαρά και παρέλαβε τον Κ. Τόμπρα και τον Αναστ. Νικολαΐδη και τους μετέφερε στην Ύδρα και στη συνέχεια στο Αστros, στα Βέρβαινα και την Καλαμάτα, όπου, ύστερα από πρόσκλησή του, συνάντησαν τον Δ. Υψηλάντη, ο οποίος παρέδωσε στον Κ. Τόμπρα το «Εθνικόν Τυπογραφείον», που στο μεταξύ είχε μεταφερθεί από τα Βέρβαινα στην Καλαμάτα και που το στέγασε σε ένα κεραμοσκεπές τούρκικο τζαμί, κάτω από τη νότια πλευρά του Κάστρου της Καλαμάτας, για την εξυπηρέτηση αναγκών της Διοίκησης. Στα Βέρβαινα ήταν αδύνατη η λειτουργία του τυπογραφείου, για πολλούς λόγους και, ιδιαίτερα, λόγω των αναφυσίων διενέξεων μεταξύ Πελοποννησιακής Γερουσίας - Κοτζαμπάσηδων από τη μια μεριά και του πρίγκηπα Δ. Υψηλάντη από την άλλη. Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι «η πείσμων Γερουσία εσκότηζε τα φρονήματα περί της εξελίξεως των πραγμάτων. Κυρίως εις την Βέρβαιναν η κατάσταση δεν επέτρεπε την παραμονήν και του Υψηλάντου επί πολύ».

Ορθώς λοιπόν σε σχετική του ομιλία ο Δ. Ειρηνίδης επαναλαμβάνει ότι «ο Κ. Τόμπρας έστησεν εντός τζαμίου τινός (της Καλαμάτας) το πρώτον εν τη ελευθέρα Ελλάδι Τυπογραφείον» (ομιλία περί του εφευρέτου της τυπογραφικής τέχνης Ιωάν. Γουτεμβέργιου, Αθήναι 1876 σελ. 24-30). Και ο καθηγητής της Ιστορίας στο Α.Π. Θεσσαλονίκης Α.Ε. Βακαλόπουλος γράφει ότι: «Ο κ. Τόμπρας, Κυδωνιεύς, ιδρυτής του Τυπογραφείου Κυδωνιών, έγινε ο πρώτος οργανωτής του Τυπογραφείου της κυρίως Ελλάδος εις τας Καλάμας. Εκεί εξεδίδετο η εφημερίς «Σάλπιγξ Ελληνική» και άλλα έγγραφα της Κυβερνήσεως» (βλ. Πρόσφυγες και Προσφυγικά ζητήματα κατά την Ελληνική Επανάστασιν του 1821, Θεσσαλονίκη 1969 σελ. 20).

Εδώ πρέπει να προσθέσουμε ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα από μια μελέτη του Φ. Βίλμπεργκ (βλ. περιοδ. «Αρμονία», τόμος Β', εν Αθήναις 1901, σελ. 138), που γράφει: «Ούτως ωρίσαμεν τας Καλάμας ως πρώτην πόλιν της Ελλάδος, εντός της οποίας ειργάζετο τυπογραφείον, το δε πιεστήριον δεν ήτο ιδιωτικόν, αλλά προήλθεν εκ των προς υποστήριξιν του Αγώνος γενικών εράνων και ήτο επομένως ιδιοκτησία ολοκλήρου του Γένους, ώστε ορθώς ο Υψηλάντης ωνόμασεν αυτό «Εθνικόν» καθ' α μαρτυρεί ο Φιλήμων, εις ημάς δε επιτρέπεται να εκλαμβάνωμε αυτό ως την ιδανικὴν τουλάχιστον αρχήν του νυν Εθνικού Τυπογραφείου». «Αυτό είναι το πρώτο και μόνο, για ολόκληρο το 1821, Τυπογραφείο. Δίκαια λοιπόν ο Υψηλάντης του δίνει την ονομασία Εθνικόν».

Όλα τα παραπάνω για την πρώτη έντυπη εφημερίδα του αγώνα μαζί με πλείστα όσα άλλα, είναι τίτλοι τιμής και περγαμινές δόξας, καθώς και προνόμια ιστορικά και αναφαίρετα της ιστορικής πόλης της Καλαμάτας, η οποία τα τελευταία ιδίως χρόνια δοκιμάζει μεγάλη πικρία και θλίψη, γιατί όλως αδικαιολόγητα βρίσκεται, ως μη όφειλε, στο περιθώριο της λησμονιάς και της εγκατάλειψης εκ μέρους της παγερής αδιαφορίας των αρμοδίων... αν και υπήρξε αναντίρρητα, σε πείσμα της προκλητικής αδιαφορίας τους, το «λίκνον της ελευθερίας και η αφετηρία της νεώτερης πολιτικής ιστορίας μας».

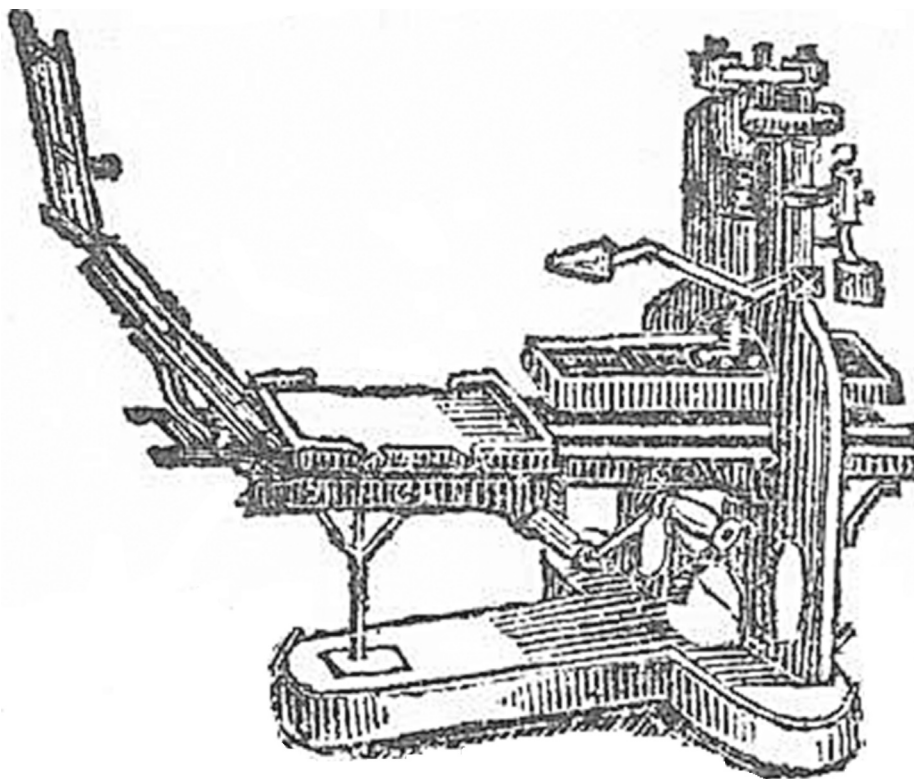
Εδώ λοιπόν στην Καλαμάτα άρχισε να τυπώνεται η επίσημη «εφημερίδα του γένους», η «Σάλπιγξ Ελληνική», «αδεία του Υψηλοτάτου Πρίγκηπος Υψηλάντου» και με «επιστάτην και εκδότην» τον πολύν Θεόκλητο Φαρμακίδη, ιερομόναχο, με μεγάλη πείρα εφημεριδογράφου (δημοσιογράφου), εκδότη του περιοδικού φιλολογικού συγγράμματος «Λόγιος Ερμής» της Βιέννης και κάτοχο πλούσιας και πυκνής ευρωπαϊκής παιδείας, λόγω μακράς παραμονής του στη Δύση και των σπουδών του στο Πανεπιστήμιο της Γοτίγγης (1819-1821) με δαπάνες του λόρδου Γκίλφορντ, τις οποίες σπουδές του με την έναρξη της επανάστασης διέκοψε, για να προσφέρει τις υπηρεσίες του στην αγωνιζόμενη Πατρίδα. Ο «πανοσιώτατος κύριος παπα - Θεόκλητος» Φαρμακίδης, διά του δημοσιογραφικού καλάμου του προσέφερεν εις την πατρίδα του, άνευ υπερβολής, πλείονα ή όσα πολλοί ικανοί πολεμισταί. Η γραφίς του εμπνευστού εφημεριδογράφου είναι πάντοτε εις εκ των παραγόντων της νίκης. Ο επιφανής «επιστάτης και εκδότης» ευτύχησε να έχει συνεργάτη τον Κωνσταντίνο Τόμπρα, τον άριστο μαθητή της Ακαδημίας Κυδωνιών, τον «πρώτον εθνικόν τυπογράφον της Επαναστάσεως», τον ευπαιδευτο τυπογράφο, που είχε εκμάθει την τέχνη στα περίφημα τυπογραφεία του οίκου Διδότου στο Παρίσι, με την προστασία του Αμβροσίου Διδότου και με τη χορηγία του προύχοντα των Κυδωνιών Χ' Εμμανουήλ Σαλτέλη. Ο Τόμπρας στο Παρίσι ειδικεύθηκε σ' όλους τους κλάδους της τυπογραφικής τέχνης (κατασκευή μητρών γραμμάτων, χύση στοιχείων, σύνθεση και τύπωση) και εκτός τούτων σπούδασε τη γαλλική γλώσσα και παρακολούθησε μαθήματα της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου του Λάγκαστερ (Λαγκαστριανή μέθοδος) με συσπουδαστή στα παιδαγωγικά τον Φίλιππουπολίτη Γεώργιο Κλεόβουλο, τον μετέπειτα πρώτον Έλληνα παιδαγωγό και εισηγητή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στα σχολεία του ελληνισμού, του άξιου αυτού Έλληνα τυπογράφου. Ας είναι αιωνία η μνήμη του! (βλ. Π. Λάμπρου, «Παρνασσός», τομ. Β'). Ονόματα, όπως των Δ. Υψηλάντη, Θεόκλητου Φαρμακίδη και Κων. Τόμπρα πλουτίζουν και απεριόριστα τιμούν το όνομα της Καλαμάτας. Οι ιερές τους μορφές ασφαλώς θα πλανιούνται κάτω από τον ολοφώτεινο γαλάζιο ουρανό της Καλαμάτας, κάπου εκεί ψηλά στο Ριζόκαστρο ή και οι τρεις μαζί θα ανηφορίζουν από κάποιο γραφικό στενοσόκακο ή ανθοστόλιστο από γλαδιόλες, βιόλες και βασιλικά ολοφώτεινο δρομάκι, σοβαροί και περίφρονες. Ο ισχνός, φαλακρός, ευγενής και γενναióκαρδος πρίγκηπας, ο λόγιος και περίφρονας μα και κάποτε πεισματάρης ιερομόναχος και ο σεμνός, μελαγχολικός και νοσταλγικός των αλησμόνητων Κυδωνιών καλλιτέχνης τυπογράφος. Θα πηγαίνουν, ασφαλώς, και οι τρεις τους στο παλιό τζαμί, προς το «Εθνικόν Τυπογραφείον» και τη νεοπαγή εφημερίδα «Σάλπιγξ Ελληνική» συζητώντας για τον μεγάλο αγώνα, με επίλογο, πάντα, τη νίκη, την ελευθερία και το μεγαλείο του Ελληνισμού.

Και στο σημείο αυτό, δεν θα ήταν άσκοπη μια υπόμνηση, προς τους αρμόδιους ότι θα άξιζε, πιστεύουμε, γι' αυτούς μια μνήμη, έστω και σ' ένα απόμερο και άσημο δρομάκι της ωραίας και ιστορικής Καλαμάτας.

ΤΟ «ΕΘΝΙΚΟΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ»

Αυτό είναι το πρώτο και μοναδικό τυπογραφείο του 1821. Ορθώς το ονομάζει ο Δ. Υψηλάντης «Εθνικόν». Ο τυπογράφος Δ. Ειρηνίδης, μας δίνει μια θαυμάσια περιγραφή του τυπογραφείου: «Το πιεστήριον ήτο ξύλινον με δύο σιδηράς πλάκας ων η άνω είχε το ήμισυ μέγεθος της κάτω, διό και το πάτημα ήτο διπλούν εις την τύπωσιν εκάστου φύλλου χάρτου. Εχώρει δε η κάτω πλαξ οκτώ σελίδας εις 8ον. Τα στοιχεία ήσαν των 12 στιγμών, προμηθευθέντα εκ Βενετίας ή Λειψίας. Ολα τα φωνήεντα και τα κεφαλαία ήσαν χαρακτά, ήτοι είχαν χωριστά τα πνεύματα και τους τόνους, οίτινες προσαρμοζόμενοι εις τα χαρακτά λεγόμενα, απετέλουν τον κορμόν αυτών ισοπαχή με τα άτονα· διό και αι γραμματοθήκαι, ελλειπόντων των τονουμένων, ήσαν μικραί και επομένως ευμετακόμιστοι» (βλ. Ειρηνίδου Δ.: Ομιλία περί του εφευρέτου της τυπογραφικής τέχνης Ιωάν. Γουτεμβέργιου, Αθήναι 1876, σελ. 24-32 - Φ. Βίλμπεργκ, Το Εθνικόν Τυπογραφείον, «Αρμονία» 1901, σελ. 137).

Το πρώτο εκτύπωμα που βγήκε από το πιεστήριο τούτο, ήταν η προκήρυξη του Δ. Υψηλάντη «Προς τους Έλληνας», που κοινοποιήθηκε στην αρχή χειρόγραφη στην Υδρα την 12 Ιουνίου 1821. «Είναι το πρώτον προϊόν της τυπογραφικής τέχνης εν τη ελευθέρα Ελλάδι, το οποίον είδε το φως περίπου κατά το δεύτερο ήμισυ του μηνός Ιουλίου 1821».

Στη συνέχεια ανατύπωσε με εντολή του Δ. Υψηλάντη τους Στρατιωτικούς Νόμους του Γεν. Επιτρόπου Αλεξ. Υψηλάντη με 12 άρθρα που κυκλοφόρησαν στο Ιάσιο και αναφέρονταν στην ορκωμοσίαν των Στρατιωτών και τις ποινές γι' αυτούς που παρέβαιναν τους στρατιωτικούς Κανονισμούς και τις διαταγές της Διοίκησης. Τους Στρατιωτικούς Νόμους τους χρειαζόταν, για να τους εφαρμόσει στο συγκροτημένο στρατιωτικό σώμα του τακτικού στρατού στην Καλαμάτα υπό τον Φιλέλληνα Γάλλο, πρώην αξιωματικό του Ναπολέοντα, Βαλέστα. Ακόμη τυπώνονταν διάφορες εγκύκλιοι και έγγραφα της Διοίκησης. Τέλος στο «Εθνικό Τυπογραφείο» τυπωνόταν η εφημερίδα «ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ».

«ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ»

1 Αυγούστου.

Εν Καλαμάτα, έτει α' της ελευθερίας (1821)

Εκ της Εθνικής Τυπογραφίας

Είναι η Πρώτη ιστορική ημέρα στα Δημοσιογραφικά Χρονικά της Νεώτερης Ελλάδας με την κυκλοφορία της έντυπης εφημερίδας, που έφερε την ονομασία «ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ». Της κυκλοφορίας προηγήθηκε μονόφυλλη «Ανακήρυξις», (αναγγελία της έκδοσης) τυπωμένη «Εν Καλαμάτα Α' έτει της ελευθερίας (1821), στο «Εθνικόν Τυπογραφείον». Θαυμάζει κανείς στην «Ανακήρυξιν» τη σαφήνεια και τη σκοπιμότητα των σκοπών και στόχων της έκδοσης της εφημερίδας, που δυστυχώς ο βίος της ήταν προορισμένος να είναι βραχύς. Στην «Ανακήρυξιν» αυτή διαφαίνεται, ευκρινώς, η θέληση του αγωνιζόμενου λαού να πληροφορεί τα ξένα Κράτη και να πληροφορείται σε κάθε στιγμή με την εφημερίδα του, ό,τι σχετικό με το μεγάλο αγώνα του, για την ύπαρξη και την ελευθερία του.

Ετσι διαβάζουμε στην «Ανακήρυξιν», ότι «το γένος όλον αγωνιζόμενον τον υπέρ της ελευθερίας αγώνα θέλει να βλέπει και διά του τύπου τους αγώνας του κηρυττομένους...». «Θέλει να μανθάνει τα ανά πάσαν στιγμήν γινόμενα, και ούτω να βάλλωνται διά της εφημερίδος όλα τα μέρη του εις συνάφειαν». «Προσέτι τα ξένα έθνη έγιναν περίεργα εις τα πράγματά μας, και συχνότατα γράφουν περί ημών, κρίνουν και επικρίνουν, επαινούν και κατηγορούν· και ταύτα όλα κηρυττόμενα διά των ιδίων αυτών εφημερίδων θέλει να γνωρίζη το γένος εις ιδικήν του εφημερίδα εξ εκείνων μεταφραζόμενα». «Η εφημερίς αύτη, εκτός των ανωτέρω ρηθέντων δύο σκοπών, θέλει εκτείνεσθαι εν γένει και εις όσα άλλα πολιτικής εφημερίδος ίδια αντικείμενα. Αι περί Ελλάδος εκδιδόμεναι ειδήσεις θέλουν είναι αληθείς και αυστηρά προσοχή θέλει δοθή, μη βλαφθώσι ποτέ τα προς όλας τας διοικήσεις οφειλόμενα καθήκοντα».

Θαυμάσιοι σκοποί, για την ιερή αποστολή του Τύπου!

«ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ». Στη βιβλιοθήκη της Βουλής σώζονται τα τρία φύλλα της εφημερίδας, δωρεά του Τιμολ. Φιλήμονα. Είναι τα μοναδικά φύλλα, που διασώθηκαν μέσα απ' τις φλόγες και τα ερείπια του μεγάλου αγώνα των γιγαντομάχων του 1821, και ακόμη τα μοναδικά φύλλα

του «πρώτου επισήμου οργάνου του νέου Ελληνικού Κράτους», πραγματικό εθνικό κειμήλιο υψίστης και ανυπολόγιστης ιστορικής αξίας.

Μας δίδεται η δυνατότητα να επισκοπήσουμε και να μελετήσουμε το τομίδιο αυτό, κρατώντας με πολλή συγκίνηση στα χέρια μας και, επιμελώς, αναδιφώντας το. Τα φύλλα, από 4 σελίδες το καθένα, είναι συνεχή και φέρνουν χρονολογία έκδοσης 1, 5 και 20 Αυγούστου 1821. Οι σελίδες τους είναι αριθμημένες από το 1 ως το 12 και από τη σελίδα 2 ως το 12 είναι δίσητες, μικρού σχήματος 4ου, διαστ. 0,26x0,17 μ. Ο συντάκτης, ο πολὺς Θεόκλητος Φαρμακίδης, δεν αναγράφεται σε κανένα φύλλο της.

Στην πρώτη σελίδα, στην προμετωπίδα, έχει τον τίτλο της εφημερίδας **ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ** με μεγαλογράμματα. Από κάτω απ' τον τίτλο, την ένδειξη: **ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄**, με κεφαλαία· ακολουθεί αμέσως πιο κάτω με μικρογράμματα το ομηρικό ρητό: «**Εἰς οἰωνὸς ἀρίστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης**» (Ομηρ. Ιλιάδ. Μ, στιχ. 243).

Και στο κάτω μέρος η σελίδα κλείει με τα εξής: **Ἐν Καλαμάτᾳ, ἔτει α΄ τῆς Ἐλευθερίας (1821).**

Ἐκ τῆς Εθνικῆς Τυπογραφίας.

Στη δεύτερη σελίδα, πίσω από την προμετωπίδα, δημοσιεύεται η **ΑΝΑΚΗΡΥΞΙΣ**, η αναγγελία δηλαδή της έκδοσης, για την οποία κάναμε λόγο πιο πάνω. Το φύλλο αυτό (σελ. 1-2) πρέπει να θεωρηθεί ως προαγγελία της έκδοσης και η πρώτη σελίδα ως εξώφυλλο του τόμου της εφημερίδας, «ὡς προμετώπιον βιβλίου».

Πρέπει να σημειωθεί, ὅτι αυτές οι σελίδες δεν ξανατυπώθηκαν σε κανένα από τα υπόλοιπα φύλλα (Β΄ και Γ΄) της εφημερίδας.

Η σελίδα 3 είναι η κύρια σελίδα του Α΄ φύλλου της εφημερίδας. Αυτή φέρει στην προμετωπίδα ὡς διακοσμητικό ἔμβλημα ἕναν πτεροφόρο ἄγγελο (Αυγή ἢ Φήμη ἢ Νίκη), που πετά πάνω απ' τα σύννεφα και κρατώντας μια μακριά σάλπιγγα σαλπίζει. Ἐκατέρωθεν του ἐμβλήματος, χωρισμένος στα δύο, είναι τυπωμένος με κεφαλαία ο τίτλος της εφημερίδας. Λίγο πιο κάτω, με μικρογράμματα, είναι τυπωμένα αριστερά το ἔτος έκδοσης (α΄) και δεξιά η ἡμερομηνία (1). Κάτω ακριβῶς ἀπὸ το ἔμβλημα είναι τυπωμένος ο ἀριθμὸς του φύλλου (αριθμ. Α΄). Το ἴδιο διακοσμητικό ἔμβλημα και η ἴδια τάξη τηρεῖται και στα ἄλλα πρωτοσέλιδα των υπολοίπων φύλλων.

Σ' αὐτὸ το φύλλο δημοσιεύεται η προκήρυξη τῆς Ἐπανάστασης τοῦ Ἀλεξ. Υψηλάντη ἀπὸ τῆς Μολδοβλαχίας, που ἀρχίζει με τὸ «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ Πατρίδος» και που καταλήγει τὸ προκήρυγμα αὐτὸ στο φύλλο Β΄ τῆς 5 Αυγούστου, ὡς εξής: «Εἰς τὰ ὅπλα λοιπόν, φίλοι, ἡ πατρίς μας προσκαλεῖ!».

Ἀλέξανδρος Υψηλάντης

Τὴν 24 Φεβρουαρίου 1821

Εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον τοῦ Ἰαίου.

Στο σημεῖο αὐτὸ πρέπει να σημειώσουμε ὅτι ο συντάκτης τῆς Προκήρυξης αὐτῆς εἶναι «ὁ ἐξοχότατος» κύριος Γ. Ι. Τυπάλδος, που ἐκτὸς των ἄλλων παρουσιάστηκε ἑνόπλιος «κάτω ἀπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Νεοκάστρου ἐπὶ των ὁποίων εὐτύχησε να στήσῃ τὴ σημαία τοῦ σταυροῦ». Ο

αυτός Τυπάλδος φέρεται και ως συνεργάτης του Θ. Φαρμακίδη στην Καλαμάτα.

Στο αυτό Β' φύλλο δημοσιεύεται άρθρο παραινετικό «Προς τους Έλληνες» και περιγράφεται και η πολιορκία με 6.000 άνδρες της Τριπολιτσάς, η οποία «ετελειοποιήθη».

Ακολουθεί επιστολή του «ευγενούς κυρίου Γιακουμάκη Τουμπάζη από Θ' Ιουλίου 1821 εκ του Ελληνικού στόλου», σύμφωνα με την οποία «δηλοποιείται» ότι χτύπησαν μια μοίρα από 8 τούρκικα πολεμικά στα ανοιχτά της Σάμου, τα οποία στη συνέχεια έκαψαν.

Και το Β' φύλλο συμπληρώνεται με δύο εκκλήσεις του Δ. Υψηλάντη: α) Προς τους κατοίκους της Λειβαδιάς και των πέριξ χωρίων. Τους καλεί να πνίξουν κάθε διχόνοια, να λάβουν τα όπλα και να ακολουθήσουν τους καπετανέους τους κατά των ασεβών πολεμίων, κάτω από τον πιστόν και γενναίον της ελευθερίας υπέρμαχον Ζαρίφη... Ακόμα να μην κακοποιούν Τούρκους, που παραδίδονται, γιατί δεν πολεμούμε άλλους, παρά τους τυράννους μας (Τρίκορφα 14 Ιουλίου 1821). Και β) προς τους «ομογενείς Χειμαρραίους», που τους υπενθυμίζει ότι «δεν έπρεπε τοιοῦτο έθνος να αναστενάζει παντοτεινά υποκάτω εις τον βάρβαρον ζυγόν ενός ξένου και βαρβάρου έθνους, το οποίον εξέρασεν έναν καιρόν η Ανατολή, διά τας αμαρτίας των πατέρων μας...», και τους καλεί να συνδράμουν με όλη τους την ψυχή και την καρδιά (Τρίκορφα 12 Ιουλίου 1821).

Στο Γ' και τελευταίο φύλλο της εφημερίδας της 20 Αυγούστου 1821, δημοσιεύεται επιστολή των Γαλαξιδιωτών προς τον Κύριον Ανδρέαν Λόντον και λοιπούς αδελφούς, στην οποία τους περιγράφουν τις επιτυχείς ενέδρες των Ελλήνων, που έσπησαν κατά των Τούρκων στο μόλο και τις Θερμοπύλες και γενικότερα τις νίκες των Ελλήνων στη Στερεά (Γαλαξίδι 1821, Αυγούστου 28). (Σημείωση: Δυνατόν η ημερομηνία της επιστολής να τυπώθηκε λάθος, ή η εφημερίδα να είναι προχρονολογημένη, κάτι που μπορεί να είναι δυνατό).

Στη συνέχεια δημοσιεύεται το «εξόχως σημαντικόν και υπέροχον έγγραφον», η περιώνυμη «Προειδοποίησις προς τας Ευρωπαϊκάς αυλάς εκ μέρους του φιλογενούς στρατηγού των Σπαρτιατικών στρατευμάτων Πέτρου Μαυρομιχάλη και της Μεσσηνιακής Συγκλήτου της Καλαμάτας».

Στη σημαντική αυτή διακοίνωση εκφράζονται τα φιλελεύθερα συναισθήματα και οι «υψηλές πατριωτικές ιδέες» του ηρωικού, μεγάλθυμου και γενναίου επαναστατημένου λαού, καθώς και η αμετάκλητη απόφασή του για ελευθερία: «εν ενί λόγω όλοι απεφασίσσαμεν ή να ελευθερωθώμεν ή να αποθάνωμεν...» τονίζουν στην εμπνευσμένη προκήρυξή τους από την Καλαμάτα οι ανδρειωμένοι του '21.

Ακολουθεί η δημοσίευση άλλης Προκήρυξης εκδοθείσας «εκ μέρους του εξοχώτατου Πέτρου Μαυρομιχάλη αρχιστρατήγου των Πελοποννησιακών αρμάτων και της εν Καλαμάτα Μεσσηνιακής Γερουσίας» προς την Ιόνιον Βουλήν, για να μεταβάλει τις εκδοθείσες διαταγές της περί αποκλεισμού από την θάλασσα όλων των παραλίων μερών της Πελοποννήσου. Η προκήρυξη αυτή «εξεδόθη από το γενικόν στρατόπεδον των Πελοποννησιακών δυνάμεων εις Καλαμάταν της Μεσσηνίας κατά την 12ην Μαΐου 1821, α' έτος της Ελευθερίας». Την υπογράφει ο Σταμάτιος Αλεξ. Δημάδης, εξ απορρήτων της Βουλής.

Και τέλος, το Γ' φύλλο κλείει με τη δημοσίευση της έκκλησης του Δ. Υψηλάντη προς τους

Θεόκλητος Φαρμακίδης

ΔερβENOχωρίτες, που τους προτρέπει να μείνουν πιστοί στο γένος και την πατρίδα, πιστοί, ανδρείοι και φιλελεύθεροι, καταφρονούντες τις απειλές των τυράννων και των φίλων τους (Τρίκορφα 11 Ιουλίου 1821).

Με το δημοσίευμα αυτό τελειώνει και η ζωή της βραχύβιας, της «μικρής αυτής εφημερίδας». «Τρία μόνο συνεχόμενα φύλλα τυπώθηκαν, με ημερομηνίες 1, 5 και 20 Αυγούστου 1821. Αλλά και μόνον αυτά στάθηκαν αρκετά, για να κάνουν γνωστό το τυπογραφείο της Καλαμάτας στην Ευρώπη» (Ιωάν. Κ. Μαζαράκης - Αινιάν, «Τα Ελληνικά τυπογραφεία του Αγώνος» (1821-1827), «Νέα Εστία» - Χριστούγεννα 1970, σελ. 266-285).

Στο σημείο αυτό πρέπει να παραθέσουμε δύο παρατηρήσεις συνδεόμενες με τη «Σάλπιγγα Ελληνική», που σχετίζονται και προέρχονται από μια μαρτυρία του Περίανδρου (Εφραίμ) Φιλίππου, πρόσφυγα λόγιου δασκάλου από την Πόλη, που ύστερα από πολλές περιπλανήσεις και περιπέτειες φτάνει στην Καλαμάτα και προσφέρει τις υπηρεσίες του στο «Εθνικόν Τυπογραφείον» της Καλαμάτας σαν βοηθός, κοντά στο Θ. Φαρμακίδη, για λίγο ψωμί, δίχως να αμείβεται. Με τη διακοπή της εφημερίδας και το κλείσιμο του τυπογραφείου, πηγαίνει στην Τριπολιτσά, όπου τον Οκτώβριο του 1821 ασθενεί και πεθαίνει από λοιμό και λιμό σε ελεεινή και αθλία κατάσταση, αφού με κάρβουνο έγραψε έξω από το δωμάτιό του «λιμοκτονών θνήσκω». Αυτό ήταν το τέλος του φιλελεύθερου πατριδολάτρη λόγιου, που ήρθε εδώ, στην εσχατιά της ελληνικής γης, στην Καλαμάτα, για να προσφέρει τις υπηρεσίες του στη μαχόμενη για την ελευθερία της πατρίδα. Αυτές οι λίγες γραμμές ας είναι ένα ευλαβικό μνημόσυνο, γι' αυτόν τον αφανή που «είχε όμως φλογερή καρδιά κι αναμφισβήτητο πατριωτισμό»!

Από τα 5 γράμματά του, γραμμένα στην Καλαμάτα και απευθυνόμενα τα 4 με ημερομηνία 25 και 26 Σεπτεμβρίου 1821 στο Μιχαήλ Βασιλείου και το άλλο με ημερομηνία 29 Σεπτεμβρίου 1821 στον Γρηγόριο Δικαίο (Παπαφλέσσα), πληροφορούμαστε, μεταξύ άλλων, ότι το φύλλο της εφημερίδας έβγαине προχρονολογημένο και ακόμη ότι στις 26 Σεπτεμβρίου έγινε κάποια προετοιμασία για την έκδοση του 4ου φύλλου με ειδήσεις από τα γεγονότα και την άλωση της Τριπολιτσάς, που ποτέ δεν κυκλοφόρησε και το Τυπογραφείο έπαψε να λειτουργεί στην Καλαμάτα (βλ. Β. Παναγιωτόπουλου, Περίανδρος Φιλίππου, «Ο Ερανιστής» Α' 1963, σ. 56-60 και 86-99).

Η διακοπή της έκδοσης της εφημερίδας στέρησε το έθνος από ένα επίσημο δημοσιογραφικό έντυπο, ένα «σπουδαίο συντελεστή στον Αγώνα του» για ελευθερία και ανεξαρτησία, μέχρι την 1 Ιανουαρίου 1824, οπότε έχουμε την έκδοση των «Ελληνικών Χρονικών» στο Μεσολόγγι από τον Ελβετό Φιλέλληνα γιατρό Ι. Μάγερ. Δεν πρέπει δε να ξεχνάμε ότι το σπουδαίο γεγονός της εγκατάστασης και λειτουργίας τυπογραφείου στην Καλαμάτα και της έκδοσης της εφημερίδας, που τόσες και τόσες ελπίδες του αγωνιζόμενου λαού φτέρωσε και που τώρα διέκοψε, ανήγγειλε η «Εγκυκλοπαιδική επιθεώρηση των Παρισίων», τον Οκτώβριο του 1821 (Paris, τομ. 12, 449) με τα εξής: «Ελλάς: Τυπογραφείον και εφημερίς στην Καλαμάτα...».

Αντιλαμβανόμεθα τώρα πόση μεγάλη σημασία έδιναν οι Ευρωπαίοι σ' αυτά τα δύο, και έτσι δικαιολογούμε τη μεγάλη δραστηριότητα που τους διέκρινε για την αποστολή και λειτουργία τυπογραφείων και έκδοσης εφημερίδων στη μαχόμενη Ελλάδα. Την ίδια και μεγαλύτερη σημασία έδιναν και οι Έλληνες λόγιοι του εσωτερικού, αλλά και του εξωτερικού, ιδιαίτερα της Ευρώπης, οι οποίοι «ονειρεύοντο την ελευθέραν Ελλάδα αξία των παραδόσεών της, εστίαν και προμαχώνα των λαϊκών ελευθεριών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των οποίων αδάμαστος στηλοβάτης θα ήτο η δημοσιογραφία» (Απ. Π. Δασκαλάκη, «Ο Τύπος και η νεοελληνική αναγέννησις» Ε.Ε.Φ.Σ.Π.Α. τομ. ΙΔ' 1963-64, σελ. 375).

Ο διαπρύσιος κήρυκας, για την εξάπλωση και αποστολή της Τυπογραφίας και εφημεριδογραφίας στην αγωνιζόμενη Ελλάδα, για την πληροφόρηση δικών μας και ξένων, για τους σκοπούς και την εξέλιξη του Αγώνα, Αδαμάντιος Κοραΐς, θεωρεί τον Τύπο σαν το πιο

πρόσφορο μέσον και το πιο αποτελεσματικό όργανο για την επιτυχή έκβαση του Αγώνα, καθώς και για την πολιτιστική ανάπλαση και πολιτική διαπαιδαγώγηση του λαού μας.

Το τι προσδοκούσε ο μεγάλος Διδάσκαλος του Γένους από την εφημεριδογραφία, τον Τύπο και τους εφημεριδογράφους (δημοσιογράφους) μας το γράφει με τα εξής αξιόλογα: «Η τυπογραφία εφώτισεν, ηλευθέρωσεν, εβελτίωσε τα έθνη. Τα αυτά εξ αυτής καλά έχομεν να προσμένωμεν και ημείς, αν οι εφημεριδογράφοι σπουδάζωσι να φωτίσωσι εις τας ψυχάς των ομογενών, ό,τι συνεργεί εις την ευδαιμονίαν αυτών αν δε δαπανώσι και χαρτίον και μελέτην ιστορούντες τα ανάξια ιστορίας, και παρατρέχοντες οσ' αξίζουν να γνωρίζωνται εις το έθνος· αν συλλογισθώσιν, ότι το έργον των ειν' έργον θείον, έργον αληθώς ιεροκήρυκος, και το πιεστήριον των τύπων γίνεται άμβων, όταν απ' αυτό σκορπίζονται εις όλον το έθνος ηθικής και πολιτικής σωτήρια διδάγματα. Τούτο μόνον διαφέρει ή υπερφέρει από τον ιεροκήρυκα ο εφημεριδογράφος, ότι διδάσκει εν αυτώ το έθνος ολόκληρο, ενώ του ιεροκήρυκος η διδαχή ακούεται από μόλις δύο χιλιάδων ανθρώπων κατά φοράν» (Αδάμ. Κοραή, Προλεγόμενα στον 15ο τομ. της Ελληνικής Βιβλιοθήκης, έκδοση Παρισίων 1825).

Αυτά, γενικά, προσδοκούσε το έθνος κατά τις τότε δύσκολες στιγμές του Αγώνα του από την «Σάλπιγγα Ελληνικήν». Ζητούσε το φωτισμό και τον εθνικό προσανατολισμό του από την εφημερίδα του, που τόσο σύντομα και ανέλπιστα διέκοψε την έκδοσή της.

Οι ιστορικοί και οι ειδικοί περί την ιστορία του Ελληνικού Τύπου αναφέρουν στις σχετικές μελέτες τους τα αίτια και τους λόγους της διακοπής, λόγω της οποίας ο ελεύθερος Ελληνισμός, οι φιλέλληνες και τα διάφορα κράτη παρέμειναν χωρίς επίσημο δημοσιογραφικό όργανο της Επανάστασης.

Ο Ιωάν. Φιλήμων αποδίδει τη διακοπή της έκδοσης στην αποχώρηση του επιστάτη και εκδότη της Θεόκλητου Φαρμακίδη, γιατί «δεν ενέδωκεν εις το δεσποτικόν μέτρον της προεξέτασεως», δηλαδή της προληπτικής λογοκρισίας, που ήθελε να υποβάλει την ύλη της εφημερίδας ο Δ. Υψηλάντης. Δικαιολογώντας όμως ο Φιλήμων τον φιλικά προσκείμενό του Υψηλάντη, προσθέτει ότι το μέτρο τούτο της «προεξέτασεως» ήταν απαραίτητο και αναγκαίο: «Θαρρούμεν όμως να πιστεύσωμεν, ότι υπαγορεύθη από το κρίσιμο της περιστάσεως, ως προς την τότε εξωτερικήν πολιτικήν της Ευρώπης».

Τη θέση αυτή του Φιλήμονα έρχεται να υποστηρίξει ο καθηγητής της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Αποστ. Π. Δασκαλάκης, γράφοντας τα εξής: «Εν άλλοις λόγοις, ησκέιτο προληπτική λογοκρισία, η οποία παντού και πάντοτε δεν είναι αρεστή εις τους δημοσιογράφους. Πρέπει όμως να ληφθή υπ' όψιν ότι, μη υπάρχόντων εισέτι νόμων περί Τύπου, ήτο φυσική η απαίτησις του αρχηγού, όπως ελέγχει κατά τας κρίσιμους εκείνας στιγμάς παν ό,τι θα εγράφετο εις εφημερίδα η οποία άλλωστε εξεδίδετο εις το μοναδικόν εθνικόν τυπογραφείον δι' εξόδων δημοσίων, είχε δε την αποστολήν όχι να αναπτύξη κόμματα και πολιτικές ιδέας, αλλά να υπηρετήσει τον αγώνα του Έθνους και να εμψυχώσει τους αγωνιστάς της ελευθερίας» (βλ. Απ. Π. Δασκαλάκη, Ο Τύπος και η νεοελληνική αναγέννησις, στην Ε.Ε.Φ.Σ.Π.Α., τομ. ΙΔ', 1963-64, σελ. 371-372).

Η άκρα διαφωνία πάντως του πολυμαθή και θερμού πατριώτη Θ. Φαρμακίδη και του εκ-

προσώπου της «υπερτάτης αρχής» γενναίου πατριώτη Δ. Υψηλάντη, οφειλόμενη στους διαφορετικούς χαρακτήρες των δύο επιφανών ανδρών, ο ένας, ο Φαρμακίδης οξύθυμος, άκαμπτος και ανένδοτος, που ήθελε να διατηρήσει ακέραιο το φιλελεύθερο φρόνημά του και την «πνευματική του ανεξαρτησία» και ο δεύτερος, ο Δ. Υψηλάντης «δεσποτικός και ίσως αδέξια αγέρωχος», αλλά και με υψηλό αίσθημα ευθύνης, σαν εκπρόσωπος της «υπερτάτης αρχής», οδήγησαν στη διακοπή του εθνοφελούς έργου, που είχε αρχίσει μια ελεύθερη και ελπιδοφόρα θερινή αυγουσιάτικη αυγούλα στην Καλαμάτα, για να σταματήσει, ξαφνικά και ανέλπιστα, μια για πάντα και τόσο σύντομα, και ν' αφήσει το λαό μας και τους Ευρωπαίους φίλους μας, σε κρίσιμες στιγμές του Αγώνα του Έθνους, απληροφόρητους ή μάλλον πληροφορούμενους από άλλες πηγές «που δεν ήταν πάντοτε καλόπιστες και αμερόληπτες για τους Έλληνες».

Στη διακοπή αυτή συνέβαλε ακόμη και η παντελής έλλειψη Νόμου περί Τύπου και σχετικών κανονιστικών διατάξεων περί των δικαιωμάτων και προνομίων του εκδότη, καθώς και των απαράβατων υποχρεώσεων του έναντι του φορέα της εξουσίας. Αυτό έγινε αργότερα στην πρώτη Εθνική Συνέλευση, τον Ιανουάριο του 1822, που στο προσωρινό πολίτευμα όρισε διατάξεις περί δικαιωμάτων και απόλυτης ισότητας των πολιτών, θεσπίζοντας, ότι «οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να κοινοποιούν και διά του Τύπου τας δοξασίας των, αλλά με όρους: 1) να μη γίνεται λόγος κατά της χριστιανικής θρησκείας, 2) να μην αντιβαίνουν εις τας παραδεδομένας αρχάς της ηθικής, 3) να αποφεύγουν πάσαν προσωπικήν ύβριν». Παρ' όλα αυτά, δεν υπήρχε ειδικό άρθρο «περί Ελευθεροτυπίας», που ψηφίστηκε στη Β' Εθνική Συνέλευση, στο Άστρος (30 Μαρτίου - 18 Απριλίου 1823).

Πέραν όμως των άρθρων, έπρεπε κατά τις δύσκολες εκείνες στιγμές να πρυτανεύει η σύμπνοια και η καλοπροαίρετη συνεργασία μεταξύ της Διοίκησης και των φορέων των άλλων εξουσιών, πράγμα σπάνιον για την εποχή εκείνη, που ο καθένας έδινε στους νόμους τη δική του ερμηνεία.

Δεν ήταν όμως η διαφωνία και η παραίτηση του Θ. Φαρμακίδη η μόνη αιτία για την παύση της έκδοσης της εφημερίδας· υπήρξαν και άλλοι σοβαροί λόγοι, που συντέλεσαν προς τούτο: Η τότε γενικώς ανώμαλη κατάσταση που επικρατούσε· η έλλειψη αρκετών τυπογραφικών στοιχείων και το μοναδικό και «αρχέγονο» πιεστήριο, που απαιτούσε πολύ χρόνο για την εκτύπωση έστω και μικρού αριθμού φύλλων της εφημερίδας και έτσι παρεμπόδιζε την εκτύπωση άλλων πιο σπουδαίων και, απολύτως, αναγκαίων, εγγράφων της Διοίκησης, γεγονός που διαπίστωσαν και οι αρχηγοί του Αγώνα, που στην αρχή τόση σπουδή και ενδιαφέρον έδειξαν για την έκδοση εφημερίδας και που κατόπιν, λόγω των αδήριτων αναγκών, «αδιαφόρησαν».

Η άλωση επίσης της Τριπολιτσάς (23-9-1821) και η απόφαση της μεταφοράς εκεί της έδρας της Διοίκησης, επιβάλανε και τη μεταφορά του Τυπογραφείου, το οποίο λόγω της έκρυθμης εκεί κατάστασης (φοβερός λοιμός από τα άταφα πτώματα, ασθένειες και μεγάλη αταξία) δεν επέτρεψαν τη λειτουργία του.

Ακόμη η κρατούσα στην Τριπολιτσά «παντελής αναρχία» και η μετά την άλωσή της πορεία των στρατιωτικών επιχειρήσεων, ανάγκασαν τη Διοίκηση να διατάξει τον Τόμπρα να

Δημήτριος Υψηλάντης

το μεταφέρει στο Αργος, όπου ο Τόμπρας ασθένησε σοβαρά και παρέμεινε για πολύ χρόνο νοσηλευόμενος. Έτσι το Τυπογραφείο, κατά την αφήγηση του Δ. Ειρηνίδη, δε λειτούργησε μέχρι τις αρχές της επόμενης χρονιάς (1822).

Μετά την άλωση της Κορίνθου από τον Δ. Υψηλάντη και τον Κολοκοτρώνη (14 Ιανουαρίου 1822), εγκαταστάθηκε εκεί, στα τέλη του μηνός η Διοίκηση, υπό τον Αλεξ. Μαυροκορδάτο, σύμφωνα με την απόφαση της Πρώτης Εθνικής Συνέλευσης των Ελλήνων, που συγκροτήθηκε την 1 Ιανουαρίου 1822 στην Επίδαυρο και ψήφισε ελεύθερα το προσωρινό πολίτευμα της

Ελλάδος, και που όρισε την Κόρινθο «ως προσωρινή κατοικία της Διοικήσεως». Εκεί μετέφερε κατά τα μέσα Φεβρουαρίου 1822 ο Τόμπρας το Τυπογραφείο από το Αργος και το εγκατέστησε στο σπίτι του Θεοχαράκη. Τότε φτάνει στην Κόρινθο και με πολλές περιπέτειες ένα άλλο συναρμολογημένο Τυπογραφείο, για τούτο και δυσκολομεταφερόμενο, που με παραγγελία του Μαυροκορδάτου στάλθηκε από το Λιβόρνο με τις φροντίδες του Ιγνατίου Ουγγροβλαχίας και του ηγεμόνα Ι. Καρατζά, με το πλοίο «Πήγασσος» του Ζακυνθινού Σπύρου Βιτάλη και το οποίο ξεφορτώθηκε στο λιμανάκι των Κεγχρεών. Χρειάστηκε όμως η επέμβαση του νεαρού Ι. Φιλήμονα, που κάτι λίγα γνώριζε περί Τυπογραφείου, αφού είχε εργαστεί στο Τυπογραφείο του Οικουμενικού Πατριαρχείου, για να αποσυνδέσει προσεχτικά και με μεγάλο δισταγμό το Τυπογραφείο και να το μεταφέρουν στην Κόρινθο.

Αξίζει να παραθέσουμε εδώ την ωραία και ενδιαφέρουσα αφήγηση του Ι. Φιλήμονα: «Οι δωρηταί υποθέτοντας, και ουχί ατόπως, ότι εν Ελλάδι δεν εγίνωσκον τα των Τυπογραφείων, έθεσαν εν κιβώτιω το πιεστήριον κατά πάντα προσηρμοσμένον, και παρ' αυτώ τα στοιχεία, τας στοιχειοθήκας, το μελανωτήριο και τα λοιπά εργαλεία! Επειδή δε το κιβώτιον εγένετο εκ τούτου τρισμέγιστον και υπερβαρές, πάντες ηπόρουν πώς να μετακομίσωσιν αυτό από Κεγχρεών, όπου είχε αποβιβασθή, μέχρι Κορίνθου, διότι άμαξαι δεν υπήρχον τω καιρώ εκείνω. Μαυροκορδάτος δε και Νέγρης και Κωλέττης, οίτινες υπέρ τους λοιπούς εξετίμων τα εκ του τύπου αγαθά, ελυπούντο και συμπαρέτριβον τας χείρας. Υπολαβών τότε ο Ι. Φιλήμων, νεανίας μεν αλλά μαθών εν Κωνσταντινουπόλει τα των Τυπογραφείων, είπεν εαυτόν ικανόν να επιστατήσῃ εις την μετακομίδην, αλλ' ουδείς συγκατετίθετο εις την πρότασιν, προπέτειαν νεανικήν υπολαμβάνων αυτήν. Επιτέλους βιασθέντες ενέδωσαν και ο νεανίας Φιλήμων καταβάς εις τον λιμένα ήνοιξε το κιβώτιον, διέλυσε εις τεμάχια το πιεστήριον και φορτίσας αυτό και τα λοιπά εις υποζύγια μετέφερεν εις Κόρινθον πάντων θαυμαζόντων· εκεί δε συνήρμωσεν εκ νέου και έστησεν αυτό. Την δε στοιχειοθεσίαν ανέλαβεν ο εκ Κυδωνιών Τόμπρας» (Πανδώρα, ΙΘ', σελ. 213 υποσημ. - Ι.Κ. Μαζαράκη-Αινιάνος, Τα Ελληνικά Τυπογραφεία του Αγώνος, 1821-1827, Αθήναι 1970, σελ. 16-17).

Με το νέο γαλλικό σιδερένιο, αλλά μικρότερο από το ξύλινο του Υψηλάντη Τυπογραφείο του Μαυροκορδάτου, ο Ι. Φιλήμων βοηθούμενος από τον ανεψιό και βοηθό του Τόμπρα, Αναστ. Νικολαΐδη, τύπωσε με τα γαλλικά στοιχεία των 11 στιγμών το «προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος» κατά τον μήνα Μάρτιον 1822, αφού η διαταγή για την εκτύπωσή της δόθηκε στις 25 Φεβρουαρίου 1822. Σε λίγες ημέρες ο Τόμπρας, που είχε αναρρώσει από την ασθένειά του, τύπωσε με τα γερμανικά στοιχεία των 12 και στο πιεστήριο του Δ. Υψηλάντη, που στην Καλαμάτα το ονόμασε «Εθνικόν», τη δεύτερη έκδοση.

Το πρωτότυπο του «πολιτεύματος», «του Οργανικού Νόμου» παραδόθηκε στα αρχεία του Βουλευτικού στις 16 Μαρτίου 1822, για να ασφαλιστεί «μετά την διά τύπου έκδοσιν αυτού» (Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, Α' σελ. 258 - Ι.Κ. Μαζαράκη-Αινιάνος, Τα Ελληνικά Τυπογραφεία του Αγώνος 1821 - 1827, Αθήνα 1970 σελ. 17).

Τα δύο Τυπογραφεία εργάστηκαν μαζί στην Κόρινθο μέχρι το Μάιο 1822. Έτσι εκδόθηκαν ακόμη διαταγές, προκηρύξεις και πράξεις της Διοικήσεως. Οι οργανισμοί των Ελληνικών

Επαρχιών και των Δικαστηρίων, η Διακήρυξη που καθορίζει τα Εθνικά χρώματα και τις σημαίες των στρατιωτικών δυνάμεων ξηράς και θάλασσας, καθώς και η κήρυξη του αποκλεισμού των παραλίων. «Το Ελληνικόν Έθνος πολεμεί κατά της τυραννίας αυθόρμητον», που χαρακτηρίζεται και είναι η πρώτη διπλωματική ενέργεια της Προσωρινής Κυβέρνησης (βλ. Ι. Κ. Μαζαράκη - Αινιάνος ο.π. σελ. 18).

Το Μάιο 1822, ο Μαυροκορδάτος έφυγε για την Δυτική Ελλάδα «και είναι πλέον ή βέβαιον, ότι παρέλαβε μεθ' εαυτού και το έτερον των πιεστηρίων, ενώ το του Δ. Υψηλάντου παρέμεινεν εν Κορίνθω ένθα ήλθον εις φως και άλλα τινά έγγραφα της Κυβερνήσεως κατά την ομολογίαν του Ειρηνίδου» (βλ. Φ. Βίλμπεργκ, Το Εθνικόν Τυπογραφείον, ιστορικά σημειώσεις, «Αρμονία» έτος Β' 1901, σελ. 141). Το πιεστήριο του Μαυροκορδάτου εγκαταστάθηκε στο Μεσολόγγι με διευθυντή το δάσκαλο τυπογράφο Παύλο Πατρίκιο, που ήρθε από την Κωνσταντινούπολη και το Ιάσιο, «όπου είχε καταρτιστεί στην τυπογραφική τέχνη, προ της επαναστάσεως εν Ελλάδι» (βλ. Στ. Καββάδα, Κωνσταντίνος Τόμπρας, ο πρώτος εθνικός τυπογράφος της Επανάστασεως, «Χιακή Επιθεώρησις» 13 (1975), σελ. 139-140).

Μετρημένες ήσαν, δυστυχώς, οι ημέρες της λειτουργίας του Τυπογραφείου του Δ. Υψηλάντη στην Κόρινθο. Υστερα από τη δραματική περιπέτειά του από την Καλαμάτα στην Τριπολιτσά, και απ' εκεί στο Αργος και τελευταία στην Κόρινθο, όπου και η έδρα της προσωρινής Διοίκησης, καταστράφηκε μαζί με την πόλη, όταν στις 6 Ιουλίου 1822 ο Τούρκος στρατάρχης Δράμαλης, ύστερα από ολιγοήμερη αντίσταση, εισέβαλε σ' αυτήν. Από το Τυπογραφείο σώθηκαν μόνο λίγα στοιχεία, που κατάλληλα φυλάχθηκαν και μεταφέρθηκαν στην Αθήνα, όπου και απαντάμε αυτά το 1824 (βλ. L. Stanhope, Griechenland, 1823-24, in Briefen dargestellt u.s.w. Aus dem Englischen übersetzt. Weimar, 1826, σελ. 142, επιστολή εξ Αθηνών 20 Μαρτίου 1824).

Κατά την εισβολή του Δράμαλη στην Κόρινθο, μόλις πρόφτασε και έσωσε τη ζωή του ο Αναστ. Νικολαΐδης, ο οποίος διαπεραιώθηκε από την Ερμιόνη στον Πόρο. Ο Τόμπρας τυχαίως σώθηκε, γιατί τις ημέρες εκείνες βρισκόταν στο Αργος για την προμήθεια τροφίμων· κατόπιν πήγε στην Υδρα, γιατί η κλονισμένη υγεία του δεν του επέτρεπε τις συχνές περιπετειώδεις και κουραστικές μετακινήσεις, που ήταν υποχρεωμένος να κάνει λόγω «των συχνών πολεμικών εναλλαγών εν Πελοποννήσω».

Από το 1823 - 1826 οι ιστορικές ειδήσεις για τον Τόμπρα είναι πολύ φτωχές. Το 1826 βρίσκεται στην Υδρα, όπου τυπώνει το τεύχος (25 σελίδες) «Ερμηνεία των αντίκρυ σινιάλων». Το 1828 βρίσκεται στην πρωτεύουσα της νεώτερης Ελλάδας, στο Ναύπλιο, όπου έχει ιδρύσει Τυπογραφείο με συνέταιρο τον τυπογράφο Κ. Δημίδα απ' τα Γρεβενά. Το 1832, δημοσιεύει στο Ναύπλιο Συλλογή μαθημάτων Ελληνικών εκ διαφόρων συγγραφέων συλλεχθέντων χάριν της ελληνικής νεολαίας, παρά Κωνσταντίνου Κυριαζίδου Τόμπρα εκ Κυδωνιών, εκ της τυπογραφίας Κ. Τόμπρα, Κυδωνιέως, Κ. Ιωαννίδου, Σμυρναίου και Γ. Αθανασιάδου Μελισταγούς, Μακεδόνας (βλ. Στεφ. Καββάδα, ο.π. σελ. 141). Φαίνεται όμως, ότι η συνεργασία αυτή δεν κράτησε, παρά μόνο ένα χρόνο, γιατί το 1833 ο Τόμπρας δημοσιεύει από το Τυπογραφείο του μια μελέτη του Αντωνίου Μιαούλη με τον τίτλο: «Συνοπτική Ιστορία των υπέρ της Ελευθερίας της αναγεννηθείσης

Ελλάδος, γενομένων ναυμαχιών διά των πλοίων των τριών νήσων Υδρας, Σπετσών και Ψαρών» (Πολύ ενδιαφέρον ιστορικό βιβλίο, γραμμένο από το γιο του δοξασμένου ναυμάχου Ανδρ. Μιαούλη, αξιωματικό του Π. Ναυτικού, αρχιεπιστολέα του πατέρα του και υπασπιστή του Οθωνα).

Ο Τόμπρας, μετά τη διάλυση της συνεργασίας που αναφέραμε πιο πάνω, συνεργάστηκε με τον Κ. Ιωαννίδη, καθώς διαπιστώνουμε από τις εκδόσεις βιβλίων Τυπογραφίας «Κ. Τόμπρα - Κ. Ιωαννίδου εν Ναυπλίου», μέχρι το 1845. Εκτοτε δεν βρίσκουμε πλέον το όνομά του σε καμία έκδοση ή βιβλιογραφία. Δυνατόν, τότε φιλάσθενος καθώς ήταν, να πέθανε. Ετσι χάνεται - μέχρι σήμερα τουλάχιστον- κάθε ίχνος της ύπαρξής του.

Το πιεστήριο του Δ. Υψηλάντη, το «Εθνικόν Τυπογραφείον» της Καλαμάτας, που λειτούργησε με αίσιους ωινούς πριν ένα ακριβώς χρόνο στην Καλαμάτα, με το καλύτερο προϊόν του, την εκτύπωση της εφημερίδας «ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ», που ήταν το «επίσημον της Επαναστάσεως όργανον», αναπληρούσα και την «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως», ύστερα από μια πολύτιμη συμβολή του για την επιτυχία του Αγώνα των Ελλήνων, έγινε παρανάλωμα πυρός υπό των πολεμίων στην Κόρινθο, για να περάσει στην ιστορία σαν εξαίσιο σύμβολο προσφοράς και θυσίας του Τύπου και της τυπογραφίας για την ελευθερία.

Τα λίγα αυτά φτωχά λόγια ας είναι και ένα ευλαβικό μνημόσυνο στη σεβαστή μνήμη του Κωνσταντίνου Τόμπρα, τυπογράφου και ακόμη ένα στεφάνι από εύοσμα καλαματιανά πολύχρωμα λουλούδια, βαλμένο εκεί κάτω απ' το Κάστρο της Καλαμάτας, στον ιστορικό χώρο, όπου με τόση πατριωτική συνείδηση, πιστά, εντατικά και αφοσιωμένα εργάστηκε, «με επιούσιον άρτον απλής διαίτης», χάριν της αναγεννώμενης Ελλάδας και του σκληρά αγωνιζόμενου για την ελευθερία του, μαρτυρικού λαού της.

Γράφοντας τις γραμμές αυτές δεν λησμονάμε και τον ιερομόναχον, τον ρηξικέλευθον, τον πολύν Θεόκλητον Φαρμακίδη, τον πρώτον επίσημον και έμπειρον εφημεριδογράφον, ευρωπαϊκής ακτινοβολίας, του οποίου η μεγάλη και πολύτιμη προσφορά του στον Τύπο και γενικότερα στον Αγώνα του έθνους δεν είναι και τόσο εύκολο να αξιολογηθεί και αποτιμηθεί. Χαρακτηριστικά είναι τα όσα ο ίδιος λέει για την προσφορά του: «Εάν δε συνεισέφερον και εγώ κατά τι εις επιτυχίαν του κοινού και μεγάλου σκοπού δεν θέλω ν' αναφέρω τι περί τούτου...» (Απολογία Θ. Φαρμακίδου, εν Αθήναις 1840, σελ. 7-8).

Και οι δυο τους, στενοί συμπαραστάτες και βοηθοί ο ένας του άλλου, συμπορεύονταν αγέρωχοι, προ των φοβερών αντιξοοτήτων και δυσχερειών της επαναστατημένης εκείνης εποχής, τη δύσκολη και ανηφορική ατραπό του χρέους προς το Έθνος, κάτω από την γενική πατριωτική ηγεσία του πληρεξούσιου του Γενικού Επίτροπου Δ. Υψηλάντη, ισάξιοι και «ισότιμοι της αυτοθυσίας των γενναίων εν όπλοις μαχητών».

Η μνήμη τους είναι για πάντα συνδεμένη με τη λαμπρή ιστορία της ιερής πόλης της Καλαμάτας, αφού κάποτε, στα δοξασμένα χρόνια της εθνεγερσίας, και οι τρεις τους, Δ. Υψηλάντης, Θ. Φαρμακίδης και Κ. Τόμπρας, έζησαν και περπάτησαν στα χώματά της και συναναστράφηκαν με το επαναστατημένο, ηρωικό και ευγενικό κοινωνικό περιβάλλον της και, κατά ευτυχή συγκυρία, συνέβαλαν με την ποικίλη προσφορά τους (κέντρο οργάνωσης του πρώτου τακτικού

στρατού με διαπρεπείς φιλέλληνες οργανωτές, λειτουργία του πρώτου «Εθνικού Τυπογραφείου», έκδοση πρώτης έντυπης επίσημης εφημερίδας, κέντρο συγκεντρώσεως εφοδίων και πολεμικού υλικού προερχομένων από το εξωτερικό και μεταφερομένων διά θαλάσσης), ώστε να αναδειχθεί η Καλαμάτα κέντρο και ψυχή της επαναστατημένης Ελλάδας και πέρα από τα μικρά γεωγραφικά όρια της τότε μικρής πατρίδας. Και οι τρεις αυτοί, καθένας από τη θέση του, ύψωσαν την αίγλη της Καλαμάτας στην ιστορική συνείδηση του Έθνους και της έδωσαν την αρμόζουσα σ' αυτή θέση. Δίκαια λοιπόν, η Καλαμάτα πρέπει να σεμνύνεται και γι' αυτούς· αποτελούν, πράγματι, σέμνωμά της. Το λόγο, για την επάξια τιμητική προβολή τόσο των αυτών, όσον και των έργων τους, τον έχουν οι αρμόδιοι παράγοντες. Καλό για μας είναι να προβάλλονται στις νέες γενιές, σαν λαμπρό παράδειγμα πατριωτισμού, ανυστερόβουλης προσφοράς, παλληκαριάς και θυσίας για τα φιλελεύθερα ιδεώδη της ανθρωπιάς και της ελευθερίας!

Και στο σημείο αυτό, θεωρούμε σκόπιμο να παρουσιάσουμε αδρομερώς ένα μικρό βιογραφικό του Δ. Υψηλάντη και του ιερομονάχου Θ. Φαρμακίδη, πολύ επίκαιρο και διδακτικό.

Ο Δ. Υψηλάντης (1793-1832) παρά την ευγενική καταγωγή του και την πλούσια αριστοκρατική μόρφωσή του, εύκολα προσαρμόστηκε στην σκληρή ελληνική πραγματικότητα. Ο καθηγητής της ιστορίας στο Α.Π. Θεσσαλονίκης, Α.Ε. Βακαλόπουλος τον σκιαγραφεί με τα εξής: «Αγνός πατριώτης και διαποτισμένος από τις δημοκρατικές ιδέες της εποχής (θαυμαστής της γαλλικής κουλτούρας και της επαναστάσεως του 1789) στάθηκε αμέσως στο πλευρό του ελληνικού λαού. Ασταθής όμως και ευκολαπάτητος δεν ήταν ο κατάλληλος αρχηγός μιας κοινωνίας πρωτόγονων πολεμιστών. Μολαταύτα τα σωματικά και ψυχικά του αυτά μειονεκτήματα τ' αντιστάθμιζαν με το παραπάνω άλλα πλούσια ψυχικά χαρίσματα. Μέσα στο αδύνατο εκείνο κορμί έκαιε ολόγισια η φλόγα ενός ιδανικού, που τον έκανε να τα θυσιάσει όλα (πλούτη, οικογενειακή γαλήνη, ανοιχτό λαμπρό μέλλον κ.λπ.) στον βωμό της πατρίδας... ψυχή αγαθή, ευαίσθητη και ενάρετη καταδικάζει τις μηχανορραφίες και τους εμφύλιους πολέμους. Γενικά η ζωή του στάθηκε μια διαρκής πάλη για τη νίκη του πολιτισμού στην Ελλάδα και για την ανγέννησή της. Ο Δ. Υψηλάντης υπήρξε η υποτιμότερη μορφή του Αγώνα» (βλ. Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τόμος Ε' Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 619-620).

Ο σοφός Θεόκλητος Φαρμακίδης (1784-1860), ιερομόναχος με πλούσια Ελληνική Ευρωπαϊκή παιδεία, εφημέριος στην Ελληνορθόδοξη εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στη Βιέννη, υπότροφος του Γκίλφορντ στη Γοτίγγη, εγκαταλείπει τις σπουδές του χάρι της πατρίδας και καθώς γράφει ο ίδιος «ενώ διέτριβον εν Γοτίγγη, ήχησεν η σάλπιγξ της ελευθερίας της πατρίδος· αλλ' αν και ήδη υποχρεωμένος προς τον αοίδιμον κόμητα του Γκιλφόρντ, δαπάνη του οποίου και μετέβην και διέτριβον εν Γοτίγγη, και ως τίμιος άνθρωπος ώφειλον να εμμείνω εις τον δοθέντα εις αυτόν λόγον μου, απεφάσισα προς χάριν της πατρίδος μου, πανταχόθεν προσκαλούσης τα εαυτής τέκνα εις βοήθειά της, να παραβώ προς καιρόν τον λόγον μου εκείνον, και να δράμω και εγώ όπου άλλος ιερώτερος λόγος μ' επροσκάλει. Αν έπραξα καλώς ή κακώς, περί τούτου ας κρίνωσιν άλλοι. Καταφρονήσας λοιπόν των ιδίων μου συμφερόντων και αναπαύσεων, έδραμον εις την υπέρ ελευθερίας αγωνιζομένην πατρίδα μου, και την ενάτην του Ιουνίου του 1821 έτους ευρέθην εις τους κόλπους αυτής» (βλ. Απολογία Θ. Φαρμακίδου, εν Αθήναις 1840, σελ. 7).

Αρχίζει την επαναστατική του δράση από την Καλαμάτα, συμμετέχει στις εργασίες της Α' Εθνικής Συνέλευσης της Επιδαύρου (Ιανουάριος 1822), παίρνει μέρος στην Εθνική Συνέλευση του Αργούς (Ιαν. 1823), προσλαμβάνεται από τον Γκίλφορντ το 1823 καθηγητής στην Ιόνιον Ακαδημία Κερκύρας, όπου διδάσκει δογματική μέχρι το 1825, οπότε παραιτήθηκε και επέστρεψε στην αγωνιζόμενη Ελλάδα. Το Σεπτέμβριο του 1825 διορίζεται «διευθυντής της Εθνικής Τυπογραφίας και συντάκτης της Ελληνικής Εφημερίδας της Κυβερνήσεως...» (βλ. Κ.Α. Βοβολίνη, Η Εκκλησία εις τον αγώνα της ελευθερίας, 1453-1953, Αθήναι ά.έ., σελ. 162).

Τέλος διορίζεται πρώτος Γραμματέας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, και αυτός φροντίζει να χωριστεί διοικητικά από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Στη συνέχεια θα διοριστεί το 1837 καθηγητής στο νεοσύστατο τότε Πανεπιστήμιο Αθηνών, στην Θεολογική κατ' αρχάς και κατόπιν στη Φιλοσοφική Σχολή. Θα πεθάνει στην Αθήνα φτωχός.

Είναι μια απ' τις μεγάλες μορφές του 1821, φιλόπατρις μέχρι φανατισμού, «λιτός και ασκητικώτατος τον βίον» «φιλόανθρωπος και αφιλοχρήματος», «βίον ασκητικώτατον και αυστηρώτατον ζών» (βλ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος, τόμος Α', σ. 58).

Ο Θ. Φαρμακίδης έχει συνδεθεί άρρηκτα με τη δημοσιογραφία και την Καλαμάτα. Είναι ο πρωτοπόρος δημοσιογράφος της νεώτερης Ελλάδας. Αξιον ιδιαίτερης προσοχής και τονισμού είναι ότι αρνήθηκε να δεχτεί ελληνικό παράσημο που του πρόσφεραν, λέγοντας: «Εάν τι καλόν έπραξα, μόνο το εμόν καθήκον εξετέλεσα, ικανή δε μοι έσεται αμοιβή η συνείδησις, ότι εξεπλήρωσα τούτο» (βλ. Γούδα Βίοι 1,246 - Κ. Κοντογόνου Επικήδειος εις Θ. Φαρμακίδην, εν Ευαγγ. Κήρυκι 1860, σ. 204-216). Αν ήτο υποχρεωμένος με τα σημερινά περί της οικονομίας και φορολογίας δεδομένα να υποβάλει δήλωση για το «πόθεν έσχες», θα μέναμε άναυδοι διαβάζοντας την ειλικρινά γραμμένη στην ειδική θέση του έντυπου, δήλωσή του: «Στερούμαι χρημάτων και πάσης κινητής ή ακινήτου περιουσίας, παντελώς». Μάλιστα. Και ήταν καθηγητής του Πανεπιστημίου! Διδακτικότατο παράδειγμα, για τους «τα πρώτα φέροντας» στην Πολιτεία.

Και στο σημείο αυτό, σταματά η αναφορά μας στο ιστορικό «Εθνικόν Τυπογραφείον», και στην πρώτη έντυπη εφημερίδα του Αγώνα, στην επαναστατημένη Ελλάδα, με τον τίτλο «ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ».

Και των δύο αυτών η προσφορά προς το έθνος των Ελλήνων ως προς τη διαφώτισή του σε καιρούς κρίσιμους για την ύπαρξή του, είναι απροσμέτρητη. Για δε την Καλαμάτα, η εδώ εγκατάσταση και λειτουργία του με πρώτο και καλύτερο προϊόν του την έκδοση της πρώτης έντυπης εφημερίδας, εδώ στην ελευθερωμένη και απόμακρη εσχάτιά της ελληνικής γης, είναι αναφαίρετος τίτλος υψίστης τιμής, γιατί πέρα των άλλων, εδώ, σ' αυτή την ιερή πόλη γράφτηκε το προοίμιο της ιστορίας του Ελληνικού Τύπου, που τόσες και τόσες σημαντικές υπηρεσίες πρόσφερε στο Έθνος σε καιρούς σκοτεινούς και χαλεπούς και σε εποχές θυελλώδεις, και εξακολουθεί μέχρι σήμερα να προσφέρει και να συμβάλει στη διαμόρφωση υψηλού και φιλελεύθερου φρονήματος του λαού μας, καθώς και στη γενική κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική άνοδό του. Ετσι λοιπόν, η Καλαμάτα δεν είναι μόνον το λίκνο της ελευθερίας και η αφετηρία -όπως δίκαια τονίζεται- της νεώτερης πολιτικής ιστορίας μας, αλλά και η γενέθλια

πόλη της έντυπης νεοελληνικής δημοσιογραφίας και Τυπογραφίας.

Και η παράδοση αυτή, της δημοσιογραφίας και τυπογραφίας, συνεχίζεται αναγεννητικά στην Καλαμάτα μέχρι σήμερα με εκδόσεις ημερησίων και εβδομαδιαίων εφημερίδων πολλών σελίδων ποικίλης διαλεχτής δημοσιογραφικής και λοιπής ύλης, συνταγμένες από διακεκριμένους δημοσιογράφους, που λαμπρύνουν την ελληνική δημοσιογραφική οικογένεια και είναι οι άξιοι παραδοσιακοί δάσκαλοι της δημοσιογραφίας της νέας γενιάς των εκκολαπτομένων δημοσιογράφων και με σχολεία τις εφημερίδες τους. Οι παλαιότεροι Καλαματιανοί γνώρισαν πολλούς τέτοιους δασκάλους, καθώς και τους άξιους μαθητές τους, πιστούς συνεχιστές του ιερού και εθνικού λειτουργήματός τους, που ιδιαίτερα τιμά η πόλη. Επίσης ιδιαίτερα τιμά και τους άμεσους βοηθούς και πολύτιμους συνεργάτες τους, τους καλλιτέχνες τυπογράφους, συνεχιστές του έργου του Κ. Τόμπρα και Αναστ. Νικολαΐδη, που με τα άρτια και σύγχρονα τυπογραφεία τους, προσδίδουν μεγάλη αίγλη τόσο στην πόλη της Καλαμάτας, όσο και στην ωραία, λεπτή και κοινωφελή τέχνη τους. Οι εκτυπωτικές τους εργασίες είναι σωστά κομψοτεχνήματα.

Μνήμονες πάντοτε της ιερής αποστολής της δημοσιογραφίας και της τυπογραφίας, καθώς και της εθνικής γενικά προσφοράς τους για την πνευματική αναμόρφωση και αναγέννηση του λαού μας, οφείλουμε να στήσουμε σε περίοπτη θέση στην Καλαμάτα αναμνηστική γρανιτένια στήλη, σαν έκφραση τιμής και εθνικής ευγνωμοσύνης για την πολύτιμη εθνική προσφορά τους, το θεϊόν έργο τους και την ιερή αποστολή τους.

(6)

λας νόμους δὲν ἐγνωρίζε παρὰ τὰ πά-
θῃ καὶ τὴν θάλασάν της. Ἡ Τουρκικὴ
ἐξουσία κατέβριζε τὴν ἱερὰν θρησκείαν.
καὶ, καὶ ἐν μικρῇν τόπον πρὸς οἰκο-
δομίαν καὶ δὲν μᾶς ἐδίδεν ἐτάνω εἰς
τὴν γῆν τῶν πατέρων μας χωρὶν νὰ μᾶς
τὸν πωλῇ, μετ' ἐπὶ τὸν ποσόν τινα χρη-
μάτων. Ἡ Τουρκικὴ ἐξουσία ἐτόλμα κα-
τὰ τῶν ὑπηκόων της τὰς πλέον κτη-
νάδας ὑβρεῖς καὶ ἀσελγείας. Ἡ Τουρ-
κικὴ ἐξουσία ἐβαρύνει, ἐκρίμαζε καὶ
ἐσφαττεν αἰρετικῶς καὶ ἀνομῶς ὅποιον ἤ-
θελεν, ἔχευσα πλησίον της δήμες ἐ-
τοίμους νὰ ἐκτελῶσι τὰ θρησκεία καὶ ἀ-
πὸ θρησκείας νύματα. Ἡ Τουρκικὴ ἐξ-
ουσία ἐπέσει ὡς αμαρτήματα τὴν πλε-
σίαν κατὰ τῶν ὑπηκόων της, καὶ
ὕπὸ διαφύρας προφάσεις τὰς ἐγύμνω-
νε, πολλὰ καὶ δὲ καὶ τὰς ἐθανάτονε, διὰ
νὰ οἰκειοποιήσῃ ἴλα τῶν τὰ ὑπάρχοντα.
Συντόμως, ὑπὸ τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν
τὸ ἔθνος μας ἔπασχεν ἀλαπαίστως ὅ-
σα ἐδὲ φανεροὶ πολέμιοι δὲν ἤθελαν πρὶ-
ζει κατὰ φανερῶν πολέμων. Πολεμῶ-
μεν λοιπὸν διὰ νὰ καταβάλωμεν ἐξε-
σίαν πολέμων θείων καὶ ἀνθρώπων
δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων καὶ κανὲν
ἕως δικαίως κρίνον, δὲν εὕρισκε πα-
ράλογον ἢ ἀντιπολιτικὴν τὴν κατὰ
τῆς Τουρκικῆς τυραννίας ἀνέγερσίν
μας. Διὰ ταῦτα πρέπει καὶ εἰς τὰς κα-
τὰ μέρος ἐνεργείας καὶ πράξεις τοῦ πο-
λέμου μας νὰ φερώμεθα εὐτακτικῶς,
νὰ πολεμώμεν ἀνδρείως τοὺς ἐνὶ πλοῦς
ἐχθροὺς καὶ εἰς γῆν καὶ εἰς θάλασ-
σαν νὰ μεταχειριώμεθα δὲ φιλανθρω-
πως τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ ὅσοι παραδί-
δονται ἀτάλως ἢ μετ' ἐπιτάσεως. Οὕτως
ἀπαιτεῖ καὶ ἡ δικαιοσύνη, καὶ τὸ συμ-
φέρον καὶ ἡ δόξα τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνό-
ματος. Οὕτως δὲ ἵστατε φέρεσθαι με-
τὰ ἀνθρώπιαν ἢ παραβασιν συνθη-
κῶν πρὸς τῆς παραδιδόμενης πολε-
μίας, ὁ τοιοῦτος καταδικάζεται ὡς
πολέμιος τοῦ Γένους χρεωσθῶν ὅμοι-
ως ἅπαντες νὰ ἀποδίδωσι τὸ ὄφελός
μενον σέβας εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς δι-
οικήσεις, καὶ κανεὶς νὰ μὴ πειράξῃ ἢ μὴ
δ' εἰς τὸ παραμικρὸν οὔτε εἰς τὴν γῆν οὔ

τε εἰς τὴν θάλασσαν ἀνθρώπων ἢ πράγ-
μα Εὐρωπαϊκῆς διοικήσεως, ἢ ἄλλου τι-
νὸς ἔθνους οὐδετέρου εἰς τὸν παρόντα πό-
λεμον. Οὕτως δὲ ἵστατε πράξει τι ἐναν-
τίον καὶ οὗτος θεωρούμενος ὡς πολέμι-
ος τοῦ γένους, θέλει καταδικάζεσθαι
ἐν ὅλῃ τῇ δικαίᾳ συνηρόντι καὶ πά-
σα Εὐρωπαϊκῇ ἐξουσίᾳ λοβοῦσα αὐτὸν
παρακαλεῖται νὰ τὸν σέβῃ, εἰς τὸν πλη-
σιότερον διοικητὴν Ἑλληνικῶν Συμμετωτέ-
ων δὲ, ὅτι τὰ πολεμικὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα
πρέπει νὰ ἔχωσιν ἐγγράφον ἀδείαν
ἢ ἀπὸ Τῶραν, ἢ ἀπὸ Σπέντζας ἢ ἀπὸ
Ψαρᾶ, ἢ ἀπὸ τὸν ἐν Πελοποννήσῳ Πλη-
ρεξουσίων ἀρχιστάτηγον ὅταν ἐάν πια-
σθῇ κανὲν χωρὶς τοιαύτης ἀδείαν ἀ-
πὸ τῶν Ἑλληνικῶν στόλων, θέλει ἐξου-
σιαζεσθαι ὡς λεητορὸν, καὶ οἱ ἀνθρώ-
ποι θάλουσι καταδικάζεσθαι ὡς πειρά-
ται ἐάν δὲ πιασθῇ ἀπὸ Εὐρωπαϊκῆν δύ-
ναμιν παρακαλεῖται νὰ κάμῃ ὡς ἄνωθεν.

Πολιορκία τῆς Τριπολιτζᾶς.

Ἡ πόλις τῆς Τριπολιτζᾶς κεῖται εἰς
ὁρειώτατην πεδιάδα, πλησίον εἰς πε-
τρῶδη βουνά ὀνομαζόμενα Τρικόρυφα,
ἐν τῇ τῆς Ἑλλάδος· οἱ εὐρισκόμενοι εἰς
αὐτὴν ὀπλοφόροι Τοῦρκοι εἶναι, ὡς λέ-
γουν, περίπου τέσσαρες χιλιάδες, ἐν
τῶν ὁπῶν τὸ ἥμισυ σχεδὸν εἶναι Ἀλ-
βανοὶ ὅλοι δὲ οἱ κάτοικοι, συμποσοῦ-
μενοι εἰς περίπου τριακόσια χιλιάδας
πασχοῦν μεγάλην ἐλλείψιν ζωοτροφι-
ῶν ἀπὸ ἐλαίου μεταχειρίζονται ῥητί-
νην, τὴν ὅπου ἐξάγουσιν ἀπὸ τὴν ἰλὺν
τοῦ οἴνου, εἰς τὸν ὁποῖον συρρατίζουσιν
οἱ Πελοποννήσιοι νὰ τὴν βάλλωσι διὰ
νὰ τὸν προφυλάττωσιν ἀπὸ τῆς ἐξέ-
ρισιν. Τὸ νερὸν εἶναι ὀλίγον, δίδει τὸ
ἐξωθεν ἐρχόμενον ἐκόπη πρὸς πολλοῦ·
τὸ δὲ ἔσω τῆς πόλεως εἶναι φρεάτιον,
καὶ πλησιάζει εἰς τὴν παντελὴ ἐλλεί-
ψιν διὰ ταῦτα ὅλοι οἱ κάτοικοι, καὶ
τὰ ζώων ἐξασθεροῦν κατ' ἡμέραν,
καὶ ἀποθνήσκουσιν οἱ μὲν ἀπὸ λοιμικῆν,
οἱ δὲ ἀπὸ κῶλικα.

Οἱ πολιορκῶντες τὴν Τριπολιτζᾶν

Το Τζαμί και η “Σάλπιγξ Ελληνική” του 1821

ΠΟΤΗΣ Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗΣ

Η Καλαμάτα δικαιούται να καυχάται ότι εις αυτήν εξεδόθη το 1821 η πρώτη έντυπος Ελληνική εφημερίς επί ελευθέρου εδάφους, η “Σάλπιγξ Ελληνική”, της οποίας εξεδόθησαν μόνον τρία φύλλα με ημερομηνίας 1, 5 και 20 Αυγ. 1821, φυλασσόμενα ως κειμήλια εις την Βιβλιοθήκην της Βουλής. Αύτη είδε το φως εκ της “Εθνικής Τυπογραφίας”, ως ωνομάσθη το τυπογραφείον όπερ επρομηθεύθη ο Δημ. Υψηλάντης εν Τεργέστη, το οποίο αρχικώς μετεφέρθη εις Βέρβαινα, όπου έμεινεν αμεταχείριστον και εκείθεν εις Καλαμάταν. Εκ του ιδίου τυπογραφείου είδον το φως και άλλα έντυπα, ως η γνωστή προκήρυξις του Δημ. Υψηλάντου, κοινοποιηθείσα το πρώτον εν χειρογράφω εις την Υδραν την 12 Ιουνίου 1821, οι “στρατιωτικοί νόμοι” οι εκδοθέντες το πρώτον εν Ιασιώ της Ρουμανίας υπό του Αλ. Υψηλάντου και ίσως και άλλα έγγραφα της Διοικήσεως. Γράφων περί του τυπογραφείου τούτου ο Ιω. Φιλήμων (Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως, τομ. Δ', σελ. 76) λέγει: “Κατά πρώτον έφερε διά του Υψηλάντου η Πελοπόννησος και λόγχην Ελληνικήν¹ και τυπογραφίαν Ελληνικήν, όλως αγνώστους αυτή μέχρι της εποχής ταύτης”.

Συντάκτης της εφημ. “Σάλπιγξ Ελληνική” υπήρξεν ο πολύς Θεόκλητος Φαρμακίδης, παρ' αυτό δ' ειργάσθη επ' ολίγον ο εκ Κωνσταντινουπόλεως ελθών κατά την Επανάστασιν Περίανδρος Φιλίππου, περί ου η πρόσφατος εν-

διαφέρουσα εργασία του κ. Βασίλ. Π. Παναγιωτοπούλου (Περιοδικό “Ερανιστής”). Τυπογράφος της υπήρξεν ο εκ Κυδωνιών της Μ. Ασίας Κωνστ. Τόμπρας, ο “Κυδωνιεύς” όπως ανέγραφον τα εκ του εν Κυδωνίαις τυπογραφείου όπερ διηύθυνε προερχόμενα έντυπα, έχων βοηθόν τον νέον την ηλικίαν Αναστ. Νικολαΐδην. Ο Κ. Τόμπρας, σπουδάσας εν Παρισίοις επί διετίαν (1817-1819) παρά τω Φιλέλληνι Αμβροσίω Φιρμίνω Διδότω, μάλλον δαπάναις του Εμμαν. Σαλτέλη, συνέστησεν εν Κυδωνίαις τυπογραφείον ολίγον προ της Επανάστασεως. Μετά την καταστροφήν των Κυδωνιών και του εκεί τυπογραφείου κατέφυγεν εις Ψαρά, ένθα επανέυρε και τον βοηθόν του Νικολαΐδην. Ο Δ. Υψηλάντης όταν έφθασεν εις Υδραν εζήτησε να μάθη εάν υπήρχε τυπογράφος διά να εργασθή εις την “Εθν. Τυπογραφίαν”, όταν δ’ έμαθε παρά του Ναυάρχου Γιακουμάκη Τομπάζη ότι εις Ψαρά ευρίσκετο αργών ο Τόμπρας, εκάλεσε τούτον να έλθη εις Καλαμάτα.

Δεν θα ασχοληθώ περισσότερο με τους συντάκτας και τυπογράφους της εφημερίδος, την περιγραφήν των στοιχείων του τυπογραφείου, το σχήμα και το περιεχόμενον των εκδοθέντων φύλλων, ούτε με τα άλλα δημοσιεύματα και την περαιτέρω τύχην του τυπογραφείου. Περί πάντων τούτων παραπέμπω εις τον Δ. Ειρηνίδην, Φ. Βίλπεργ, Π. Λάμπρον, την ανωτέρω εργασία του κ. Β. Π. Παναγιωτοπούλου, εις την ιδικήν μου παλαιότεραν εκτενή εργασία υπό τον τίτλον “Εφημερίδες, περιοδικά και ημερολόγια που εξεδόθησαν στην Καλαμάτα” (1821-1938) και εις την πρόσφατον εργασία του κ. Γιάννη Αναπλιώτη. Επιφυλασσόμενος να εκθέσω κατωτέρω ολίγα τινά σχετικά με την προμήθειαν του τυπογραφείου, θα προσθέσω εδώ ότι, όπως μας πληροφορεί ο Π. Λάμπρος και φαίνεται από μίαν υπ’ αυτού δημοσιευθείσαν επιστολήν του Κ. Τόμπρα, ο τελευταίος ήτο ευπαίδευτος, είχε δ’ εκμάθει παρά τω Διδότω τους διαφόρους κλάδους της τυπογρ. τέχνης (κατασκευήν μητρών, χύσιν στοιχείων, σύνθεσιν και τύπωσιν). Αφού εξ άλλου το 1817 ήτο μαθητής εις το εν Κυδωνίαις Γυμνάσιον πρέπει να συμπεράνωμεν ότι το 1821 ήτο νέος την ηλικίαν. Αντικείμενον της προσφάτου ερεύνης μου, καρπός της οποίας είναι η παρούσα εργασία, υπήρξεν ο ακριβής προσδιορισμός του τόπου ένθα εγκατεστάθη και ελειτούργησε το τυπογραφείον και η δι’ αναμφισβητήτων μαρτυριών θεμελίωσις του σχετικού συμπεράσματος. Τούτου κατά την γνώμην μου επιτευχθέντος, έκρινα αναγκαίον να περιλάβω εις την εργασία αυτήν και άλλα θέματα έχοντα σύνδεσμον με το κύριον θέμα και κυρίως να γράψω περί δύο αρχοντικών οικογενειών της Καλαμάτας: 1) Αργυροπούλου - Αντωνοπούλου και 2) Αντωνοπούλου, χωρίς όμως να εξαντλώ το περί των οικογενειών τούτων θέμα². Από του παρελθόντος αιώνος υπάρχει μία γραπτή μαρτυρία περί της θέσεως εν η εγκατεστάθη η “Εθν. Τυπογραφία”. Ο Δ. Ειρηνίδης μας παρέχει πρώτος την πληροφορίαν ότι το τυπογραφείον, ούτινος κάμνει την περιγραφήν, εστήθη εντός ενός τζαμίου. Την ιδίαν πληροφορίαν μας δίδει ο γράψας το 1878 Π. Λάμπρος, ότι δηλ. εστήθη “εντός τζαμίου τινός”. Επίσης ο Φ. Βίλπεργ ακολουθών, ως λέγει, τον Δ. Ειρηνίδην (όστις κατά τον Βίλπεργ “αρύεται εκ προφορικών παραδόσεων” τας πληροφορίας του) επαναλαμβάνει ότι ο Κ. Τόμπρας “...έστησεν εντός τζαμίου τινός το πρώτον εν τη ελευθέρα Ελλάδα τυπογραφείον”. Αλλά πού έκειτο το τζαμί αυτό δεν ανέφερον, όπως επίσης επί του θέματος ουδείς εκ των παλαιότερων είχε γράψει.

Αναμφισβήτητον γραπτήν είδησιν, επιβεβαιούσαν την πληροφορίαν του Ειρηνίδη εύρον προσφάτως εις ανέκδοτον έγγραφον φυλασσόμενον εν τω αρχείω χειρογράφων της Εθν. Βιβλιοθήκης. Ο Γεώργιος Α. Αντωνόπουλος εις καταγραφήν των δαπανών τας οποίας έκαμε διά τον Αγώνα, γενομένην την 7η Φεβρουαρίου 1822 (περί ης κατωτέρω) αναφέρει μεταξύ άλλων: “Διά την οικοδομήν τζαμίου Καλαμάτας οπού το εκάμαμεν τυπογραφίαν, ως ο χωριστός κατάλογος του ιδίου τυπογράφου γρόσια 1165”. Διηρωτήθην τότε εάν εν μόνον τζαμί υπήρχεν εν Καλαμάτα επί Τουρκοκρατίας και εάν το τζαμίον τούτο ή το εν ω τούτο έδαφος περιήλθεν εις τον Γεώργ. Αντωνόπουλον αυτόν. Παραλλήλως έκρινα ότι θα έπρεπε να διαστείλω τον Αντωνόπουλον αυτόν από τους συνωνύμους του. Εν τη προόδω της ερεύνης και με βάσιν την πληροφορίαν του Δ. Δουκάκη ότι προ της Επαναστάσεως υπήρχεν εν Καλαμάτα ο πύργος των Αντωνοπουλαίων όστις ανήκε κατά το 1911 εις τον Β. Γιακουμάκην, εστάθην επί πολύ εις μίαν διώροφον οικίαν κειμένην επί της οδού Κυριακού (στενωπού οδηγούσης από του ναού της Υπαπαντής εις τον τοιούτον Αγ. Ιωάννου) ανήκουσαν παλαιότερον εις Γεώργιον Αντωνόπουλον, το όνομα του πατρός του οποιου ήτο άγνωστον. Παραλλήλως έφθασα εις την παρά την πλατείαν 23ης Μαρτίου μεγάλην ακίνητον περιουσίαν ανήκουσαν άλλοτε εις μίαν οικογένειαν Αντωνοπούλων και ακόμη απησχολήθην πολύ με μίαν οικίαν Σπύρου Αντωνίου “Αντωνοπούλου” κειμένην ανατολικώς της παρά τον ναόν Υπαπαντής οικίας του κ. Σπ. Ζακοπούλου, εις την θέσιν της οποίας ή πλησίον της οποίας θα ήρμοζε καλύτερον κατά την γνώμην μου η θέσις του τζαμίου. Μέρος του κόπου ον κατέβαλον απεδείχθη εν τέλει ότι ήτο περιττός διά την ανεύρεσιν της θέσεως του τζαμίου. Ουχ ήττον δεν μετανοώ διά την επιτόπιον εξέτασιν, την μελέτην παλαιών συμβολαίων και επισήμων βιβλίων διότι ταύτα μου έδωσαν μίαν καλύτεραν εικόνα της παλαιότερας Καλαμάτας δι’ ωρισμένα σημεία της (πληροφορήσαντά με περί των θέσεων εν αις ακριβώς έκειντο αι οικίαι Ζάρκου, Τζάνε, Αντωνοπούλων, κ.λπ.), αφ’ ετέρου δε μου παρέσχον (εν συνδυασμώ προς τα χειρόγραφα της Εθν. Βιβλιοθήκης) την δυνατότητα να διαστείλω τας δύο αρχοντικές οικογενείας, περί ως ανωτέρω είπον. Παρά την έρευναν αυτήν απόδειξις περί της θέσεως του τζαμίου δεν προέκυπτε. Την κατεύθυνσιν προς την ορθήν οδόν μοι παρέσχεν η κατωτέρω αναφορά των Καλαματιανών του έτους 1829 (εν συνδυασμώ προς τας προηγουμένας πληροφορίας), εις την οποίαν επρόσεξα τον σύνδεσμον όστις υπήρχε μεταξύ του τζαμίου και της “αλληλοδιδασκτικής σχολής”. Αλλά και πάλιν απέμενε να εύρω ποία ήτο η σχολή αυτή, και πού έκειτο. Και εις το σημείον τούτο, αποτελεσματικώς πλέον, με εβοήθησαν τα παλαιά συμβόλαια και τα βιβλία υποθηκών και μεταγραφών του υποθηκοφυλακείου Καλαμάτας. Διότι αναζητών την θέσιν εν η έκειτο η ανωτέρω οικία του Σπύρου Αντων. Αντωνοπούλου συνήντησα την “αλληλοδιδασκτικήν σχολήν”, ενώ διά της περαιτέρω ερεύνης ηδυνήθην να προσδιορίσω την ακριβή θέσιν ταύτης και επομένως του τζαμίου.

Η “ΑΛΛΗΛΟΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ”

Εις την αξιόλογον μελέτην του κ. Μίμη Φερέτου “Η Παιδεία στην Καλαμάτα στην Τουρκοκρατία και μέχρι του 1835” παρακολουθούμεν τας προσπαθείας τας οποίας κατέβαλλον οι Καλαματιανοί κατά το 1829 διά ν’ αποκτήσῃ ἡ πόλις των κτίρια διά την Ελληνικὴν Σχολήν και την “αλληλοδιδασκτικὴν Σχολήν” (ὡς ἐλέγετο τότε το δημοτικὸν σχολεῖον) συμμορφούμενοι πρὸς τας συστάσεις του Κυβερνήτου Καποδίστρια, ἰδιαίτέρως ενδιαφερθέντος και ἐργασθέντος διά την Παιδείαν. Οὕτω συνελθόντες ἀπεφάσισαν ὅπως βοηθήσουν διά την ἀνέγερσιν των δύο κτιρίων και εισφέρουν “διά σταθερὸν πόρον των σχολείων”. Ἀπὸ υποβληθείσαν τῇ 17.9.1829 πρὸς τὴν Γραμματεῖαν Ὁρησκευμάτων ἀναφορὰν υπογεγραμμένην ἀπὸ 41 ἐκλεκτοῦς Καλαματιανοῦς, ἀποσπῶμεν τὴν κατωτέρω περικοπὴν: “Ἐξοχώτατε και πανσέβαστε ἡμῶν Κυβερνήτα... Ἀστεγοι και ἄοικοι ἐσπεύσαμεν να συστήσωμεν δύο σχολεῖα εἰς τὴν πατρίδα μας, τὸ μὲν τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου, τὸ δὲ τῆς προγονικῆς γλώσσης. Ὅσον διά τὸ δεῦτερον ἔχομεν ἐκ παλαιοῦ ἀφοσιωμένον εἰς τούτο τρόπον, διά δὲ τὸ πρῶτον δὲν εὔρομεν ἄλλον ἀρμοδιώτερον μὴτ’ ἡμεῖς, μὴτ’ οἱ συνεχῶς ἐντεῦθεν διαβαίνοντες Φιλέλληνες Εὐρωπαῖοι, ἀπὸ τὸν δημόσιον τρόπον τοῦ ποτέ τζαμίου. Συνελθόντες ἐκάμαμεν ἐκ τοῦ υστερήματος και τὴν ὁποίαν ἐν τῷ ἐγκλεισμένῳ καταλόγῳ παρουσιάζομεν συνεισφορὰν, συσχεφθέντες ἀπεφασίσαμεν και διά σταθερὸν πόρον των σχολείων να προσφέρωμεν κατ’ ἔτος οἱ μὲν κτηματῖαι πέντε εἰς τὰ χίλια γρόσια ἐκ των προσόδων των κτημάτων τους, οἱ δὲ ἔμποροι μισὸν εἰς τὰ χίλια ἀφ’ ὅλης τῆς ληψοδοσίας των...”. Ὁ “ἐγκλειόμενος κατάλογος” παρουσιάζει συνεισφορὰς συνολικοῦ ποσοῦ 10.365 γροσίων, ἐξ ὧν τὰ 300 εἰσέφερον οἱ Κων. Πεταλάς, πρῶτος. Διοικητὴς τῆς Δυτ. Σπάρτης, Καλαμάτας και Μικρομάνης και Γεωργ. Σκαλίδης Πρόεδρος τοῦ πρωτοκλήτου Δικαστηρίου Κάτω Μεσσηνίας, 5.065 γρόσια 73 Καλαματιανοί και 5.000 γρόσια οἱ “Γεράσιμος Παπαδόπουλος ἱερομόναχος, Παναγ. Καρασίος, Δημητρ. Πλατανόπουλος ἐπίτροποι τοῦ ποτέ Γιαννάκου Βεργοπούλου καταβάλλομεν εἰς τὰ σχολεῖα Καλαμάτας ἀπὸ τὰς ἐλεημοσύνας αὐτοῦ τοῦ ποτέ Γιαννάκου διά των πτωχῶν τὰ παιδιὰ”.

Διά τῆς ἀνωτέρω ἀναφορὰς των λοιπὸν οἱ Καλαματιανοί ἔλεγον ὅτι “διά τὴν ἀνέγερσιν τῆς ἀλλήλ. Σχολῆς προέκρινον τὸν δημόσιον τρόπον τοῦ ποτέ τζαμίου” και προσέθετον: “...ἐξαιτούμεθα τὴν ἐκ μέρους τοῦ συνεισφορὰν... διά ν’ ἀπαρτισθῶσι τὰ τῆς οἰκοδομῆς ἀπαραίτητα ἐξοδα και τελευταῖον να μας ἐπικυρώσῃ τὸν τρόπον τοῦ τζαμίου δι’ ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον... ἐφοδιάζων μας και με τὰς ἐμφρόνους ὁδηγίας τοῦ πῶς να συστηθῇ και να στερεωθῇ τὸ κοινωφελές τούτο κατάστημα...”. Τὴν 15 Ἰανουαρίου 1830 ὁ δ/ντὴς Πεταλάς ἐζήτησε ἀπὸ τὴν Γραμματεῖαν Ὁρησκείας και Δημ. Ἐκπαιδεύσεως διδάσκαλον “διά τὸ μέλλον να οἰκοδομηθῇ και κατά τὴν πόλιν ταύτην ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον...” ὅστις θα ἔπρεπε πλὴν τῆς γνώσεως τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς να εἶναι και “ἄξιος να ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς οἰκοδομῆς...”.

Καθ’ ἃ γράφει περαιτέρω ὁ κ. Μ. Φερέτος, στηριζόμενος εἰς ἐγγράφα των Γεν. Ἀρχείων τοῦ Κράτους, ἡ Γραμματεία ἐστειλε τότε εἰς Καλαμάταν ὡς διδάσκαλον τὸν Πέτρον Μπούαν

“που έφτασε στην Καλαμάτα στις αρχές Φεβρουαρίου κι’ ανέλαβε αμέσως τη διεύθυνση κι’ επίβλεψη της ανεγέρσεως του σχολείου, όχι όμως και τη διδασκαλία γιατί ο Γκίκας³ συνέχισε διδάσκων ως τα τέλη Φεβρουαρίου. Ο Μπούας αφού κατετοπίσθη σχετικά με την ανέγερση του νέου σχολείου έστειλε στις 18.2.1830 μια ενδιαφέρουσα έκθεση στην οποία κοντά στα άλλα έγραφε: “Το σχολείον τούτο είναι δι’ ελπίδος ότι θέλει τελεσφορήσει και εντός ολίγου θέλει ετοιμασθή και η ανάλογος οικοδομή. Η θέσις ταύτης είναι μετρία, μ’ όλον ότι εδοκίμασα να λάβω καλύτεραν, το οποίον όμως αιτία δεν εσυγχώρησαν. Η πόλις αύτη κατά το παρόν με φαίνεται να μη δώση περισσοτέρους των 150 μαθητών. Το σχολείον όμως ημπορεί να εξαρκέση και 230 επειδή εσχεδιάσθη μήκος 56,5 πόδας, πλάτος δε 23, ύψος δε εδώσαμεν 17 (πόδας)...”. Λαμβάνοντες υπ’ όψιν τους ανωτέρω αριθμούς και μετατρέποντες τούτους εις μέτρα (του ποδός υπολογιζομένου προς 0,304 του μέτρου) ευρίσκομεν ότι το “αλληλοδιδασκικόν σχολείον θα είχε μήκος 17,176 μέτρα, πλάτος 6,992 και ύψος 5,168 μέτρα”. Ο Μπούας ήρχισε διδάσκων κατά τας αρχάς Μαρτίου αλλ’ εις την “ποτέ Εκκλησίαν εις την οποίαν είναι το σχολείον...” η οποία εχώρει μετά βίας 70 μαθητάς, καθ’ α δε ανέφερε παρεκίνει τους λοιπούς μαθητάς οίτινες ελλείπει χώρου δεν ηδύνατο να παρακολουθήσωσι τα μαθήματα “...να περιμένουν την τελείωσιν της νέας οικοδομής του σχολείου”.

Από έκθεσιν “του Επιθεωρητού των κατά την Πελοπόννησον διδασκικών καταστημάτων” παιδαγωγού Ι. Π. Κοκκώνη, σχετικήν με την επιθεώρησιν την οποίαν έκαμε κατά τον Νοέμβριον 1830, προκύπτει ότι είχεν αρχίσει κατά το 1830 η ανοικοδόμησις της αλληλ. σχολής, ήτις όμως παρέμεινεν ημιτελής. Διότι μεταξύ άλλων ο Κοκκώνης έγραφε: “...το νέον κτίριον του σχολείου είναι έτι ασκεπές και μ’ όλην την βοήθειαν την οποίαν η Κυβέρνησις εχορήγησε, θέλει μείνει πολύν ακόμη καιρόν ατελείωτον αν δεν δοθή παρά της Κυβερνήσεως σφοδρά προσταγή να τελειωθή όσον το δυνατόν τάχιστα...”.

Αλλας πληροφορίας εν σχέσει με την ανέγερσιν του κτιρίου του σχολείου δεν μας παρέχει ο κ. Μ. Φερέτος εξ αιτίας του ότι, ως λέγει, δεν ήσαν ταξινομημένα τα υπόλοιπα έγγραφα των Γεν. Αρχ. του Κράτους. Εκ των ανωτέρω όμως σαφώς προκύπτει ότι το σχολείον εκτίζετο εις το υποδειχθέν υπό των Καλαματιανών σημείον, ήτοι “εις τον δημόσιον τόπον του ποτέ τζαμίου”. Εκ των κατωτέρω εξ άλλου προκύπτει σαφώς ότι το σχολείον αργότερον ετελειώθη και ελειτούργησε⁴.

Αναζητούντες την οικίαν του Σπύρου Αντων. “Αντωνοπούλου” εις εγγραφάς γενομένας κατά τα έτη 1837-1840 εις επίσημα βιβλία, φθάνομεν εις την νοτίαν πλευράν του Αλεξανδρακείου Γηροκομείου επί της σημερινής οδού Αλαγονίας και επισκοπούμεν τα πέριξ. Τοιουτοτρόπως πλησιάζομεν προς την “αλληλοδιδασκικήν σχολήν”.

Την 11 Μαρτίου 1839 εγγράφεται υποθήκη διά δρχ. 15.000 υπέρ Σταυριανής της θυγατρός Γεωργ. Ναύτη, συζύγου του Παναγ. Αθαν. Τζάνε (πατρός του βουλευτού και ποιητού Δημητράκη) κατά του συζύγου της δυνάμει τού εις χείρας μου ευρισκομένου ανεκδότου προικοσυμφώνου της 13.9.1817 “επί του ενός τρίτου μέρους του ερειπίου της οικίας της εις τον Αγ. Γεώργιον κειμένης... συμπληξαζομένης κατ’ ανατολάς ο Αγ. Γεώργιος⁵, κατά δύσιν ο Ιωάν.

Ζάρκος και Σπύρος Αργυρόπουλος, κατ' άρκτον η Μαριώ Τζανίτζα και κατά μεσημβρίαν Μπασάκος” προς εξασφάλισιν “δι’ αξίαν πολυτίμων αυτής πραγμάτων, επίπλων και χρημάτων...”. Το υποθηκευόμενον είναι ο προεπαναστατικός πύργος του Αθαν. Τζάνε, κείμενος επί της οδού Αλαγονίας, εις την θέσιν της άλλοτε οικίας Σαράντου Παπαγιαννοπούλου, εις την εξώθυραν του οποίου υπήρχεν οικόσημον. Το ακίνητον θα πωληθή την 12.1.1858 από τα τέκνα του Παναγιώτου, Δημήτριον (βουλευτήν) και Βαρβάραν σύζυγον του Ιατρού Βράχμαν προς τον Ιω. Θεοδωρόπουλον, πατέρα του Πανάγου (Καθηγητού), Αλέκου (διδάκτορος τότε Νομικής και αργότερον διευθυντού της Καλαμ. εφημερίδος “Φως”), Νικολάου και Αναστασίου, εμποροκτηματιών.

Εις την θέσιν της σημερινής οικίας κ. Σπυρ. Ζακοπούλου την 7.4.1838 ευρίσκεται η οικία Παναγ. Χ. Ρεμπού “γεινιάζουσα κατ’ ανατολάς με την οικίαν του Σπύρου Αντων. Αντωνοπούλου, κατά δυσμάς με δρόμον δημόσιον, κατ’ άρκτον ομοίως...”. Οπως θα ίδωμεν και κατωτέρω ο Σπύρος Αντ. Αργυρόπουλος (ή Αντωνακάκης) και ο Σπύρος Αντ. “Αντωνόπουλος” είναι εν και το αυτό πρόσωπον.

Αλλά ας προχωρήσωμεν ολίγον βορειότερον εις την δυτικήν πλευράν της εκ της οδού Αλαγονίας εισόδου προς το Γηροκομείον του Αλεξανδρακείου. Την 22 Μαΐου 1837 εγγράφεται υποθήκη κατά του Ιωάννου Ζάρκου Δικηγόρου (τότε), κατοικούντος εις Καλάμας “...επί της οικίας κειμένης κατά την ενορίαν του Αγ. Γεωργίου εχούσης όρια προς Ανατολάς την οικίαν των θυγατέρων του Χατζή Ηλία Κουζή, προς δυσμάς και μεσημβρίαν δημόσιον δρόμον και προς άρκτον την δημοτικήν αλληλοδιδασκτικήν Σχολήν”.

Δεν υπάρχει καμμία αμφιβολία πλέον. Εδώ, προς βορράν της οικίας Ζάρκου έκειτο η “αλληλοδιδασκτική σχολή” η θεμελιωθείσα το 1830 τη συνεισφορά των Καλαματιανών. Και εις την θέσιν της έκειτο το τζαμί όπου εστεγάσθη η “Εθνική Τυπογραφία” και εξετυπούτο η “Σάλπιγξ Ελληνική”.

Θα ήτο όμως προτιμώτερον διά τον ακριβή προσδιορισμόν της θέσεως να παρακολουθήσωμεν τας γύρω της αλληλοδιδασκτικής ιδιοκτησίας, δοθέντος ότι ούτω θα μας δοθή η δυνατότης να κάμωμεν και άλλας ενδιαφερούσας παρατηρήσεις. Εν τοιαύτη περιπτώσει η παραπομπή εις το κατωτέρω παρατιθέμενον πρόχειρον τοπογρ. διάγραμμα θα διευκόλυνε τον αναγνώστην. (Εικών 1)

1. Εννοεί τον τακτικόν στρατόν, όστις συνεκροτήθη εν Καλαμάτα.

2. Αι δύο αυτάί οικογένειαι δεν είναι αι μόνοι οικογένειαι Αντωνοπούλων της Καλαμάτας. Σήμερον τουλάχιστον υπάρχουν εν Καλαμάτα πολλάί εκλεκταί οικογένειαι με το επώνυμον αυτό, εξ ων μία εκ Λαδά, ετέρα εξ Αλαγονίας (Σιτσόβης), άλλη εκ Μάνης, τετάρτη εξ Ολυμπίας, πέμπτη εξ Αρκαδίας κ.λπ., εκάστη των οποίων έχει την ιστορίαν της.

3. Άλλος διδάσκαλος, διδάσκων εις τον ναόν των Αγ. Αποστόλων, χρησιμεύοντα ως σχολείον.

4. Κατά το 1834 εδημοσιεύθη ο νόμος περί δημοτικών σχολείων. Εξ άλλου διά του από 25.3.1835 (6 Απρ. 1835) Β. Δ/τος ιδρύθη εις την Καλαμάταν το πρώτον (Δημόσιον) Ελληνικόν σχολείον.

5. Άγιος Γεώργιος είναι ο εις το σημείον της συναντήσεως των οδών Αλαγονίας και Παπαδοπούλου υπάρχων παλαιός ναός.

(7)

"Ελληνες εἶναι ἕξ χιλιάδες καὶ καὶ ἡμε-
μερινῶς αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διὰ
τὴν παρουσίαν τοῦ πληρεξουσίου ἀρ-
χιερατῆρος πρίγκιπος Δημητρίου Ἰ-
φιλάντη, καὶ τοσοῦτον ἐτελείοποιήθη
ἡ πολιτοκρία τῆς πόλεως, ὥστε οἱ ἐχ-
θροὶ σφοδρῶς παταχθέντες τὰ
κυνόρια ἐπλησίασαν καὶ ἤδη προσβάλ-
λουσι δυνατὰ καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ
εἰς τὸ περιείχισμά της· εἶναι δὲ ἐλ-
πίς ἐντός ὀλίγου γαλάβη τέλος ἡ
πίτῳσις της. Φύσας ὁ διαληφθεὶς πρί-
γκις εἰς Πελοπόννησον ἔγραψεν εὐθὺς
εἰς Τριπολιτζάν προτρέπων τοὺς πο-
λιτοκρομένους εἰς συνθήκας· ἀλλ' αἱ τοὶ
ἐλπίζοντες ἀκόμη νὰ ἔλθῃ εἰς αὐτοὺς
βοήθεια καὶ τρέφοντες τὸν λαὸν μὲ μα-
ταιὰς ἐλπίδας δὲν ἔσπερξαν εἰς τὸ πρό-
βλημα, καὶ οὕτως ἐπιμένουσιν ἰσχυ-
ροποιούμενοι·

Ἰδρα.

Ἐπιστολὴ τοῦ εὐγενεοῦς Κυρίου Για-
κουμάκη Τουμπάζη ἀπὸ 9 Ἰουλίου
1821. ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ λοιποὶ
κάτοικοι!

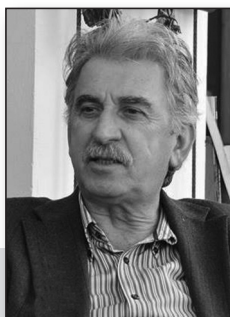
Σὰς δηλοποιούμεν, ὅτι προχθές φθά-
σαντες εἰς Ψαρά, ἐμάθαμεν ὅτι ὁ ἐχ-
θρὸς στόλος εὐρίσκετο εἰς Σάμον εἰς
Κολώται, καὶ ἡ πᾶσιν τὰ ἀπατησώσι-
τὲς Σαμίους, δὲ τὰ παραδουλοῖ, λε-
γοντες ὅτι ἐπαρδείσαν καὶ αἱ ἐδικαι-
μας γῆσοι πλὴν οἱ Σάμοι δὲν ἔδωκαν
πίσιν, καὶ ἐβάσταξαν· ἡμεῖς δὲ χεῖρ ἐ-
μισευσάμεν ἀπὸ Ψαρά, καὶ πρὸς τὸ
βράδυ ἐφθάσαμεν πλησίον τῶν πα-
ραλίων τῆς Ἀσίας καὶ Σάμου, καὶ ἐ-
βεβαιώθημεν ἀπὸ τοῦ Βαθύ, ὅτι ὁ Τουρ-
κικὸς στόλος συνίσταται ἀπὸ ὀκτώ με-
γάλα πλοῖα καὶ τὰ ἄλλα μικρά, καὶ
ὅτι ἔστειλαν εἰς Κουσάντασι τὰ καμ-
πανήσια (φορτηγικὰ πλοῖα), διὰ νὰ πά-
ρουν σφάτευμα καὶ νὰ τὰ περάσουν
εἰς Σάμον. Σήμερον τὸ πρῶν τὰ εἰ-

δαμεν κάτω ἀπὸ τὸ Κουσάντασι ὀκτὼ τὸν
ἀριθμὸν, εἰς τὰ ὅποια ἐπλησίασαμεν
καὶ ἐκτυπήσαμεν καὶ αὐτὰ καὶ τὰ ἔ-
ξω ἐχυρώματα καὶ τὰς σκηνάς. Ἀπὸ
τὰ παραβία ἐβγήκεν ὅλον τὸ σφάτευ-
μα ἔξω ἀπὸ τῆς φέβου· ὅθεν ὑπήξαν
αἱ βάρκαι μας καὶ ἐβαλαν φωτίαν,
καὶ ἐκίευσαν καὶ τα ὀκτώ. Πρὸς τὸ με-
σημερι εἶδαμεν ἕν Τουρκικὸν τοῦ στό-
λου πλοῖον πρὸς τὸν πορθμὸν τῆς
Σάμου (Ἰαρ-μποράζ), καὶ ἐσοχά-
σθημεν ὅτι ἦσαν ὅλος ὁ Τουρκικὸς στό-
λος εἰς τὰ παντὰ ὅθεν μὴν ἔχοντες καὶ
ρὸν τὰ συμβουλευθώμεν, ἐκινήσαμεν
κατ' αὐτοῦ μὲ ὀλίγα πλοῖα, καὶ ὁ
μὲν Τουρκικὸς στόλος ἐξεπελάσθη κα-
τὰ τὴν τοῦ πορθμοῦ, καὶ ἐσυνέζον-
το ὅλα ἐμοῦ μακράν· ἡμεῖς δὲ ἐπλη-
σιάσαμεν εἰς αὐτὰ, τὰ ὅποια ἐσάθη-
σαν καὶ μᾶς ἐπρόσμενον. ἦσαν δὲ
τέσσαρα δελφίνια, τέσσαρες φρεγάδες,
ἕν κροβέτον, καὶ τὰ ἄλλα μικρά. —

Κάτοικοι τῆς Λεβαδίας καὶ τῶν πέ-
ριξ χωρίων!

Δὲν ἔπρεπε εἰς τὸν πόλεμον τῶτον
τὰ μέν καρεῖς ἀρρὸς ἡ ἀδιάφορος ἐ-
πιστηριγμένοι εἰς τὴν θείαν βοήθειαν
ὅλοι οἱ ἐμογενεῖς λαοὶ ἐσυμφώνησαν
καὶ ἀτεφάσισαν νὰ πιάσουν τὰ ὅπλα,
διὰ τὰ κατασφάξουν τὴν παράνομον καὶ
ἀπ' ἡθρῶν τυραννίαν, ἀπὸ τῆς ὁποί-
αν τὸ γένος ἐβασανίζετο τόσους χρό-
νους. Τὰ ἀναντίρρητα δίκαια τοῦ πο-
λέμου μας σ' βόμενα καὶ ὅλα τὰ ἔθνη
τῆς Ἰουρῆς, σέκονται μακρόθεν ἀ-
διάφορα διὰ τοὺς πολιτικοὺς τῶν δεσμῶν,
νὰ τὴν φυγὴν ὅμως μᾶς εὐχονται οἱ φι-
λέλληνες ἐβασιν ἀγαθὴν καὶ ἐν εἰ-
ρῇ καυμία ἀμφιβολία ὅτι διεγερμέναι
βει τὴν ἀγαθὴν ταύτην ἐκβασιν, ἐλ-
πόμεν ἀναιμῶς τὰς συμφωνίας, καὶ
εἰς τὴν κοινὴν ἀγωνίαν ἀπροφάσιτον προ-
θυμίαν καὶ διὰ τί τὰ μὴ τὴν ἔχωμεν;
Ὅλοι εἴμεθα ἐνωμένοι μετὰ τὴν αὐτὴν οὐ-
ράνιον πίσιν· ὅλοι εἴμεθα μέλη τῆς αὐτῆς
Γένους· ὅλοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον

“Σάλπιγξ Ελληνική” και η “παρακαταθήκη” της...

ΗΛΙΑΣ ΜΠΙΤΣΑΝΗΣ

Δημοσιογράφος - Συγγραφέας

“**Σ**άλπιγξ Ελληνική”, η πρώτη εφημερίδα που τυπώθηκε επί ελληνικού εδάφους με ξεχωριστό ενδιαφέρον για τους Μεσσήνιους. Εκδόθηκε στην Καλαμάτα και στα φύλλα που κυκλοφόρησαν φιλοξενούνται δύο σημαντικά κείμενα της Μεσσηνιακής Συγκλήτου: Το πρώτο είναι η “Προειδοποίησης προς τας Ευρωπαϊκάς Αυλὰς εκ μέρους του φιλογενούς στρατηγού των Σπαρτιατικών στρατευμάτων Πέτρου Μαυρομιχάλη και της Μεσσηνιακής συγκλήτου της Καλαμάτας”.

Και το δεύτερο, η προκήρυξη της Μεσσηνιακής Συγκλήτου προς τη Βρετανική Διοίκηση Ιονίων Νήσων. Πρόκειται για δύο σημαντικά διπλωματικά έγγραφα της Επανάστασης, τα μοναδικά που φιλοξενούνται στην εφημερίδα. Το γεγονός ότι είναι διαθέσιμα για αρκετούς μήνες μετά την Επανάσταση, υποδηλώνει ότι κάποια “υπηρεσία” της Μεσσηνιακής Συγκλήτου τα είχε αρχειοθετήσει και τα διέθεσε στην εφημερίδα, προκειμένου να ενημερωθούν οι επαναστατημένοι σε όλες τις περιοχές για τις διακηρύξεις των επαναστατών και τους σκοπούς τους. Η υπόθεση της εφημερίδας όμως έχει ξεχωριστό ενδιαφέρον και για τη δημοσιογραφία, καθώς από το πρώτο κείμενο που φέρει τον τίτλο “Ανακήρυξις”, το οποίο βάσιμα μπορούμε να πιθανολογήσουμε ότι γράφτηκε από τον Θεόκλητο Φαρμακίδη, προσδιορίζει και τις αρχές στις οποίες επρόκειτο να κινηθεί η

“γραμμή” της εφημερίδας. Κατ’ αρχήν στο κείμενο διαπιστώνεται ότι “Εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις [...] εἶναι ἀναγκασιότατη καὶ εφημερίς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκδιδομένη”. Ἐμμέσως κάνει μια ἀντιδιαστολή με ἔντυπα που κυκλοφοροῦσαν στο ἐξωτερικὸ καὶ ἐξηγεῖ με ἐξαιρετικὴ πυκνότητα τοὺς λόγους οἱ ὁποῖοι ἐπιβάλλουν αὐτὴ τὴν ἐκδοσὴ: Για νὰ μαθαίνουν οἱ Ἕλληνες τὰ σχετικὰ με τὸν ἀγῶνα που ἔχει κηρυχθεῖ, νὰ μαθαίνουν τι γίνεται σὲ κάθε ἐπαρχία καὶ με τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ πραγματοποιεῖται ἡ “ἐνοποίηση” τοῦ ἀγῶνα που ἐκδηλώνεται στὶς διάφορες ἐπαναστατημένες περιοχές. Ἐδῶ ἡ εφημερίδα καλεῖται νὰ λειτουργήσῃ ὡς ἐνοποιητικὸς παράγοντας τοῦ γένους. Ταυτοχρόνως θέτει τὸ ζήτημα τῆς κριτικῆς γιὰ τὶς “ἀρετὲς καὶ τὶς κακίαι” τῶν προσώπων που θὰ πρέπει νὰ δημοσιοποιούνται, θεμελιώδες ζήτημα που ἀπασχολεῖ τὴ δημοσιογραφία μέχρι τὶς ἡμέρες μας καὶ ἀποτελεῖ τὸ “ὀξυγόνον” στὶς ἀσφυκτικὲς πιέσεις που ἀσκούνται παντοιοτρόπως. Σύμφωνα με τὴν “Ἀνακήρυξιν”: “Τὸ γένος ὅλον ἀγωνιζόμενον τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα θέλει νὰ βλέπῃ καὶ διὰ τοῦ τύπου τοὺς ἀγῶνας τοῦ κηρυττομένου, τὰς ἀρετὰς τῶν καλῶν δημοσίων ἐπαινουμένας, καὶ τὰς κακίας τῶν κακῶν ἐλεγχόμενας, εἰς ἀποφυγὴν καὶ μίμησιν. Θέλει νὰ μανθάνῃ τὰ ἀνὰ πάσαν ἐπαρχίαν γινόμενα, καὶ οὕτω νὰ βάλλωνται διὰ τῆς εφημερίδος ὅλα τὰ μέρη τοῦ εἰς συνάφειαν”.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά ὑπάρχει τὸ ζήτημα τῆς διεθνούς εἰδησεογραφίας σὲ σχέση με τὴν Ἐπανάστασιν. Τὰ “ξένα ἔθνη” ἐκδηλώνουν τὸ ἐνδιαφέρον τοὺς γιὰ τὰ ὅσα συμβαίνουν στὴν Ἑλλάδα καὶ κάνουν κρίσεις γι’ αὐτὰ τὰ θέματα. Ὡς ἐκ τούτου ἡ εφημερίδα ἐπιδιώκει νὰ μεταφράζῃ αὐτὰ που γράφονται στὶς εφημερίδες τῶν ἄλλων ἐθνῶν που ἐκδηλώνουν τὸ ἐνδιαφέρον τοὺς, ὥστε οἱ Ἕλληνες νὰ μαθαίνουν τι γράφουν οἱ ἄλλοι γιὰ τὴν Ἐπανάστασίν τοὺς. Ἐχομε ἔτσι ἓνα “πρόπλασμα” αὐτοῦ που χαρακτηρίζουμε στὴ δημοσιογραφία “διεθνές”, καθὼς ἡ γεωπολιτικὴ παίζει πάντα σημαντικὸ ρόλο στὰ ζητήματα που ἀφοροῦν τὴ χώρα. Καὶ γράφει ἡ “Ἀνακήρυξιν”: “Προσέτι δε τὰ ξένα ἔθνη ἐγίναν περίεργα εἰς τὰ πράγματά μας, καὶ συχνότατα γράφουν περὶ ἡμῶν, κρίνουν καὶ ἐπικρίνουν, ἐπαινοῦν καὶ κατηγοροῦν καὶ ταῦτα ὅλα κηρυττόμενα διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν εφημερίδων θέλει νὰ γνωρίζῃ τὸ γένος εἰς ἰδικὴν τοῦ εφημερίδα ἐξ ἐκείνων μεταφραζόμενα”.

Ὁ συντάκτης τοῦ κειμένου θεωρεῖ ὡς σημαντικοὺς τοὺς σκοποὺς που προεκτέθησαν, ἀλλὰ προσθέτει δύο ἀκόμη σημαντικὰ στοιχεῖα που ἀποτελοῦν ἀντικείμενο συζήτησης καὶ στὶς ἡμέρες μας. Τὸ πρῶτο ἔχει νὰ κάνει με τὴν ἀνάγκη οἱ εἰδήσεις νὰ εἶναι ἀληθινές καὶ τὸ δεύτερο με τὴν ἀνεξάρτητη στάση ἀπέναντι “πρὸς ὅλας τὰς διοικήσεις”. Ὅπως σημειώνει χαρακτηριστικά: “Ἡ εφημερίς αὕτη ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ρηθέντων δύο σκοπῶν θέλει ἐκτείνεσθαι ἐν γένει καὶ εἰς ὅσα ἄλλα πολιτικῆς εφημερίδος ἀντικείμενα. Οἱ περὶ Ἑλλάδος ἐκδιδόμεναι εἰδήσεις θέλει εἶναι ἀληθεῖς, καὶ αὐστηρὰ προσοχὴ θέλει δοθῇ, μὴ βλαφθῶσι ποτέ τὰ πρὸς ὅλας τὰς διοικήσεις οφειλόμενα καθήκοντα”.

Ἡ τέτοια ἀρχικὴ τοποθέτησις προοιωνίζεται καὶ τὴν κατάληξιν ἡ ὁποία ἴσως ἦταν πολὺ πιο σύντομη τοῦ ἀναμενομένου: Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης παραιτήθηκε μετὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ τρίτου φύλλου τῆς εφημερίδας, καθὼς ὅπως ἔγραψε “δὲν ἐνέδωσα εἰς τὸ δεσποτικὸν μέτρον τῆς προεξετάσεως”. Ἀποτελεῖ καὶ τὴν πρώτην δήλωσιν κατὰ τῆς λογοκρισίας ἐπὶ ἐλληνικοῦ ἐδάφους, λίγους μῆνες μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Καὶ υποδηλώνει τὸν διαρκὴ ἀντα-

γωνισμό της πραγματικής δημοσιογραφίας απέναντι στην εκάστοτε εξουσία. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τι ακριβώς συνέβη και τέθηκε ζήτημα προληπτικής λογοκρισίας, εκείνο όμως το οποίο αναφέρει η “Ανακήρυξις” είναι πως η έκδοση της εφημερίδας έγινε “αδεία του υψηλότερου πρίγκηπος Υψηλάντη. Πληρεξουσίου του Γενικού Επιτρόπου”.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η εφημερίδα δεν ήταν “φείγ βολάν”, αλλά λειτουργούσε σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα. Εκδίδεται τακτικά “ημέρα παρ’ ημέραν” και ο αναγνώστης πληρώνει για να την διαβάσει, γεγονός που σημαίνει ότι... υπήρχαν αναγνώστες που μπορούσαν να την διαβάσουν και ήταν διατεθειμένοι να πληρώσουν: “Η ετήσιος τιμή διορίζεται γρόσια πεντήκοντα, ήτις πληρώνεται ή στέλλεται ασφαλώς προς τον εκδότην, χωρίς δε προκαταβολής της τιμής ή ασφαλούς εγγυήσεως περί αυτής εφημερίς δεν δίδεται μήτε στέλλεται”. Εξηγεί πώς γίνεται η διαδικασία της συνδρομής και διευκρινίζεται ότι “η προς τους συνδρομητάς εξαποστολή της εφημερίδος θέλει γίνεσθαι κατ’ ευκαιρίαν, διά την έλλειψιν των ταχυδρομικών αμαξών”.

Παράλληλα γίνεται πρόσκληση σε όσους θέλουν να δημοσιευτούν κείμενα στην εφημερίδα να επικοινωνούν με τον εκδότη: “Προσκαλούνται και παρακαλούνται όλοι οι ομογενείς όσοι κρίνουν εαυτούς αξίους, να στέλλωσι όσον τάχιστα προς τον εκδότην όσα κρίνουν άξια να κηρύττονται διά της Ελληνικής Σάλπιγγος, και να έχωσι με αυτόν αλληλογραφίαν”.

Θα μπορούσε κάποιος να προσπεράσει αυτές τις αναφορές, θεωρώ όμως πως έχουν ιδιαίτερη αξία: Αντανακλούν την πεποίθηση του Φαρμακίδη (ενδεχομένως και άλλων παραγόντων) για την επιτυχία της Επανάστασης και τη δημιουργία ενός κράτους, στο πλαίσιο του οποίου η εφημερίδα θα εκδίδεται τακτικά, θα αγοράζεται από ανθρώπους που γνωρίζουν “γραφή και ανάγνωση”, θα υπάρχει αλληλογραφία των πολιτών με τον εκδότη και την εφημερίδα για όσα θεωρούν ότι πρέπει να προβληθούν και θα διακινείται “ταχυδρομικά” με κάθε διαθέσιμο τρόπο εκείνη την εποχή που δεν είχαν οργανωθεί τα ταχυδρομεία. Όλα αυτά λίγους μήνες μετά την Επανάσταση και νομίζω ότι εδώ έγκειται η αξία του εγχειρήματος, το οποίο έφερε στους επαναστατημένους την έννοια της εφημερίδας και τους κανόνες που θα πρέπει να διέπουν το περιεχόμενο και την κυκλοφορία της.

Οι πληροφορίες για την πολιορκία της Τριπολιτσάς και το σφίξιμο του κλοιού. Οι παραινήσεις προς τους Λειβαδίτες “να πνίξουν πάσαν διχόνοιαν” και να μην κακοποιούν τους Τούρκους που συνελάμβαναν. Η επιστολή από την Ύδρα για την επίθεση στον τουρκικό στόλο στο Κουσάντασι. Οι παραινήσεις στους Χειμαρραίους “να παύσουν τα πάθη”. Η επιστολή από το Γαλαξίδι προς τον Ανδρέα Λόντο και άλλους για την ήττα των Τούρκων πασάδων στις Θερμοπύλες που στάλθηκαν να καταστείλουν την Επανάσταση. Η υπόσχεση στους ΔερβENOχωρίτες για “τιμάς, βραβεία και προνόμια” “αφού αφανίσομεν τον τύραννον”. Όλα αυτά είναι ενδεικτικά του περιεχομένου που ήθελε να δώσει στην εφημερίδα ο Θεόκλητος Φαρμακίδης όπως φάνηκε από τα τρία φύλλα που κυκλοφόρησαν. Και αποτελούν ένα είδος “παρακαταθήκης” για τη δημοσιογραφία...

(8)

ἐπιτραγουμέθα, καὶ ὅλοι μέλλομεν ἰα-
συναπολαύσαμεν τὰ ἀγαθὰ τῆς εὐνο-
μίας· διὰ τί λοιπὸν καὶ μὴν εἴμεθα ἐνο-
μέτοι; διὰ τί ἔλονται τὸ Τίτος γὰρ μὴν ἡ α-
μὴ δόξαμις καὶ μία ψυχὴ ἐναντίον τοῦ
κυνού ἐχθροῦ, ὥστε γὰρ τὴν καὶ αἰρωπώ-
σαμεν μετὰ τῆς ἡθέραν εὐκοδίας καὶ τῆς
ὀρηκτοῦ ἡρώου; Ποσὸν αἰαίσθητοι, πό-
σον ἀντίχριστοι, ποσὸν μιαιοὶ καὶ τοῦ
ἀνθρώπου δόξατος ἀτάξιτοι; τίται ὅσοι
δὲν συνείχοντες μέλλας τῶν τὰς δου-
μίας εἰς τοῦ οὐ τοῦ ἐθιχόρ ρας καὶ ἔροι-
πόλμοι. Δειβαδῖται, ἡ ἀσυνμφωία καὶ
ταὶ πόσῃ βλέπετε πόσα κακὰ, σὰς ἐπρὸ-
ξέκοσαν, ἐνῶ ἡβέλιτε ἔχει τῶρα τὴν
πατρίδα σας ἐλευθέραν, αἱ ἐλεπται α-
πόσῃ ἡ τῶν ἡτῶν καὶ τῶρα, Δειβαδῖται,
καὶ πείζαντες πασαὶ διχόνοιαν, λόμε-
τε τὰ ὄπλα, καὶ ἀκλυθῆσα ἐκ τῆς λα-
πιαιῆς σας καὶ τῶν ἀσβῶν πολ-
μίων· ἰδοὶ σὰς εἰλῶν καὶ τὸν γενεαῖον
καὶ πῖσιν τῆς ἐλευθέρίας ὑπέρμαχον
Ζαρίφην, διὰ τὰ σὺ ἀξὴ ὑποκλῖαι εἰς
τὴν σαυροζήτορ σημαίαν τῆς ἐλευθέρίας
ὅλγες, ὅσοι ἐμπορὲν γὰρ πιάσουν τὰ ὄ-
πλα. Προσέχετε ὅμως νὰ ἦσθε εὐπει-
θεῖς, καὶ νὰ μὴ κακοποιήτε Γούρκους
ἀσπλῆς, ἢ ὅσοι σὰς παραδίδεν τὰ ἄρ-
ματα· διότι δὲν πολεμεῖν ἄλλους, πα-
ρὰ τῆς τυράννου ρας, ὅσοι θελόντες ἀ-
μόχῃ γὰρ κρατοῦν ὅρματα ἐναντίον ρας.
Μετ' ὀλίγον θέλω σας εἰλεῖν καὶ ἔλα-
ἀπὸ τοῦ ὀφεικέλους μου ἐν τοσούτῳ
δὲ εὐχομαι εἰς ὅλους εἰρήνη καὶ κράτος.

Τριπόρυφα. τὴν 14 Ἰουλίου 1821.

Ὁμογενεῖς Χειμαρρᾶιτοι!

Ἡ Ἑλλάς τέλος πάντων ἐκινήθη εἰς τὰ ὅπλα διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἑαυτοῦ τοῦ οὐοῦ διὰ πρόγονοι ἐπρωτὶςσαν τὴν ἐλευθερίαν περισσώτερον παρὰ ὅτι τὰ ἀγαθὰ τοῦ κοσμοῦ, τοῦ οὐοῦ τὰ βιβλία ἐδίδασσαν τὰ ἑα ἔθνη τὰ ἑα μὲν εὐομια, δὲν ἔπρωτε τοιοῦτον ἔθνος τὰ ἀναστρέφει παντοειδῶς ὑποκάτω εἰς τὸν βαρύτατον καὶ σκληρότατον ζυγὸν ἐνός

καὶ βαρβαροῦ ἔθνος, τὸ ὁποῖον
ἔρασαν ἐκ αἰρὸν ἡ Ἀνατολὴ διὰ τὰς
ἐμαρτίας τῶν πατέρων μας. Ἐκκρύχθη
πανταχόθεν ὁ πόλεμος ἐπαιτίοντον, ἀ-
πεφασίσθη τῶν τυράννων ἡ πτώσις. Ὅ-
ποιοι εἶναι ἡ ἄλῃν, ἀς ἐξυπῆσθί τῶρα,
ἀς συλλογισθῇ κατὰ βάλος τὴν ἀποφά-
σιν τοῦ Γένους, καὶ ἀς σιυδράμῃ μὲ ὀ-
λῆν τε τὴν ψυχὴν καὶ καρδίαν. Εἶναι
ἀλκύνον, ὅτι δὲν ἔχομεν μὴ ἄλλας δυ-
νάμεις καὶ προθυμίας· εἶναι ὅμως
ἀλκιδέστερον, ἔτι καὶ οἱ τυράννοί μας
ἔβριθσαν ἀπεφασί, καὶ εἶναι ἀδύνα-
τοι καὶ ἀνάνδρσι, ἐφαίνοντο ἀδύνατοι,
ἐς ὧν ἡμεῖς τὰ ἐφελθόμεθα· εὐδυνῶ-
μας ὅπως ἀπεφασίσουμεν καὶ ἀποτελέ-
σωμεν τὸν ζυγὸν, οἱ τυράννοι μας τρέ-
μου· ἐνείῳ λόγῳ, διὰ τὴν ἐλευθερίαν
τῶν Ἑλλήνων ἀλλοὶ δὲν λείπει εἰς τοὺς
Ἕλληνας, παρὰ τελευτᾷ ὁμολογία καὶ ἀ-
λκίᾳ· προθυμίᾳ. Ἀς παύσουσι καὶ πά-
θη, ὅς συνεισφέρῃ ἕκαστος τὸ δυνατὸν,
ἀς καθοπλισθῶσι οἱ δυνατοὶ εἰς τὰ ὀ-
πλα, ἀς βοηθῶσιν χρηματικῶς οἱ ἔ-
χοντες χρήματα, καὶ τοὺς ὁσαπυμῆ-
νος κολοσσοὺς τοῦ τυράννου θέλει κρη-
μύζεσθαι πανταχόθεν, καὶ ἐν τῇ ἐλπίδι
θέλει κατεδαφισθῇ. Πειθαρχαῖς, ἐν
χρειάζουσιν καὶ ἄλῃν ἀπόδειξιν ὁ-
ποιοι εἶναι ὁ παρὼν πόλεμος, φαν-
τασθῇτε τὸν Ἀλέξανδρον ἱψηλόντην
ἐργόμενον μὲ σπένδον πολυέριθμον,
φαντασθῇτε καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἀδελφόν
τοῦ ὑπομένου καὶ ἐν εἶδος κακουχίας
καὶ ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ τῆς ἐλευθε-
ρίας τῶν Ἑλλήνων μὲ ἀπόφασιν νά θυ-
σιώσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μου, ἐν γέ-
νη χρίσῃ. καὶ μικροψυχῆτε λοιπόν·
ἀγωνίζεσθε μὲ προθυμίαν, ὅπως ἐμ-
πορῆτε, καὶ ἐν τῷ ὀνείρῳ, θελομεν
λαβεῖν ἀπὸ αὐτὸν τὸν πόλεμον ὅσα
εἰς τὴν ἀρχὴν μὲς λείπουν. Προσμένω
ἔμεις καὶ ἀπὸ τὴν ὑπώπτιν νά μέλ-
θουν ὀρεκτὰ πολεμικὰ ἀναγκαῖα.

Τρικύρυστα. τὴν 12 Ἰουλί'α 1821

ΚΥΔΩΝΙΕΣ - ΚΑΛΑΜΑΤΑ
- ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

**Στιγμιότυπα
της Ελληνικής
Τυπογραφίας
του 1821**

ΝΙΚΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ
*Κοσμήτορας Σχολής
Ανθρωπιστικών Επιστημών
και Πολιτισμικών Σπουδών
Πανεπιστημίου Πελοποννήσου*

Τυπογραφία υπήρχε μερικές χιλιάδες χρόνια πριν από σήμερα, για παράδειγμα στη Μεσοποταμία, Περσία, Αίγυπτο, Αιγαίο, Κίνα, όταν οι άνθρωποι επαναλάμβαναν ένα σχέδιο ή κείμενο φτιαγμένο από ξύλο, πηλό ή μέταλλο, χωρίς όμως τη δυνατότητα να αλλάξουν το περιεχόμενο εντός της κάθε μήτρας.

Η μεγάλη ανακάλυψη του Johann Gutenberg, χρυσοχόου κατ' επάγγελμα, τον 15ο αιώνα ήταν η επιινόηση των κινητών στοιχείων με τη χρήση πιεστηρίου κάνοντας τις κατάλληλες προσαρμογές. Την ίδια περίοδο, και για ακόμη έναν αιώνα, συνυπήρχε η χειρόγραφη παράδοση η οποία αντιστεκόταν ως η καθιερωμένη και ομολογουμένως με εξαιρετικά δείγματα τεχνικής. Ενδεικτικά ο δούκας του Urbino τον ίδιο αιώνα ενημέρωνε ότι η βιβλιοθήκη του ήταν όμορφη, καθώς δεν περιελάμβανε κανένα τυπωμένο βιβλίο.

Αντιλαμβανόμαστε ότι η τυπογραφία είναι η σύνθεση πολλών τεχνικών, αλλά και της τεχνολογίας έχοντας ως κινητήρια δύναμη τη γραφή και την αρχιτεκτονική. Αλλά και να προσθέσουμε ότι χωρίς αυτήν και ιδιαίτερα τη μηχανική της μορφή, είναι αμφίβολο εάν θα υπήρχαν τα σύγχρονα έθνη-κράτη, όπως πρωτίστως το νεοελληνικό, καθόσον οι ιδέες και η πληροφορία πλέον διαχέονταν γρήγορα και οικονομικά στο ευρύ κοινό συντελώντας παράλληλα στην άνοδο του πνευματικού και κοι-

νωνικού επιπέδου των πολιτών.

Για τις ελληνικές χώρες έχουμε έναν μοναδικό σε παγκόσμια κλίμακα ιστορικό κύκλο. Ξεκινά με την πτώση του Βυζαντίου, η οποία στέλνει κατά κύματα την ελληνική γραμματεία στις αναγεννησιακές και φιλοκλασικιστικές Βενετία, Βιέννη, Μολδοβλαχία, με αποτέλεσμα τη διάσωση και διάδοση της ελληνικής λογοτεχνίας αλλά και ιστορίας και επιστημών του αρχαίου κόσμου, ολοκληρώνεται με τον ερχομό του Διαφωτισμού μέσω των πρώτων πιεστηρίων στις περιοχές αυτές που τυπώνουν τα κείμενα του Ελληνικού Διαφωτισμού και κλείνει με την αποστολή βιβλίων αλλά και τυπογραφικών μονάδων στην επαναστατημένη Ελλάδα.

Η Τυπογραφία της Επανάστασης του '21 υπηρετεί ολοκληρωτικά το όραμα του νεοσύστατου έθνους, τόσο ιδεολογικά όσο και πολιτικά, διπλωματικά.

Για την ιστορία της θα αναφερθούμε σε 3 κομβικές περιόδους: της αφύπνισης (Κυδωνιές), της διπλωματίας (Καλαμάτα) και του αγώνα (Μεσολόγγι).

Αφύπνιση - Κυδωνιές (1819-1821). Το 1817 επισκέπτεται τις Κυδωνιές ο μεγάλος Γάλλος τυπογράφος Didot. Ο Σχολάρχης της Ακαδημίας των Κυδωνιών, καθηγητές και πλούσιοι Έλληνες πατριώτες στέλνουν τον απόφοιτό τους Κωνσταντίνο Τόμπρα στη Γαλλία να διδαχτεί από αυτόν. Η Ελλάδα θέλοντας να διατηρήσει τη μνήμη της συμβολής του Didot στην κατάρτιση του πρώτου Έλληνα τυπογράφου, έδωσε το όνομά του σε οδό στα Εξάρχεια στην Αθήνα (οδός Διδότου). Ο Τόμπρας μετά το Παρίσι μεταβαίνει στη Βιέννη όπου συνεχίζει την εκπαίδευσή του στην Παιδαγωγική. Επιστρέφει το 1819 έχοντας στις αποσκευές του τυπογραφείο με ελληνικά τυπογραφικά στοιχεία και ξεκινάει να λειτουργεί σε κτήριο δίπλα στην εκκλησία της «Ορφανής Παναγίας» μέχρι τον Ιούνιο του 1821 που καταστρέφεται από τις τουρκικές αρχές. Ο ίδιος διασώθηκε την τελευταία στιγμή μαζί με τον ανιψιό του Αναστάσιο Νικολαΐδη φεύγοντας για τα Ψαρά, όχι όμως και το τυπογραφείο που καταστρέφεται ολοσχερώς.

Στα μόλις 2 χρόνια της λειτουργίας του τυπώθηκαν 7 βιβλία, όπως η δίτομη ελληνική γραμματική του Γρηγόρη Σαράφη και «Αι συμβουλαί προς την θυγατέρα μου» του J. N. Bouilly σε μετάφραση Ευανθίας Καΐρη. Οι εκδόσεις του Τόμπρα είχαν τεχνική και αισθητική αρτιότητα και σε συνδυασμό με την ευρυμάθειά του, τον καθιέρωσαν ως τον κορυφαίο τυπογράφο της πρώιμης εποχής του νεοσύστατου ελληνικού έθνους.

Διπλωματία - Καλαμάτα (1821). Όταν ο Δημήτριος Υψηλάντης κατέφτασε στην Ύδρα (8/6/1821) ως πληρεξούσιος του αδερφού του είχε μαζί του εκτός από πολεμικό υλικό και μια πλήρη τυπογραφική μονάδα από την Τεργέστη. Αναζητώντας τυπογράφο πληροφορήθηκε από τον ναύαρχο Ιάκωβο Τομπάζη ότι στα Ψαρά ευρίσκεται ο Κωνσταντίνος Τόμπρας, του οποίου διεμήνυσε να έρθει στην Πελοπόννησο. Ο Τόμπρας με τον Νικολαΐδη συνάντησαν τον Υψηλάντη στο στρατηγείο του στα Βέρβαινα όπου και αποφάσισαν να στηθεί στην Καλαμάτα το πρώτο τυπογραφείο σε ελεύθερο ελληνικό έδαφος. Εκεί με τυπογράφο τον Κώστα Τόμπρα και Διευθυντή Σύναξης το Θεόκλητο Φαρμακίδη (1784-1860), τυπώθηκε η πρώτη ελληνική εφημερίδα «Σάλπιγξ Ελληνική», την 1η Αυγούστου 1821. Το τυπογραφείο

στην Καλαμάτα στήθηκε σε ένα τζαμί έξω από το κάστρο της πόλης και κλήθηκε να υπηρετήσει τις επίκαιρες και τις έκτακτες ανάγκες της πληροφόρησης του λαού, της ηθικής διαπαιδαγώγησης και της χάραξης της πολιτικής γραμμής του αγώνα, καταφέροντας να τυπώσει 3 φύλλα (1, 5, 20 Αυγούστου 1821). Έγραφε ο Θεόκλητος Φαρμακίδης στο πρώτο φύλλο (Καλαμάτα, 1η Αυγούστου 1821): «Προσέτι τα ξένα έθνη έγιναν περίεργα εις τα πράγματά μας, και συχνότατα γράφουν περί ημών, κρίνουν και επικρίνουν, επαινούν και κατηγορούν και ταύτα όλα κηρυττόμενα διά των ιδίων αυτών εφημερίδων θέλει να γνωρίζη το γένος εις ιδικήν του εφημερίδα εξ εκείνων μεταφραζόμενα».

Όταν οι Έλληνες κατέλαβαν την Τρίπολη, ο Κ. Τόμπρας πήρε διαταγή να πάρει το τυπογραφείο και να το εγκαταστήσει εκεί αλλά λόγω της επικινδυνότητας αποφασίστηκε να πάει στο Άργος, όπου όμως πολιτική αναστάτωση από σώματα ατάκτων εμπόδισαν το στήσιμο του τυπογραφείου, καθώς και η ασθένεια του Τόμπρα ανάγκασαν τελικά τη μεταφορά της μονάδας στην Κόρινθο. Εκεί με τη συνδρομή του συγγραφέα Ιωάννη Φιλήμονα, συντελείται η απαρχή της δημόσιας τυπογραφίας μέσα από σημαντικές εκτυπώσεις, όπως το «Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος», δημόσια έγγραφα, προκηρύξεις και διαταγές της Κυβέρνησης. Στα μετέπειτα δύσκολα χρόνια ο Τόμπρας είναι ο τυπογράφος της Κεντρικής Διοίκησης σε διάφορα τυπογραφεία της, κύρια με έδρα το Ναύπλιο. Μετά την ανεξαρτησία της χώρας και τη μεταφορά της πρωτεύουσας στην Αθήνα εργάστηκε σε διάφορα τυπογραφεία της χώρας, εκπαιδύοντας την επόμενη γενιά Ελλήνων τυπογράφων ικανών να συνεχίσουν το έργο του που ξεκίνησε και σφράγισε την Ιστορία της σύγχρονης ελληνικής τυπογραφίας.

Αγώνας - Μεσολόγγι (1823-1826). Πριν την εκεί έλευση της τυπογραφίας κυκλοφορούσε από τις 10 Αυγούστου 1821 η χειρόγραφη εφημερίδα «Αιτωλική». Ήδη όμως, το 1821 ο Αλ. Μαυροκορδάτος είχε φέρει από τη Μασσαλία στο Μεσολόγγι το πρώτο τυπογραφείο που παρέμεινε αχρησιμοποίητο έως τον Δεκέμβριο του 1823. Είναι ο μήνας που εμφανίζεται στο Μεσολόγγι ο τυπογράφος Δημήτριος Μεσθενεύς, φέροντας μαζί του ιδιόκτητο γαλλικό πιεστήριο και τυπογραφικά στοιχεία, καθώς επίσης και ο συνταγματάρχης L. Stanhope, ο απεσταλμένος της Φιλελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου και στενός φίλος του Λόρδου Βύρωνος, ο οποίος φέρνει μαζί του σαν δώρο της Φιλελληνικής Επιτροπής ένα αγγλικό πιεστήριο. Ο Stanhope γνωρίζει στο Μεσολόγγι τον νεαρό Γερμανοελβετό φιλέλληνα Ιωάννη - Ιάκωβο Μάγερ, όπου και του παραδίδει τον εξοπλισμό. Η επιλογή του Stanhope από τη Φιλελληνική Επιτροπή του Λονδίνου δεν είναι συγκυριακή, αλλά αποτέλεσμα της προϋπηρεσίας του στη Βρετανική Ινδία, όπου ίδρυσε ανεξάρτητες εφημερίδες, όντας θερμός υποστηρικτής της ελευθερίας του Τύπου, παραμένοντας στην επαναστατημένη Ελλάδα μόλις 6 μήνες. Το διάστημα αυτό συμπίπτει με την παραμονή του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι. Έφυγε από την Ελλάδα συνοδεύοντας τη σορό του ποιητή στο ταξίδι προς το γενέθλιο τόπο του.

Ο Μεσθενεύς και ο Μάγερ συνενώνουν τα δύο πιεστήριά τους και κυκλοφορούν τα «Ελληνικά Χρονικά». Το πρώτο φύλλο κυκλοφόρησε την 1η Ιανουαρίου 1824 και το τελευταίο στις 20 Φεβρουαρίου 1826. Μέσα στους 26 μήνες που πρόλαβαν να ζήσουν τα «Ελληνικά

Χρονικά» εξέδωσαν 266 φύλλα, καθώς και μια δεύτερη εφημερίδα, την «Telegrafo Greco», που συμπλήρωσε 39 φύλλα. Εκτός όμως από τις εφημερίδες, το τυπογραφείο του Μεσολογγίου εξέδιδε και μερικά αυτοτελή φυλλάδια όπως: «Λόγον επιτάφιον του Λορδ Νόελ Μπάυρον», που εκφωνήθηκε από τον Σπυρίδωνα Τρικούπη κατά την κηδεία του ποιητή, αλλά και το πλέον εμβληματικό βιβλίο του ελληνισμού που τυπώθηκε στο Μεσολόγγι, ο «Ύμνος προς την Ελευθερία» του Δ. Σολωμού. Σημειώνουμε ότι το 1825 αρχικά κυκλοφόρησε στο Παρίσι η γαλλική μετάφραση του «Ύμνου εις την Ελευθερία» και λίγο αργότερα στο Λονδίνο και η αγγλική. Επειδή όμως και οι δύο ήταν πρόχειρες και γεμάτες λάθη, ο Σολωμός πρότεινε να τυπωθεί ο «Ύμνος» στο Μεσολόγγι. Έτσι, τον Οκτώβριο του 1825 στο πολύπαθο και πολιορκημένο Μεσολόγγι κυκλοφορεί ο «Ύμνος» στο πρωτότυπο και σε ιταλική μετάφραση του καθηγητή Caetano Grassetti. Ο Σολωμός συνέστησε να το μοιράσουν δωρεάν στους πιο φτωχούς, ενώ στους άλλους να πουληθεί προς εκατό παράδες και το ποσό που θα μαζευτεί να διατεθεί για το χτίσιμο του νοσοκομείου του Ναυπλίου. Είναι συγκινητικό το ότι το Μεσολόγγι στην κορύφωση της θυσίας του συνεχίζει να προσφέρει στην υπόθεση του έθνους.

Όταν ο Μάγερ συνειδητοποίησε το τέλος του ελεύθερου Μεσολογγίου, έθαψε τα υπολείμματα του τυπογραφείου στο σπίτι του. Από το Αρχείο Μαυροκορδάτου διαβάζουμε: «... διά να μη μολυνθώσιν από βαρβαρικές χείρας, αφού εχρησίμευσαν εις τοιούτον ιερόν έργον». Σκοτώθηκε μαζί με την πενταμελή οικογένειά του κατά τη διάρκεια της Εξόδου του Μεσολογγίου, στις 11 Απριλίου 1826.

Καλαμάτα 13 Ιουνίου 2021

Νικόλαος Ζαχαριάς

Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
Κοσμήτορας Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών
και Πολιτισμικών Σπουδών

Η “Σάλπιγξ Ελληνική” και το πανόραμα του επαναστατικού Τύπου (1821-1830)

ΘΑΝΑΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΥ
*Καθηγητής Νεότερης
και Σύγχρονης Ιστορίας του
Πανεπιστημίου Πελοποννήσου*

Η εκδήλωση της Επανάστασης του 1821 στην κρίσιμη καμπή των απαρχών του 19ου αιώνα αποτέλεσε μείζον γεγονός τόσο για τον απανταχού Ελληνισμό όσο και για την πεπολιτισμένη κοινωνία της Δύσης, η οποία αναζητούσε εναγώνια να γνωρίσει εκ του σύνεγγυς τις βαθύτερες καταβολές και τις εσώψυχες νοοτροπίες των πρωταγωνιστών του εθνεγερτήριου σαλπίσματος ενός λαού· ενός έθνους χαμένου στις νοτιοανατολικές εσχατιές της ευρωπαϊκής ηπείρου και σκεπασμένου από την αχλύ του μυστηρίου της «καθ’ ημάς Ανατολής».

Είναι γεγονός ότι η οθωμανική εξουσία αντιμετώπισε ευθύς εξαρχής τον απελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων ως ένα κίνημα ανατροπής της νόμιμης εξουσίας του σουλτάνου και της Υψηλής Πύλης και σε ένα δεύτερο επίπεδο θεώρησε την επαναστατική δράση του Ελληνισμού ως μία καθαρόαιμη ενδοοθωμανική υπόθεση. Η στάση αυτή επέβαλε, ως εκ τούτου, την αδήριτη έκδοση εφημερίδων και ενημερωτικού υλικού, τα οποία θα είχαν ως κύρια επιδίωξη την αναχαίτιση της τουρκικής αυθαιρεσίας, την προάσπιση των αναφαίρετων ελληνικών δικαιωμάτων και τέλος τη διαφώτιση της δυτικής κοινής γνώμης για τον δίκαιο χαρακτήρα του ξεσηκωμού.

Βεβαίως, από ορισμένους κύκλους των επαναστατημένων κρίθηκε απαραίτητη και η ενημέρωση του εσωτερικού μετώπου, με απώτερο

στόχο να ξεπερνιούνται οι αμφιβολίες και οι δισταγμοί των αμφιταλαντευόμενων και φρονιμών και να εμψυχώνονται οι πρωταγωνιστές στο πρώτο μετερίζι της αντιπαράθεσης αναφορικά με την ευθυβολία της καταλληλότερης χρονικής και πολιτικής συγκυρίας της εκδήλωσης του κινήματος. Και τούτο, διότι επρόκειτο για μία αναμέτρηση ασύμμετρη, άνιση και εν πολλοίς δυσχερή για τον Ελληνισμό, ο οποίος έδινε έναν από τους κρίσιμότερους αγώνες του νεότερου βίου του.

Προκειμένου να σκιαγραφηθεί με ρεαλισμό και ενδελέχεια το πανόραμα του επαναστατικού Τύπου (1821-1830) θα πρέπει να καταγραφούν όλα τα δημοσιογραφικά φύλλα, έστω και ακροθιγώς, που κυκλοφόρησαν από την πρώτη στιγμή της έκρηξης της Επανάστασης.

Έτσι, από τον πρώτο κιόλας μήνα του αγώνα, τον Μάρτιο του 1821, έκανε την εμφάνισή της μία μικρή, χειρόγραφη μάλιστα, εφημερίδα· εξέλιξη που καταδεικνύει την επιτακτική ανάγκη για έγκαιρη και σφαιρική ενημέρωση. Και φυσικά το πρώτο αυτό χειρόγραφο ενημερωτικό φύλλο ακολουθεί ένα δεύτερο και ένα τρίτο, και αυτά χειρόγραφα, ενώ η πρώτη έντυπη έκδοση κυκλοφορεί τον Αύγουστο του 1821 στην Καλαμάτα, την πρώτη απελευθερη ελληνική πόλη, και φέρει τον τίτλο «Σάλπιγξ Ελληνική».

Πρώτη στη σειρά αυτή από τις τρεις χειρόγραφες εφημερίδες είναι η «Εφημερίδα του Γαλαξιδίου», της οποίας είναι γνωστό το ένα και μοναδικό φύλλο με ημερομηνία 27 Μαρτίου 1821. Την αποκάλεσαν και «ψευτοεφημερίδα» και τούτο, διότι το ρεπορτάζ που δημοσιεύθηκε αναφορικά με τις πρώτες ειδήσεις από την εξέγερση όχι μόνο δεν καταγράφει τα πραγματικά γεγονότα αλλά περνάει και στη σφαίρα του φανταστικού και ουδέποτε γενομένου.

Έτσι, έχουμε εσκεμμένα μία παραποιημένη πληροφόρηση, ενδεικτική άλλωστε των κινήτρων και της στοχοθεσίας του συντάκτη της, να συμβάλει έστω και με ανορθόδοξα μέσα στο να υπερνικηθούν αδράνειες, αγκυλώσεις και αντιδράσεις και να πεισθούν τελικά οι αναποφάσιστοι και ενδεείς ότι θα πρέπει να αποτινάξουν το ψυχολογικό φράγμα απέναντι στην υπεροχή του Τούρκου αντιπάλου. Η διάχυση τέτοιων υπερβολικά διογκωμένων και χαλκευμένων αλλά σε κάθε περίπτωση αισιόδοξων ειδήσεων αποτελούσε ενδεχομένως, σύμφωνα με την αντίληψη κάποιων πολιτικών κύκλων, την ιδεωδέστερη μέθοδο ώστε να επηρεάζονται σκέψεις και συνειδήσεις και να διαμορφώνονται συμπεριφορές και τακτικές.

Αξίζει εδώ να επισημανθεί ότι και οι άλλες δύο χειρόγραφες εφημερίδες αλλά και η πρώτη έντυπη, η «Σάλπιγξ Ελληνική», χρησιμοποίησαν λίγο πολύ την ίδια στρατηγική επηρεασμού της κοινής γνώμης, όχι βέβαια στον ίδιο βαθμό διόγκωσης και παραμόρφωσης των ειδήσεων αλλά σε μία πιο ήπια και ρεαλιστική εκδοχή, με απώτερο στόχο την ενημέρωση των πολλών και την κινητοποίηση των ετερόκλητων ομάδων του γηγενούς πληθυσμού.

Λίγο αργότερα έκανε την εμφάνισή της η δεύτερη χειρόγραφη εφημερίδα, επίσης στη Ρούμελη και ειδικότερα στο Μεσολόγγι, υπό τον τίτλο «Εφημερίς Αιτωλική». Ο Νικόλαος Λουριώτης φέρεται ως ο πιθανός εμπνευστής και εκδότης της συγκεκριμένης εφημερίδας που χρημάτισε αργότερα «Αρχιγραμματεὺς της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος» και επίσης εκδότης του «Αχελώου», της τρίτης χειρόγραφης εφημερίδας που κυκλοφόρησε το 1822.

Και στην περίπτωση της «Εφημερίδος Αιτωλική» παρουσιάζονται παραποιημένες ειδήσεις

χωρίς, ωστόσο, αυτό να σημαίνει ότι ακολουθεί και εκείνη απαρέγκλιτα την πεπατημένη των χαλκευμένων ειδήσεων.

Ο «Αχελώος» τώρα με εκδότη τον Νικόλαο Λουριώτη, το όνομα του οποίου αναγράφεται ακριβώς κάτω από τον τίτλο της εφημερίδας, κυκλοφόρησε τον Φεβρουάριο του 1822 στο τοπινό Βραχώρι (Αγρίνιο). Υπήρξε αναμφίβολα ο πρόδρομος των επίσημων κυβερνητικών δημοσιογραφικών οργάνων και δημοσίευε τις διοικητικές πράξεις, τα θεσπίσματα και τις αποφάσεις της Γερουσίας της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, τη σφραγίδα της οποίας μάλιστα έφερε στην πρώτη σελίδα του φύλλου.

Στο ίδιο πολιτικό και χρονικό συγκείμενο εμφανίζεται και ο Δημήτριος Υψηλάντης ως πληρεξούσιος του γενικού επιτρόπου της Υπερτάτης Αρχής αδελφού του Αλεξάνδρου, ο οποίος κατεβαίνει στις 8 Ιουνίου 1821 στην Ύδρα, φέρνοντας μαζί του ένα ξύλινο πιεστήριο με το οποίο θα εκτυπώσει αργότερα την πρώτη έντυπη ελληνική εφημερίδα σε ελληνικό έδαφος, στην Καλαμάτα, τη «Σάλπιγγα Ελληνική».

Εκδότης και αρχισυντάκτης είναι ο αρχιμανδρίτης Θεόκλητος Φαρμακίδης (1784-1860), κληρικός με άρτια ελληνική και ευρωπαϊκή παιδεία, εφημέριος στην ελληνορθόδοξη εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στη Βιέννη, υπότροφος του Γκίλφορντ στο Γκέτινγκεν, ο οποίος εγκατέλειψε τις σπουδές του με την έναρξη της Επανάστασης και όπως ο ίδιος σημειώνει γλαφυρά στην «Απολογία» του: «Εν ω δε διέτριβον εν Γοττίγγη ήχησεν η σάλπιγξ της ελευθερίας της πατρίδος... Καταφρονήσας λοιπόν των ιδίων μου συμφερόντων και αναπαύσεων, έδραμον εις την υπέρ ελευθερίας αγωνιζομένην πατρίδα μου, και την ενάτην του Ιουνίου του 1821 έτους ευρέθην εις τους κόλπους αυτής».

Έτσι, ο εμπνευσμένος αυτός ρασοφόρος με την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα συγκρότηση και τη σπάνια επαναστατική ιδιοσυγκρασία ξεκινά από την Καλαμάτα μαζί με τον τυπογράφο Κωνσταντίνο Κυριαζίδη Τόμπρα από τις Κυδωνίες το πολυκύμαντο ταξίδι του στην έντυπη δημοσιογραφία της επαναστατημένης Ελλάδας. Ας σημειωθεί ακόμη εδώ ότι η βραχεία θητεία του ως εκδότη στον «Λόγιο Ερμή» το 1813 και η αगाστή συνεργασία του στο περιοδικό με τον Κωνσταντίνο Κοκκινάκη τα χρόνια 1816-1819 τον είχαν εξοικειώσει με τα λεπτά ζητήματα και τις ευαίσθητες ισορροπίες στη λειτουργία του Τύπου, έτσι ώστε την κατάλληλη στιγμή να είναι έτοιμος να προσφέρει τον καλύτερό του εαυτό στον επίμαχο τομέα.

Είναι αποκαλυπτικό των προθέσεων, της στρατηγικής και των προσδοκιών της έκδοσης το κείμενο που κυκλοφόρησε ο Θεόκλητος Φαρμακίδης νωρίτερα με τον τίτλο «Ανακήρυξις» (βλ. στο σώμα της εφημερίδας), προκειμένου να αναγγείλει την προσεχή έκδοση της «Σάλπιγγος Ελληνικής» ως «επιστάτης και εκδότης», επισημαίνοντας ταυτόχρονα την ανάγκη της γνωστοποίησης, μέσω του Τύπου τόσο στον εσωτερικό ορίζοντα όσο και στο πεδίο της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, του αναφαίρετου δικαιώματος του Ελληνισμού να αποκτήσει την ελευθερία του.

Είναι εύγλωττες οι σκέψεις που αποτυπώνονται με ορμή και επινοητικότητα στην προαναγγελία του φύλλου και αξίζει να αποθησαυρισθούν στη συνάφεια αυτή: «Εις τας παρούσας περιστάσεις της Ελλάδος, ότε όλον το Ελληνικόν γένος, μην υπομένον τον βαρύν

της τυραννίας ζυγόν, τον οποίον έφερεν αναξίως αιώνας ολοκλήρους, απεφάσισεν υπό την προστασίαν της θείας Προνοίας, να πιάση τα όπλα, διά να αναλάβη την όποιαν απώλεσεν αυτονομίαν, είναι αναγκαιοτάτη και εφημερίς εις την Ελλάδα εκδιδόμενη. Το γένος όλον αγωνιζόμενον τον υπέρ της ελευθερίας αγώνα θέλει να βλέπη και διά του τύπου τους αγώνας του κηρυττομένους, τας αρετάς των καλών δημοσίως επαινουμενάς, και τας κακίας των κακών εξελεγχόμενάς, εις αποφυγήν και μίμησιν· θέλει να μανθάνη τα ανά πάσαν επαρχίαν γινόμενα, και ούτω να βάλλωνται διά της εφημερίδος όλα τα μέρη του εις συνάφειαν»!

Στη συνέχεια, καταγράφονται λεπτομερώς όλα τα τεχνικής υφής ζητήματα αναφορικά με τη συχνότητα κυκλοφορίας του φύλλου, ημέρα παρά ημέρα εξαιρουμένης της Κυριακής και των μεγάλων εορτών, τον αριθμό των σελίδων, τέσσερις τον αριθμό, το ποσό της ετήσιας συνδρομής, πενήντα γρόσια και τη διακίνηση και την αποστολή του φύλλου στους συνδρομητές, η οποία θα γίνεται ανάλογα με την ευκαιρία εξαιτίας της έλλειψης των ταχυδρομικών αμαξών.

Έχωριστό ενδιαφέρον κατέχει η ύλη που αποθησαυρίσθηκε στα τρία φύλλα που πρόλαβαν να κυκλοφορήσουν, την 1η, την 5η και την 20ή Αυγούστου 1821, και που δεν είναι άλλη από τις πρώτες επαναστατικές προκηρύξεις αρχής γενομένης από το «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος» του Αλέξανδρου Υψηλάντη και την «Προειδοποίησι εις τας Ευρωπαϊκάς Αυλάς» της Μεσσηνιακής Γερουσίας, καθώς επίσης και ειδήσεις από όλα σχεδόν τα πεδία των μαχών στον Μωριά, τη Ρούμελη και τα νησιά, αλλά και κείμενα ενισχυτικά προς τους σκληρά αγωνιζόμενους Έλληνες.

Άκρως διαφωτιστικές είναι ακόμη οι σκέψεις του αρχισυντάκτη της εφημερίδας από το δεύτερο φύλλο της (5 Αυγούστου 1821) αναφορικά με την περιρρέουσα ατμόσφαιρα που επικρατούσε στις πρώτες κρίσιμες στιγμές της αφόρμησης του αγώνα: «Δεν έπρεπε εις τον πόλεμον τούτον να μένη κανείς αργός ή αδιάφορος· επιστηριγμένοι εις την θείαν βοήθειαν όλοι οι ομογενείς λαοί εσυμφώνησαν και απεφάσισαν να πιάσουν τα όπλα, διά να καταστρέψουν την παράνομον και απάνθρωπον τυραννίαν, από την οποίαν το γένος εβασανίζετο τόσους χρόνους. Τα αναντίρρητα δίκαια του πολέμου μας σεβόμενα και όλα τα έθνη της Ευρώπης, στέκονται μακρόθεν αδιάφορα διά τους πολιτικούς των δεσμούς, με την ψυχήν όμως μας εύχονται οι φιλέλληνες έκβασιν αγαθήν· και δεν είναι καμμία αμφιβολία ότι θέλομεν λάβει την αγαθήν ταύτην έκβασιν, εάν έχωμεν αναμεταξύ μας συμφωνίαν, και εις τον κοινόν αγώνα απροφάσιστον προθυμίαν και διά τι να μη την έχωμεν;»!

Ένα μείζον ερώτημα, που η διένεξη του αρχισυντάκτη Θεόκλητου Φαρμακίδη με τον εκπρόσωπο της εξουσίας Δημήτριο Υψηλάντη δεν επέτρεψε τη θετική απάντηση, μιας και ο πρώτος δεν μπορούσε να ανεχθεί την προληπτική λογοκρισία του δευτέρου, ο οποίος εκτιμούσε ότι στη συγκεκριμένη συγκυρία ενσάρκωνε ακόμη την «υπερτάτη αρχή» του αγώνα. Ως εκ τούτου, η συγκεκριμένη διχογνωμία αποτέλεσε την κύρια αιτία διακοπής του βίου της πρώτης έντυπης εφημερίδας που κυκλοφόρησε σε ελληνικό έδαφος.

Αναμφίβολα, υπήρξαν αρκετές παρόμοιες περιπτώσεις κάθετης σύγκρουσης των εκδοτών

με τους εκπροσώπους της εξουσίας ακόμη και ύστερα από τη θεσμοθέτηση του ομόλογου άρθρου «περί Ελευθεροτυπίας» στο Σύνταγμα που καθιερώθηκε μετά την Εθνοσυνέλευση του Άστρους (Μάρτιος-Απρίλιος 1823).

Ας επισημανθεί επίσης εδώ πως μία από τις σημαντικότερες δυσκολίες της συγκεκριμένης περιόδου για τη διακίνηση του Τύπου αποτέλεσε η απουσία ταχυδρομικής υπηρεσίας· έλλειψη που ανάγκασε λίγα χρόνια αργότερα δύο εκδότες, τον Ιωάννη Ιάκωβο Μάγερ, ψυχή των «Ελληνικών Χρονικών» του Μεσολογγίου και τον Ιωσήφ Κιάπτε, την κινητήρια δύναμη της εφημερίδας «Ο Φίλος του Νόμου» της Ύδρας, να συγκροτήσουν εκ του μηδενός μία στοιχειώδη ταχυδρομική υπηρεσία, ώστε να εξασφαλίζεται η ευρύτερη διάδοση και διακίνηση του Τύπου.

Πέρασαν σχεδόν δύο χρόνια (1822-1823) από την παύση της κυκλοφορίας της «Σάλπιγγος Ελληνικής» με μόνη ίσως εξαίρεση την ενδιάμεση κυκλοφορία του χειρόγραφου «Αχελώου» τον Φεβρουάριο του 1822 στο Αργίριο, έως ότου εμφανισθούν στις αρχές του 1824, σχεδόν ταυτόχρονα, εφημερίδες σε διαφορετικές πόλεις-στρατηγικά σημεία διεξαγωγής του αγώνα αλλά και τρόπους διαμόρφωσης ετεροβαρών πολιτικών στρατηγικών και χάραξης πολεμικών τακτικών.

Προς αυτή την κατεύθυνση θα πρέπει κανείς να συνεξετάσει την πρωτοβουλία της θαλασσοκράτειρας Μεγάλης Βρετανίας να αναγνωρίσει στις 25 Μαρτίου 1823 τους Έλληνες ως εμπολέμους με την Οθωμανική Αυτοκρατορία· μία απόφαση που ισοδυναμεί με την *de facto* αναγνώριση της Ελληνικής Επανάστασης. Επίσης, να συνυπολογίσει την εξαγγελία στις 2 Δεκεμβρίου 1823 από τον πέμπτο κατά σειρά Πρόεδρο των ΗΠΑ (1817-1825) James Monroe (1758-1831) του φερώνυμου δόγματος, που ουσιαστικά επιβάλλει τη ριζοσπαστική αποστασιοποίηση των Αμερικανών από την Ευρώπη, εγκαινιάζοντας έτσι την εποχή του «αμερικανικού απομονωτισμού». Στο πλαίσιο του ιδίου αυτού δόγματος ο Monroe εκφράζει τις γεμάτες συμπάθεια απόψεις του για τους επαναστατημένους Έλληνες, αναγνωρίζοντάς τους το αναφαίρετο δικαίωμα να αποκτήσουν μία ανεξάρτητη εθνική εστία.

Στο πολιτικό και χρονικό αυτό συγκείμενο έφθασαν τον Νοέμβριο του 1823 στην επαναστατημένη Ελλάδα, εκπροσωπώντας το Φιλελληνικό Κομιτάτο του Λονδίνου, ο Λόρδος Βύρωνας, ο Νάπιερ και ο συνταγματάρχης Λέστερ Στάνχοπ. Ο τελευταίος, ένθερμος διασώτης του Τύπου και οπαδός των θεωριών του Βρετανού φιλοσόφου J. Bentham, στάθηκε η κινητήρια δύναμη που με το σθένος και τον τεχνικό εξοπλισμό που έφερε από την πατρίδα του συνέβαλε καθοριστικά στη δημιουργία ελληνικών εφημερίδων.

Έτσι, τον Δεκέμβριο του 1823 ο Στάνχοπ έφθασε στο Μεσολόγγι, αναζητώντας ικανά πρόσωπα να αναλάβουν την ίδρυση εφημερίδας. Και εκεί συνάντησε τον ενθουσιώδη και παρορμητικό ιατρό και χειρουργό Ιωάννη Ιάκωβο Μάγερ, τον γνωστό και ως «Σβίτσερο», που θύμιζε την ελβετική του καταγωγή, με αποτέλεσμα να ξεκινήσουν μαζί το εξαιρετικά ενδιαφέρον ταξίδι της νεογέννητης εφημερίδας «Ελληνικά Χρονικά», που κυκλοφόρησε από την 1η Ιανουαρίου 1824 έως τις 20 Φεβρουαρίου 1826. Στις σελίδες της αποθησαυρίστηκαν θέματα της τρέχουσας πολιτικής επικαιρότητας αλλά και ζητήματα πολιτικής θεωρίας, ενώ

κατά το τελευταίο διάστημα της κυκλοφορίας της καταγράφηκαν ημερολογιακά σχεδόν όλα όσα συνέβαιναν στην πολιορκούμενη πόλη.

Ύστερα από βραχύ διάστημα κυκλοφόρησε στις 20 Αυγούστου 1824 και το πρώτο φύλλο της αθηναϊκής εφημερίδας «Εφημερίς Αθηνών» πάλι με τη φροντίδα του Λέστερ Στάνχοπ και υπό τη διεύθυνση του βαθιά καλλιεργημένου Γεώργιου Ψύλλα. Και αυτά έως τον Απρίλιο του 1826, καταγράφοντας με γλαφυρότητα τις ειδήσεις από τα μέτωπα και την περιρρέουσα ατμόσφαιρα.

Ένα άλλο φύλλο τώρα, ο «Φίλος του Νόμου», είναι η μακροβιότερη εφημερίδα που κυκλοφορεί κατά τη διάρκεια του αγώνα και ειδικότερα από τις 10 Μαρτίου 1824 έως τις 27 Μαΐου 1827 στην Ύδρα υπό τη διεύθυνση του Ιταλού επαναστάτη Ιωσήφ Κιάππε και είναι προσωπικό όργανο του Γεωργίου και του Λάζαρου Κουντουριώτη, καταγράφοντας ποικίλης υφής υλικό και τοπικού χαρακτήρα ειδήσεις. Πράγμα που συνέβη άλλωστε τόσο με τα «Ελληνικά Χρονικά» του Μεσολογγίου όσο και με την «Εφημερίδα Αθηνών» στην Αθήνα.

Και περνάμε στο πρώτο ουσιαστικά όργανο της διοίκησης, στη «Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος», η οποία με έδρα διαδοχικά το Ναύπλιο, την Αίγινα και τον Πόρο δημοσιεύει από τον Οκτώβριο του 1825 έως τον Μάρτιο του 1832 υπό τη διεύθυνση πρώτα του Θεόκλητου Φαρμακίδη και κατόπιν του Γεωργίου Χρυσίδη όλες τις επίσημες πράξεις του διοικητικού μηχανισμού της επαναστατημένης πολιτείας, καθώς και θέματα ποικίλης ύλης, συνεχίζοντας βασικά αυτό που είχε ξεκινήσει διστακτικά ο χειρόγραφος «Αχελώος». Θα αποτελέσει εξάλλου τον πρόδρομο επί της ουσίας της γνωστής σε όλους μας «Εφημερίδος της Κυβερνήσεως», της εκάστοτε πολιτειακής μορφής του Ελληνικού Κράτους.

Αναμφίβολα, υπήρξαν και άλλα εφημεριδογραφικά εγχειρήματα, άλλα σημαντικά και άλλα λιγότερο, ελληνόγλωσσα και ξενόγλωσσα, αλλά και περιοδικά πολιτικής και ποικίλης ύλης, κατά την ίδια περίοδο, όπως η γαλλόφωνη «L' Abeille Grecque» του Ιωσήφ Κιάππε στην Ύδρα και κατόπιν στην Αίγινα (1827-1829), η «Ανεξάρτητος Εφημερίς της Ελλάδος» του Παντελή Κ. Παντελή στην Ύδρα και ύστερα στην Αίγινα (1827-1828) κ.ά.

Ακροτελεύτια στη βραχεία αυτή μελέτη θα ήθελα να αποθησαυρίσω τις μεστές και νουνεχείς σκέψεις του Θεόκλητου Φαρμακίδη από το δεύτερο φύλλο της «Σάλπιγγος Ελληνικής» (5 Αυγούστου 1821), που δίνουν το στίγμα και τη στρατηγική πάνω στα οποία στηρίχθηκε ο Ελληνισμός, προκειμένου να δώσει με επιτυχία τον δεκαετή αγώνα της ανεξαρτησίας, που του στοίχισε πολλές θυσίες, μοναδική αυταπάρνηση και άλικο αίμα: «Όλοι είμεθα ενωμένοι με την αυτήν ουράνιον πίστιν· όλοι είμεθα μέλη του αυτού Γένους· όλοι κατά το μάλλον και ήττον ετυραννούμεθα, και όλοι μέλλομεν να συναπολαύσωμεν τα αγαθά της ευνομίας· διά τι λοιπόν να μην είμεθα ενωμένοι; διά τι όλον το Γένος να μην είναι μία δύναμις και μία ψυχή εναντίον του κοινού εχθρού, ώστε να τον κατατροπώσωμεν με μεγαλητέραν ευκολίαν και τον οργηγορώτερον;».

Προσέτι τα ξένα έθνη έγιναν περίεργα εις τα πράγματά μας, και συχνότατα γράφουν περί ημών, κρίνουν και επικρίνουν, επαινούν και κατηγορούν· και ταύτα όλα κηρυττόμενα διά των ιδίων αυτών εφημερίδων θέλει να γνωρίζη το γένος εις ιδική του εφημερίδα εξ εκείνων μεταφραζόμενα,

Αδεία λοιπόν του Υψηλοτάτου Πρίγκιπος ΥΨΗΛΑΝΤΗ, Πληρεξουσίου του Γενικού Επιτρόπου, γίνεται γνωστόν εις το κοινόν των Ελλήνων και εις όλους τους φιλέλληνας ξένους, ότι από πρώτης Αυγούστου λαμβάνει αρχήν η έκδοσις μιας τοιαύτης εφημερίδος:

«ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ» ονομαζομένης. Η εφημερίς αυτή εκτός των ανωτέρω ρηθέντων δύο σκοπών θέλει εκτείνεσθαι εν γένει κ' εις όσα άλλα πολιτικής εφημερίδος ίδια αντικείμενα. Αι περί Ελλάδος εκδιδόμενα ειδήσεις θέλουν είναι αληθείς και αυστηρά προσοχή θέλει δοθή, μη βλαφθώσι ποτέ τα προς όλα τας διοικήσεις οφειλόμενα καθήκοντα.

Η έκδοσις της εφημερίδος θέλει γίνεσθαι κυρίως ημέραν παρ' ημέραν (εξαιρουμένης της Κυριακής και των μεγάλων εορτών) ανά τέσσαρας σελίδας εις τέταρτον κατά το σχήμα της παρούσης ανακηρύξεως.

Η ετήσιος τιμή διορίζεται γρόσια πεντήκοντα, ήτις πληρώνεται ή στέλλεται ασφαλώς προς τον εκδότην· χωρίς δε προκαταβολής της τιμής ή ασφαλούς εγγυήσεως περί αυτής, εφημερίς δεν δίδεται, μήτε στέλλεται.

Η συνδρομή γίνεται ετησίως ή εξαμηνιαίως, αμέσως ή εμμέσως διά φίλων και γνωστών εις τον εκδότην, εις δε τους ξένους τόπους ή διά της πόστης εννοουμένης με τον εκδότην, ή κατ' ευθείαν διά τινός γνωστού εις τον εκδότην, ανθρώπου.

Η προς τους συνδρομητάς εξαποστολή της εφημερίδος θέλει γίνεσθαι κατ' ευκαιρίαν, διά την έλλειψιν των ταχυδρομικών αμαξών.

Προσκαλούνται και παρακαλούνται όλοι οι ομογενείς όσοι κρίνουν εαυτούς αξίους, να στέλλωσιν όσον τάχιστα προς τον εκδότην όσα κρίνουν άξια να κηρύττωνται διά της Ελληνικής Σάλπιγγος, και να έχωσι με αυτόν αλληλογραφίαν.

Εν Καλαμάτα

Α' έτει της Ελευθερίας (1821)

Ο επιστάτης και εκδότης
της Ελληνικής Σάλπιγγος

ΜΑΧΟΥ ΥΠΕΡ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

Η ώρα ήλθεν, ω άνδρες Έλληνες! Προ πολλού οι λαοί της Ευρώπης πολεμούντες υπέρ των ιδίων δικαιωμάτων και ελευθερίας αυτών μας επροσκάλουν εις μίμησιν αυτοί, καίτοι οπωσούν ελεύθεροι επροσπάθησαν όλαις δυνάμεσι, καταυξήσωσι την ελευθερίαν, και δι' αυτής πάσαν αυτών την ευδαιμονίαν.

Οι αδελφοί μας και φίλοι είναι πανταχού έτοιμοι· οι Σέρβοι, οι Σουλιώται, και όλη η Ηπειρος οπλοφορούντες μας περιμένουν αν ενωθώμεν λοιπόν με ενθουσιασμόν!

Η Πατρίς μας προσκαλεί!

Η Ευρώπη προσηλώνουσα τους οφθαλμούς της εις ημάς, απορεί διά την ακινησίαν μας·

ας αντηχήσωσι λοιπόν όλα τα όρη της Ελλάδος από τον ήχον της πολεμικής μας σάλπιγγος, και αι κοιλάδες από την τρομεράν κλαγγήν των αρμάτων μας. Η Ευρώπη θέλει θαυμάσει τας ανδραγαθίας μας, οι δε τύραννοι ημών τρέμοντες και ωχροί θέλουνσι φύγη απ' έμπροσθέν μας.

Οι φωτισμένοι λαοί της Ευρώπης ενασχολούνται εις την αποκατάστασιν της ιδίας ευδαιμονίας· και πλήρεις ευγνωμοσύνης διά τας προς αυτούς των προπατόρων μας ευεργεσίας, επιθυμούσι την ελευθερίαν της Ελλάδος.

Ημείς φαινόμενοι άξιοι της προπατορικής αρετής και του παρόντος αιώνος, είμεθα ευέλπιδες, να επιτύχωμεν την υπεράσπισιν αυτών και βοήθειαν· πολλοί εκ τούτων φιλελεύθεροι θέλουνσι έλθη διά να συναγωνισθώσι με ημάς. Κινηθήτε, ω φίλοι, και θέλετε ιδή μίαν κραταιάν δύναμιν να υπερασπισθή τα δίκαιά μας! Θέλετε ιδή και εξ αυτών των εχθρών μας πολλούς, οίτινες παρακινούμενοι από την δικαίαν μας αιτίαν, να στρέψωσι τα νώτα προς τον εχθρόν και να ενωθώσι με ημάς· ας παρηρσιασθώσι με ειλικρινές φρόνημα, η Πατρίς θέλει τους εγκολπωθή! Ποιος λοιπόν εμποδίζει τους ανδρικούς σας βραχίονας; Ο άνανδρος εχθρός μας είναι ασθενής και αδύνατος, οι στρατηγοί μας έμπειροι, και όλοι οι ομογενείς γέμουσιν ενθουσιασμού!

Ενωθήτε λοιπόν, ως ανδρείοι και μεγαλόψυχοι Έλληνες! Ας σχηματισθώσι φάλαγγες εθνικαί, ας εμφανισθώσι πατριωτικάί λεγεώνες, και θέλετε ιδή τους παλαιούς εκείνους κολοσσούς του δεσποτισμού να πέσωσιν εξ ιδίων, απέναντι των θριαμβευτικών μας σημαιών. Εις την φωνήν της σάλπιγγός μας όλα τα παράλια του Ιονίου και Αιγαίου πελάγους θέλουνσι αντηχήση· τα Ελληνικά πλοία τα οποία εν καιρώ ειρήνης ήξευραν να εμπορεύονται και να πολεμώσι, θέλουνσι σπείρη εις όλους τους λιμένας του τυράννου με το πυρ και την μάχαιραν την φρίκην και τον θάνατον.

Ποία Ελληνική ψυχή θέλει αδιαφορήση εις την πρόσκλησιν της Πατρίδος; Εις την Ρώμην, ένας του Καίσαρος φίλος σείων την αιματωμένην χλαμύδα του τυράννου, εγείρει τον λαόν. Τι θέλετε κάμη σεις ω Έλληνες, προς τους οποίους η Πατρίς γυμνή δεικνύει μεν τας πληγάς της, και με διακεκομμένην φωνήν επικαλείται την βοήθειαν των τέκνων της; Η Θεία Πρόνοια, ω φίλοι συμπατριώται, ευσπλαγχνισθείσα πλέον τας δυστυχίας μας, νυδόκησεν ούτω τα πράγματα, ώστε με μικρόν κόπον θέλομεν απολαύση με την ελευθερίαν πάσαν ευδαιμονίαν. Αν λοιπόν από αξιόμεμπτον αβελτηρίαν αδιαφορήσωμεν, ο τύραννος γενόμενος αγριώτερος, θέλει πολλαπλασιάση τα δεινά μας, και θέλομεν καταντήση διά παντός το δυστυχέστερον πάντων των εθνών.

Στρέψατε τους οφθαλμούς σας, ω συμπατριώται! και ιδετε την ελεεινήν μας κατάστασιν· ιδετε εδώ τους ναούς καταπατημένους· εκεί τα τέκνα μας αρπαζόμενα, διά χρήσιν αναιδεστάτην της αναιδούς φιληδονίας των βαρβάρων τυράννων μας· τους οίκους μας γεγυμνωμένους, τους αγρούς μας λεηλατημένους και ημάς αυτούς ελεεινά ανδράποδα.

Είναι καιρός να αποτινάξωμεν τον αφόρητον τούτον ζυγόν, να ελευθερώσωμεν την Πατρίδα, να κρημνίσωμεν από τα νέφη την ημισέληνον, διά να υψώσωμεν το σημείον, δι' ου πάντοτε νικώμεν: λέγω τον Σταυρόν, και ούτω να εκδικήσωμεν την Πατρίδα, και την

ορθόδοξον ημών Πίστιν από την ασεβή των ασεβών καταφρόνησιν.

Μεταξύ ημών ευγενέστερος είναι, ος τις ανδρειοτέρως υπερασπισθή τα δίκαια της Πατρίδος, και ωφελιμώτερας την δουλεύση. Το έθνος συναθροιζόμενον θέλει εκλέξη τους δημογέροντάς του, και εις την υψίστην ταύτην βουλήν θέλουσιν υπείκει όλαι μας αι πράξεις.

Ας κινηθώμεν λοιπόν με εν κοινόν φρόνημα· οι πλούσιοι ας καταβάλωσι μέρος της ιδίας περιουσίας, οι ιεροί ποιμένες ας εμψυχώσωσι τον λαόν με το ιδιόν των παράδειγμα, και οι πεπαιδευμένοι ας συμβουλευώσωσι τα ωφέλιμα. Οι δε εν ξέναις αυλαίς υπουργούντες στρατιωτικοί και πολιτικοί ομογενείς αποδίδοντες τας ευχαριστίας εις ην έκαστος υπουργεί δύναμιν, ας ορμήσωσιν όλιοι εις το ανοιγόμενον ήδη μέγα και λαμπρόν στάδιον, και ας συνεισφέρωσιν εις την πατρίδα τον χρεωστούμενον φόρον, και ως γενναίοι ας ενοπλισθώμεν όλιοι άνευ αναβολής καιρού, με το ακαταμάχητον όπλον της ανδρείας, και υπόσχομαι εντός ολίγου την νίκην, και μετ' αυτής παν αγαθόν. Ποίοι μισθωτοί και χαύνιοι δούλιοι, τολμούν να αντιπαραταχθώσιν απέναντι λαού, πολεμούντος υπέρ της ιδίας ανεξαρτησίας; Μάρτυρες οι ηρωϊκοί αγώνες των προπατόρων μας· μάρτυς η Ισπανία, ήτις πρώτη και μόνη κατετρόπωσε τας απηττήτους φάλαγγας ενός τυράννου.

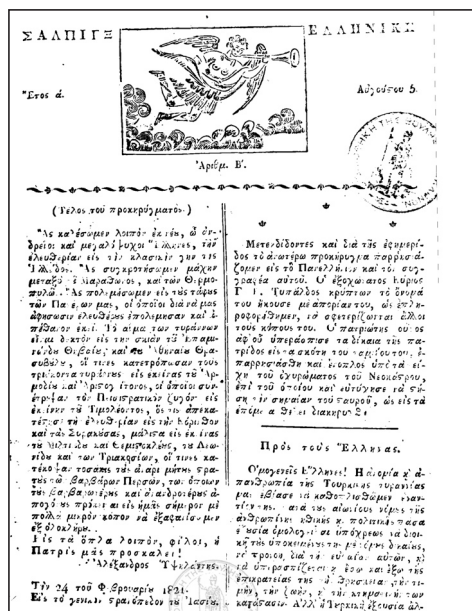
Με την ένωσιν, ω συμπολίται, με το προς την ιεράν θρησκείαν σέβας, με την προς τους νόμους και τους στρατηγούς υποταγήν, με την ευτολμίαν και σταθερότητα, η νίκη μας είναι βεβαία και αναπόφευκτος· αυτή θέλει στεφανώση με δάφνας αιεθαλείς τους ηρωϊκούς αγώνας μας· αυτή με χαρακτήρας ανεξαλείπτους θέλει χαράξη τα ονόματα ημών εις τον ναόν της αθανασίας, διά το παράδειγμα των επερχομένων γενεών. Η Πατρίς θέλει ανταμείψη τα ευπειθή και γνήσιά της τέκνα με τα βραβεία της δόξης και τιμής· τα δε απειθή και κωφεύοντα, εις την τωρινήν της πρόσκλησιν, θέλει αποκηρύξη ως νόθα και ασιανά σπέρματα, και θέλει παραδώση τα ονόματά των, ως άλλων προδοτών, εις τον αναθεματισμόν και κατάραν των μεταγενεστέρων.

(Το λοιπόν εις το ακόλουθον φύλλον)

Β' ΦΥΛΛΟ

5 Αυγούστου 1821

Τέλος του προκηρύγματος

As καλέσωμεν λοιπόν εκ νέου, ω ανδρείοι και μεγαλόψυχοι Έλληνες, την ελευθερίαν εις την κλασσικήν γην της Ελλάδος. As συγκροτήσωμεν μάχην μεταξύ του Μαραθώνος και των Θερμοπυλών. As πολεμήσωμεν εις τους τάφους των Πατέρων μας, οι οποίοι διά να μας αφήσωσιν ελευθέρους επολέμησαν και απέθανον εκεί. Το αίμα των τυράννων είναι δεκτόν εις την σκιά του Επαμεινώνδου Θηβαίου και του Αθηναίου Θρασυβούλου, οίτινες κατετρόπωσαν τους τριάκοντα τυράννους εις εκείνας του Αρμοδίου και Αριστογείτονος, οι οποίοι συνέτριψαν τον Πεισιστρατικόν ζυγόν εις εκείνην του Τιμολέοντος, όστις απεκατέστησε την ελευθερίαν εις την Κόρινθον και τας Συρακούσας· μάλιστα εις εκείνας του Μιλτιάδου και Θεμιστοκλέους, του Λεωνίδου και των Τριακοσίων, οίτινες κατέκοψαν τοςάκις τους αναριθμήτους στρατούς των βαρβάρων Περσών, των οποίων τους βαρβαρωτέρους και ανανδροτέρους απογόνους πρόκειται εις ημάς σήμερον με πολλά μικρόν κόπον να εξαφανίσωμεν εξ ολοκλήρου.

Εις τα όπλα λοιπόν, φίλοι, η Πατρίς μας προσκαλεί!

Αλέξανδρος Υψηλάντης

Την 24 του Φεβρουαρίου 1821. Εις τό γενικόν στρατόπεδον του Ιαλίου.

Μετεκδίδοντες και διά της εφημερίδος το ανωτέρω προκήρυγμα παρρησιάζομεν εις το Πανελλήνιον και τον συγγραφέα αυτού. Ο εξοχώτατος Κύριος Γ. Ι. Τυπάλδος κρύπτων το όνομά του ήκουσε με απορίαν του, ως επληροφορήθημεν, να σφετερίζονται άλλοι τους κόπους του. Ο πατριώτης ούτος αφ' ου υπεράσπισε τα δίκαια της πατρίδος εις τα σκότη του ταμείου του, επαρρησιάσθη και ένοπλος υπό τα τείχη του οχυρώματος του Νεοκάστρου, επί του οποίου και ευτύχησε να στήση την σημαίαν του σταυρού, ως εις τα επόμενα θέλει διακηρυχθή.

Προς τους Έλληνες

Ομογενείς Έλληνες! Η ανομία και απανθρωπιά της Τουρκικής τυραννίας μας εβίασε να καθοπλισθώμεν εναντίον της. Κατά τους αιωνίους νόμους της ανθρωπίνης ηθικής και πολιτικής, πάσα εξουσία ομολογείται υπόχρεως να διοική τους υποκειμένους της με νόμους δικαίους, να προνοή διά την ευζωίαν αυτών, και να υπερασπίζεται και έσω και έξω της επικρατείας της την θρησκείαν, την τιμήν, την ζωήν, και την κτηματικήν των κατάστασιν.

Αλλ' η Τουρκική εξουσία άλλους νόμους δεν εγνώριζε παρά τα πάθη και την θέλησίν της. Η Τουρκική εξουσία καθύβριζε την ιεράν θρησκείαν μας και ουδέ μικρόν τόπον προς οικοδομήν ναού δεν μας έδιδεν επάνω εις την γην των πατέρων μας, χωρίς να μας τον πωλή με υπέρογκον ποσότητα χρημάτων. Η Τουρκική εξουσία ετόλμα κατά των υπηκόων της τας πλέον κτηνώδεις ύβρεις και ασελγείας. Η Τουρκική εξουσία εβασάνιζεν, εκρέμαζε και έσφαττεν ακρίτως και ανόμως όποιον ήθελεν, έχουσα πλησίον της δημίους ετοιμούς να εκτελώσι τα θηριώδη και απάνθρωπά της νεύματα. Η Τουρκική εξουσία εθεώρει ως αμάρτημα την πλουσίαν κατάστασιν των υπηκόων της, και υπό διαφόρους προφάσεις τους εγύμνωνε, πολλάκις δε και τους εθανάτωνε, διά να οικειοποιηθή όλα των τα υπάρχοντα.

Συντόμως, υπό την Τουρκικήν εξουσίαν το έθνος μας έπασχεν ακαταπαύστως όσα ουδέ φανεροί πολέμιοι δεν ήθελαν πράξει κατά φανερών πολεμίων. Πολεμούμεν λοιπόν διά να καταβάλωμεν εξουσίαν πολέμιον θείων και ανθρωπίνων δικαιωμάτων και καθηκόντων και κανέν έθνος δικαίως κρίνον, δεν ευρίσκει παράλογον ή αντιπολιτικήν την κατά της Τουρκικής τυραννίας ανέγερσίν μας. Διά ταύτα πρέπει και εις τας κατά μέρος ενεργείας και πράξεις του πολέμου μας, να φερώμεθα ευτάκτως, να πολεμώμεν ανδρείως τους ενόπλους εχθρούς και εις γην και εις θάλασσαν· να μεταχειριζώμεθα δε φιλανθρώπους τους αόπλους, και όσοι παραδίδονται απλώς ή με συνθήκας. Ούτως απαιτεί και η δικαιοσύνη, και το συμφέρον και η δόξα του Ελληνικού ονόματος. Οστις δε ήθελε φέρεσθαι με απανθρωπία ή παράβασιν συνθηκών προς τους παραδιδομένους πολέμιους, ο τοιούτος καταδικάζεται ως πολέμιος του Γένους· χρεωστούν ομοίως άπαντες να αποδίδωσι το οφειλόμενον σέβας εις τας Ευρωπαϊκάς διοικήσεις, και κανείς να μη πειράζη μη δ' εις το παραμικρόν ούτε εις την γην, ούτε εις την θάλασσαν άνθρωπον ή πράγμα Ευρωπαϊκής διοικήσεως ή άλλου τινός έθνους ουδετέρου εις τον παρόντα πόλεμον. Οστις δε ήθελε πράξει τι εναντίον και ούτος θεωρούμενος ως πολέμιος του γένους, θέλει καταδικάζεσθαι μ' όλην την δικαίαν αυστηρότητα· και πάσα Ευρωπαϊκή εξουσία λαβούσα αυτόν παρακαλείται να τον στέλλη εις τον πλησιέστερον διοικητήν Έλληνα. Σημειωτέον δε, ότι τα πολεμικά Έλληνικά πλοία πρέπει να έχωσιν έγγραφον άδειαν ή από Υδραν, ή από Σπέτζας ή από Ψαρά, ή από τον εν Πελοποννήσω Πληρεξούσιον αρχιστράτηγον· όθεν εάν πιασθή κανέν χωρίς τοιαύτην άδειαν από τον Έλληνικόν στόλον, θέλει εξουσιάζεσθαι ως ληστρικόν, και οι άνθρωποι θέλουν καταδικάζεσθαι ως πειραταί· εάν δε πιασθή από Ευρωπαϊκήν δύναμιν παρακαλείται να κάμη ως άνωθεν.

Πολιορκία της Τριπολιτζάς

Η πόλις της Τριπολιτζάς κείται εις ωραιοτάτην πεδιάδα, πλησίον εις πετρώδη βουνά ονομαζόμενα Τρικόρυφα, εντός της Αρκαδίας· οι ευρισκόμενοι εις αυτήν οπλοφόροι Τούρκοι είναι, ως λέγουν, περίπου τέσσαρες χιλιάδες, εκ των οποίων το ήμισυ σχεδόν είναι Αλβανοί· όλοι δε οι κάτοικοι, συμποσούμενοι εις περίπου τριάκοντα χιλιάδας πάσχουν μεγάλην έλλειψιν ζωοτροφιών· αντί ελαίου μεταχειρίζονται ρητίνην, την οποίαν εξάγουν από την ιλύν του οίνου, εις τον οποίον συνειθίζουν οι Πελοποννήσιοι να την βάλλωσι διά να τον προφυλάττωσιν από την οξύνησιν. Το νερόν είναι ολίγον διότι το έξωθεν ερχόμενον εκόπη προ πολλού· το δε έσω της πόλεως είναι φρεάτειον, και πλησιάζει εις την παντελή έλλειψιν· διά ταύτα όλοι οι κάτοικοι, και τα ζώα των εξασθενούν καθ' ημέραν και αποθνήσκουν οι μεν από λοιμικήν, οι δε από κώλικα.

Οι πολιορκούντες την Τριπολιτζάν Έλληνες είναι εξ χιλιάδες και καθημερινώς αυξάνει ο αριθμός αυτών διά την παρουσίαν του πληρεξουσίου αρχιστρατήγου Δημητρίου Υψηλάντη, και τοσούτον ετελειοποιήθη η πολιορκία της πόλεως, ώστε οι εχθροί στενοχωρούνται πανταχόθεν· τα κανόνια επλησίασαν και ήδη προσβάλλωσι δυνατά και εις την πόλιν και εις το περιτείχισμά της· είναι δε ελπίς εντός ολίγου να λάβη τέλος η πτώσις της. Φθάσας ο διαληφθείς πρίγκιψ εις Πελοπόννησον έγγραφεν ευθύς εις Τριπολιτζάν προτρέπων τους πολιορκημένους εις συνθήκας· αλλ' ούτοι ελπίζοντας ακόμη να έλθη εις αυτούς βοήθεια και τρέφοντες τον λαόν με ματαίους ελπίδας δεν έστερξαν εις το πρόβλημα, και ούτως επιμένουσιν ισχυρογνομόνως.

Υδρα

Επιστολή του ευγενούς Κυρίου Γιακουμάκη Τουμπάζη από θ' Ιουλίου 1821 εκ του Ελληνικού στόλου

Ευγενέστατοι άρχοντες και λοιποί κάτοικοι!

Σας δηλοποιούμεν, ότι προχθές φθάσαντες εις Ψαρά, εμάθαμεν ότι ο εχθρικός στόλος ευρίσκετο εις Σάμον εις Κολώνας, και έπασχον να απατήσωσι τους Σαμίους, διά να παραδοθώσι, λέγοντες ότι επαραδόθησαν και αι εδικαί μας νήσοι· πλην οι Σάμιοι δεν έδωκαν πίστιν, και εβάσταξαν· ημείς δε χθες εμισεύσαμεν από Ψαρά, και προς το βράδυ εφθάσαμεν πλησίον των παραλίων της Ασίας και Σάμου, και εβεβαιώθημεν από το Βαθύ, ότι ο Τουρκικός στόλος συνίσταται από οκτώ μεγάλα πλοία και τα άλλα μικρά, και ότι έστειλαν εις Κουσάντασι τα καμπανήσια (φορτηγικά πλοία), διά να πάρουν στράτευμα και να το περάσουν εις Σάμον. Σήμερον το πρωί τα είδαμεν κάτω από το Κουσάντασι οκτώ τον αριθμόν, εις τα οποία επλησίασαμεν και εκτυπήσαμεν και αυτά και τα έξω οχυρώματα και τας σκηνάς. Από τα καράβια εβγήκεν όλον το στράτευμα έξω από τον φόβον· όθεν υπήγαν αι βάρκαι μας και έβαλαν φωτίαν, και έκαυσαν και τα οκτώ. Προς το μεσημέρι είδαμεν εν Τουρκικόν του στόλου πλοίον προς τον πορθμόν της Σάμου (Ταρ-μπογάς), και εστοχάσθημεν ότι ήταν όλος ο Τουρκικός στόλος εις τα πανία· όθεν μη έχοντες καιρόν να συμβουλευθώμεν, εκινήσαμεν κατ' αυτού με ολίγα πλοία, και ο μεν Τουρκικός στόλος εξεπελάγωσε κάτωθεν του πορθμού, και εσυνάζοντο

όλα ομού μακράν· ημεῖς δε ἐπλησιάζομεν εἰς αὐτά, τα ὁποῖα ἐστάθησαν καὶ μας ἐπρόσμενον· ἦσαν δε τέσσαρα δελῖνια, τέσσαρες φρεγάδες, ἐν κροβέττον, καὶ τα ἄλλα μικρά.

Κάτοικοι της Λειβαδίας καὶ τῶν πέριξ χωρίων!

Δεν ἔπρεπεν εἰς τὸν πόλεμον τούτον νὰ μένη κανεῖς ἀργός ἢ ἀδιάφορος· ἐπιστηριγμένοι εἰς τὴν θεῖαν βοήθειαν ὅλοι οἱ ὁμογενεῖς λαοὶ ἐσυμφώνησαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ πιάσουν τα ὅπλα, διὰ νὰ καταστρέψουν τὴν παράνομον καὶ ἀπάνθρωπον τυραννίαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν τὸ γένος ἐβασανίζετο τόσους χρόνους. Τα ἀναντίρρητα δίκαια τοῦ πολέμου μας σεβόμενα καὶ ὅλα τα ἔθνη τῆς Ευρώπης, στέκονται μακρόθεν ἀδιάφορα διὰ τοὺς πολιτικούς τῶν δεσμούς, με τὴν ψυχὴν ὁμῶς μας εὐχονται οἱ φιλέλληνες ἐκβασιν ἀγαθὴν· καὶ δὲν εἶναι καμμία ἀμφιβολία ὅτι θέλομεν λάβει τὴν ἀγαθὴν ταύτην ἐκβασιν, εἰάν ἔχωμεν ἀναμεταξὺ μας συμφωνίαν, καὶ εἰς τὸν κοινόν ἀγῶνα ἀπροφάσιστον προθυμίαν· καὶ διὰ τι νὰ μὴ τὴν ἔχωμεν; Ὅλοι εἴμεθα ἐνωμένοι με τὴν αὐτὴν οὐράνιον πίστιν· ὅλοι εἴμεθα μέλη τοῦ αὐτοῦ Γένους· ὅλοι κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον ἐτυραννούμεθα, καὶ ὅλοι μέλλομεν νὰ συναπολαύσωμεν τα ἀγαθὰ τῆς εὐνομίας· διὰ τι λοιπὸν νὰ μὴν εἴμεθα ἐνωμένοι; Διὰ τι ὅλον τὸ Γένος νὰ μὴν εἶναι μία δύναμις καὶ μία ψυχὴ ἐναντίον τοῦ κοινού ἐχθροῦ, ὥστε νὰ τὸν κατατροπώσωμεν με μεγαλυτέραν ευκολίαν καὶ τὸ οὐρηγορώτερον; Πόσον ἀναίσθητοι, πόσον ἀντίχριστοι, πόσον μιαιοὶ καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀνόματος ἀνάξιοι εἶναι ὅσοι δὲν συντρέχουν με ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς τούτον τὸν ἐθνικόν μας καὶ ἱερόν πόλεμον! Λειβαδῖται, ἡ ἀσυμφωνία καὶ τὰ πάθη βλέπετε πόσα κακὰ σας ἐπροξένησαν, ἐνῶ νῆτέτε ἔχει τῶρα τὴν πατρίδα σας ἐλευθέραν, ἀν ἔλειπαν τὰ πάθη· ἐνωθήτε καν τῶρα, Λειβαδῖται, καὶ πνίξαντες πᾶσαν διχόνοιαν, λάβετε τα ὅπλα, καὶ ἀκολουθήσατε τοὺς Καπιτανέους σας κατὰ τῶν ἀσεβῶν πολεμίων. Ἰδέ σας στέλλω καὶ τὸν γενναῖον καὶ πιστόν τῆς ἐλευθερίας υπέρμαχον Ζαρίφην, διὰ νὰ συνάξῃ ὑποκάτω εἰς τὴν σταυροφόρον σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ὅλους, ὅσοι ἐμποροῦν νὰ πιάσουν τα ὅπλα. Προσέχετε ὁμῶς νὰ ἴσθε εὐπειθεῖς καὶ νὰ μὴ κακοποιήτε Τούρκους ἀόπλους, ἢ ὅσοι σας παραδίδουν τα ἄρματα· διότι δὲν πολεμοῦμεν ἄλλους, παρά τοὺς τυράννους μας, ὅσοι θέλουν ἀκόμη νὰ κρατοῦν ἄρματα ἐναντίον μας. Μετ' ὀλίγον θέλω σας στείλει καὶ ἓνα ἀπὸ τοὺς οφφικιάλους μου· ἐν τοσούτῳ δὲ εὐχομαι εἰς ὅλους νίκην καὶ κράτος.

Τρικόρυφα, τὴν 14 Ἰουλίου 1821

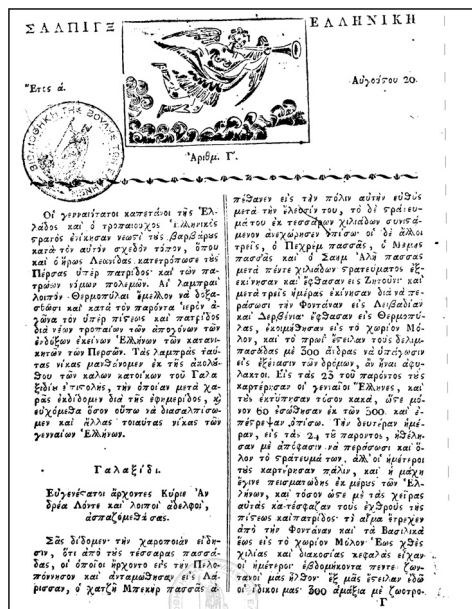
Ομογενείς Χειμαρραίοι!

Η Ελλάς τέλος πάντων εκινήθη εις τα όπλα διά την ελευθερίαν της· έθνος του οποίου οι πρόγονοι επροτιμούσαν την ελευθερίαν περισσότερον παρά όλα τα αγαθά του κόσμου, του οποίου τα βιβλία edίδαξαν τα ξένα έθνη να ζουν με ευνομίαν, δεν έπρεπε τοιούτον έθνος να αναστενάξη παντοτεινά υποκάτω εις τον βαρύτατον και σκληρότατον ζυγόν ενός ξένου και βαρβάρου έθνους, το οποίον εξέρασεν ένα καιρόν η Ανατολή διά τας αμαρτίας των πατέρων μας. Εκηρύχθη πανταχόθεν ο πόλεμος εναντίον του, απεφασίσθη των τυράννων η πτώσις. Οποιος είναι Έλλην, ας εξυπνήση τώρα, ας συλλογισθή κατά βάθος την απόφασιν του Γένους, και ας συνδράμη με όλην του την ψυχήν και καρδίαν. Είναι αληθινόν, ότι δεν έχομεν μεγάλας δυνάμεις και προετοιμασίας· είναι όμως αληθέστερον, ότι και οι τύραννοί μας ευρέθησαν ανέτοιμοι, και είναι αδύνατοι και άνανδροι· εφαινοντο ανδρείοι, ενόσω ημείς τους εφοβούμεθα· ευθύς όμως οπού απεφασίσαμεν να αποτινάξωμεν τον ζυγόν, οι τύραννοί μας τρέμουν· εν ενί λόγω, διά την ελευθερίαν των Ελλήνων άλλο δεν λείπει εις τους Έλληνας, παρά τελεία ομόνοια και αληθινή προθυμία. Ας παύσουν τα πάθη, ας συνεισφέρη έκαστος το δυνατόν, ας καθοπλισθούν οι δυνατοί εις τα όπλα, ας βοηθήσουν χρηματικώς οι έχοντες χρήματα, και ευθύς ο σαπημένος κολοσσός του τυράννου θέλει κρημνίζεσθαι πανταχόθεν, και εντός ολίγου θέλει κατεδαφισθή. Χειμαρραίοι, αν χρειάζεσθε και άλλην απόδειξιν, οποίος είναι ο παρών πόλεμος, φαντασθήτε τον Αλέξανδρον Υψηλάντην ερχόμενον με στράτευμα πολυάριθμον, φαντασθήτε και εμέ τον αυτάδελφόν του υπομένοντα παν είδος κακουχίας και αγωνιζόμενον υπέρ της ελευθερίας των Ελλήνων με απόφασιν να θυσιάσω και αυτήν την ζωήν μου, αν γένη χρεία. Μη μικροψυχείτε λοιπόν· αγωνίζεσθε με προθυμίαν, όπως εμπορείτε, και εντός ολίγου, θέλομεν λάβει από αυτόν τον πόλεμον όσα εις την αρχήν μας λείπουν. Προσμένω όμως και από την Ευρώπην να με έλθουν αρκετά πολεμικά αναγκαία.

Τρικόρυφα, την 12 Ιουλίου 1821

Γ' ΦΥΛΛΟ

20 Αυγούστου 1821

Οι γενναϊότατοι καπετάνοι της Ελλάδος και ο τροπαιούχος Ελληνικός στρατός ενίκησαν νευωστί τους βαρβάρους κατά τον αυτόν σχεδόν τόπον, όπου και ο ήρωας Λεωνίδας κατετρόπωσε τους Πέρσας υπέρ πατρίδος· και των πατρών νόμων πολεμών. Αι λαμπραὶ λοιπὸν Θερμοπύλαι ἐμελλον να δοξασθῶσι και κατά τον παρόντα ιερὸν αγώνα τον υπέρ πίστεως και πατρίδος διὰ νέων τροπαίων των απογόνων των ενδόξων εκείνων Ελλήνων, των κατανικητῶν των Περσῶν. Τας λαμπράς ταύτας νίκας μανθάνομεν εκ της ακολουθούτου των καλῶν κατοίκων του Γαλαξιδίου επιστολής, την οποίαν μετὰ χαράς εκδίδομεν διὰ της εφημερίδος, και ευχόμεθα ὅσον ούπω να διασαλπίσωμεν και άλλας τοιαύτας νίκας των γενναίων Ελλήνων.

Γαλαξίδι

Ευγενέστατοι ἄρχοντες.

Κύριε Ανδρέα Λόντε και λοιποὶ ἀδελφοί, ἀσπαζόμεθά σας.

Σας δίδομεν την χαροποιὸν εἰδησιν, ὅτι ἀπὸ τους τέσσαρας πασσάδας, οι οποίοι ἤρχοντο εις την Πελοπόννησον και ανταμώθησαν εις Λάρισσαν, ο Χατζή Μπεκέρ πασσάς απέθανεν εις την πόλιν αὐτὴν ευθύς μετὰ την ἑλευσίν του, το δε στράτευμά του εκ τεσσάρων χιλιάδων συνιστάμενον ανεχώρησεν οπίσω· οι δε ἄλλοι τρεις, ο Πεχρέμ πασσάς, ο Μεμής πασσάς και ο Σαήμ Αλή πασσάς, μετὰ πέντε χιλιάδων στρατεύματος ἐξεκίνησαν και ἐφθασαν εις Ζητούνι· και μετὰ τρεις ἡμέρας ἐκίνησαν διὰ να περάσωσι την Φοντάναν εις Λειβαδίαν και Δερβένια· ἐφθασαν εις Θερμοπύλας, ἐκοιμήθησαν εις το χωρίον Μόλον, και το πρωὶ ἐστείλαν τους δελιμπασάδας με 300 ἄνδρας να υπάγωσιν εις ἐξέτασιν των δρόμων, αν εἶναι ἀφύλακτοι. Εἰς τας 23 του παρόντος τους καρτέρησαν οι γενναῖοι Ἕλληνες, και τους ἐκτύπησαν τόσον κακὰ, ὥστε μόνον 60 ἐσώθησαν εκ των 300 και ἐπέστρεψαν οπίσω. Την δευτέραν ἡμέραν, εις τας 24 του

παρόντος, ηθέλησαν με απόφασιν να περάσωσι και όλον το στράτευμά των, αλλ' οι ημέτεροι τους καρτέρησαν πάλιν, και η μάχη έγινε πεισματώδης εκ μέρους των Ελλήνων, και τόσον ώστε με τας χείρας αυτάς κατέσφαζαν τους εχθρούς της πίστεως και πατρίδος· το αίμα έτρεχεν από την Φοντάναν και τα Βασιλικά έως εις το χωρίον Μόλον. Εως χθες χιλίας και διακοσίας κεφαλάς είχαν οι ημέτεροι· εβδομήκοντα πέντε ζωντανοί μας ήλθον· εξ μας έστειλαν εδώ οι ιδικοί μας· 300 αμάξια με ζωοτροφίας, 7 κανόνια, όλα τα πολεμικά εφόδια, 17 σημαίας, όλα τα τύμπανα, άτια, γεντίτζια, εν ενί λόγω άπειρα λάφυρα έπεσαν εις τας χείρας των Ελλήνων, και γρόσια επήραν οι ημέτεροι όσα ήθελαν. Τον Μεμήν πασσάν εσκότωσεν ο γενναίος καπετάνιος Γούρας, και ο Σαήμ πασσάς επληγώθη· και ακόμη έως χθες ευρίσκοντο εις τα δάση, εις τα ρεύματα και πεδιάδας αποθαμένοι, πληγωμένοι και γεροί κρυμμένοι από τον φόβον των, και αν θέλν ο Θεός θέλουν τελειώσει οι ημέτεροι και τους εναπολειφθέντας εντός ολίγου. Οι Έλληνες έχουν σκοπόν να εκστρατεύσωσιν εις Ζητούνι. Από τους ιδικούς μας έπεσαν κατ' εκείνην την μάχην μόνον 32, και 8 ή 10 επληγώθησαν. Τον Αρβανίτην μπολούμπασην Φράσαρην, τον οποίον εδώκαμεν προ ημερών εις αλλαγήν ομού με τον Σουμήν μπένν και επήραμεν τον γενναίον καπετάνιο Γεωργάκην, τον υιόν του Διοβουνίτη, επίασαν πάλιν οι ιδικοί μας Γωριανίται, επειδή ηθέλησε να εκβή και εις αυτήν την εκστρατείαν, ζωντανόν πληγωμένον και τον έκδειραν. Είθε εντός ολίγου να μας χαροποιήσητε και από την Πελοπόννησον με τον αφανισμόν των τυράννων· ελπίζομεν να σας ξαναχαροποιήσωμεν και με δεύτερον. Τώρα λοιπόν ελπίζομεν ότι δεν θέλουν κατέβη άλλοι εχθροί, και μην έχετε κανένα φόβον· μόνον θαρρυνθήτε και ανδρειωθήτε, να εξολοθρεύσωμεν τους εχθρούς της πίστεως και πατρίδος όσον τάχιστα και από τας Αθήνας. Ταύτα και μένομεν,

Οι δούλοι σας
κάτοικοι του Γαλαξιδίου
Γαλαξίδι 1821, Αυγούστου 23

Προειδοποιήσις προς τας Ευρωπαϊκάς αυλάς εκ μέρους του φιλογενούς στρατηγού των Σπαρτιατικών στρατευμάτων Πέτρου Μαυρομιχάλη, και της Μεσσηνιακής Συγκλήτου της Καλαμάτας.

Ο ανυπόφορος ζυγός της Οθωμανικής τυραννίας εις το διάστημα ενός και επέκεινα αιώνος κατήντησεν εις μίαν ακμήν ώστε να μη μείνη άλλο εις τους δυστυχείς Πελοποννησίους Γραικούς, ειμή μόνον η πνοή και αυτή διά να ωθή κυρίως τους εγκαρδίους των αναστεναγμούς· εις αυτήν την αθλίαν κατάστασιν όντες, υστερημένοι από όλα τα δικάιά μας, με μίαν γνώμην ομοφώνως απεφασίσαμεν να λάβωμεν τα άρματα, και να ορμήσωμεν κατά των τυράννων. Πάσα προς αλλήλους μας φατρία και διχόνοια, ως καρποί της τυραννίας, απερρίφθησαν εις τον βυθόν της λήθης, και άπαντες πνέομεν πνοήν ελευθερίας· αι χείρες μας αι δεδεμένοι μέχρι του νυν από τας σιδηράς αλύσους της βαρβαρικής τυραννίας ελύθησαν ήδη, και υψώθησαν μεγαλοψύχως προς όλεθρον της βδελυράς τυραννίας και έλαβον τα όπλα κατά των τυράννων· οι πόδες οι περιπατούντες εν νυκτί και ημέρα εις τας εναγγαρεύσεις της ασπλαγχχίας, τρέχουν εις απόκτησιν των δικαιωμάτων μας· η κεφαλή μας η κλίνουσα τον

αυχένα υπό τον ζυγόν, τον απετίναξε, και άλλο δεν φρονεί, ειμή την ελευθερίαν· η γλώσσα μας η αδυνατούσα εις το να προφέρη λόγον εκτός των ανωφελών παρακλήσεων προς εξιλέωσιν της μανίας των τυράννων, τώρα μεγαλοφώνως φωνάζει, και κάμνει να αντηχή ο αήρ το γλυκύτατον όνομα της ελευθερίας. Εν ενί λόγω, όλοι απεφασίσαμεν ή να ελευθερωθώμεν, ή να αποθάνωμεν· διό και προσκαλούμεν την συνδρομήν και βοήθειαν όλων των εξευγενισμένων Ευρωπαϊκών γενών, ώστε να δυνηθώμεν να φθάσωμεν ταχύτεως εις τον ιερόν και δίκαιον σκοπόν μας, και να λάβωμεν τα δικάιά μας, και να ανανεώσωμεν το τεταλαιπωρημένον Ελληνικόν γένος μας. Δικαίω τω λόγω η μήτηρ μας Ελλάς, εκ της οποίας και υμείς εφωτίσθητε, απαιτεί όσον τάχος την φιλάνθρωπον συνδρομήν και διά χρημάτων και διά όπλων, και διά συμβουλής, της οποίας εσμέν ευέλπιδες ότι θέλομεν αξιωθή· και ημείς θέλομεν σας ομολογεί άκραν υποχρέωσιν, και εν καιρώ θέλομεν δείξει και εμπράκτως την υπέρ της συνδρομής σας ευγνωμοσύνην μας.

Εκ του Σπαρτιατικού στρατοπέδου της Καλαμάτας τη 28 Μαρτίου 1821.

Πρώτον έτος της Ελευθερίας.

Εκ μέρους του εξοχωτάτου Πέτρου Μαυρομιχάλη αρχιστρατήγου των Πελοποννησιακών αρμάτων, και της εν Καλαμάτα Μεσσηνιακής Συγκλήτου.

Κατά την ια' του τρέχοντος ανεφάνη προς ημάς μία προκήρυξις εκ μέρους της αυτού υψηλότητος του Προέδρου και των εκλαμπροτάτων βουλευτών του κράτους και των πνωμένων Ιονικών νήσων, εκδοθείσα εις τύπον κατά την ζ' του αυτού τρέχοντος μηνός εις Κορφοίς, διορίζουσα μίαν επί λόγω θαλάσσιον πολιορκίαν εις όλα τα παράλια μέρη της Πελοποννήσου προβληθείσαν παρά του καπετάν Μπέη εξουσιαστού του κατά την Γουμένιτζαν ευρισκομένου Οθωμανικού στόλου, εξαιρουμένων των λιμένων Ναυπάκτου, Πάτρας, Αναβαρίνων, Μοθώνης, Κορώνης και Μονεμβασίας· με απορίαν όμως είδομεν την παρά του Ιονικού Ελληνικού και φιλοπάτριδος κράτους ενέργειαν του τοιούτου Οθωμανικού προβλήματος· διότι αν αυτό το θεωρήσωμεν ως χρεωστούμενον διά εθνικόν δικαίωμα εις βοήθειαν των Αγαρηνών των αδίκων κατακτητών της πατρίδος μας, καθώς και τω όντι φαίνεται από την κατ' όνομα εξαίρεσιν των υπό κατά φαντασίαν Οθωμανικήν εξουσίαν λιμένων, παραλόγως υποπίπτομεν εις την κατάκρισιν μιας παρανόμου αποστασίας, ήτις υπονοείται αδιστάκτως από την ενέργειαν αυτής της επί λόγω πολιορκίας· επειδή και ημείς, δικαίω τω λόγω νομίζομεν νόμιμον πατρικόν εθνικόν δικαίωμα την γενικήν απόφασιν ου μόνον της Πελοποννήσου, αλλά και απάσης της Γραικίας τού να αποτινάξωμεν τον τυραννικόν ζυγόν της Οθωμανικής δουλείας και να αναδειχθώμεν εις τον κόσμον ως πάλοι ποτέ έθνος ελεύθερον· και διά τούτο δεν επροβλέπαμεν ουδεμίαν απάντησιν του δικαίου αυτού επιχειρήματός μας από καμμίαν κραταιάν Ευρωπαϊκήν εξουσίαν, και εξαιρέτως από το Ιονικόν Ελληνικόν κράτος. Αλλά μάλιστα ετρέφαμεν και τρέφομεν ελπίδας συνδρομής και βοηθείας, καθώς και εν αρχή του επιχειρήματός μας με δημόσιον προκήρυξιν επεκαλέσθημεν διά την αισίαν έκβασιν του ιερού σκοπού μας, ο οποίος με το να αποβλέπη εις τον μηδενισμόν εκείνων των παρελθόντων πολυδύνων βασάνων μας, και εις απόκτησιν των προγονικών προνομίων μας δεν θέλει καταπαύσει μέχρι της εσχάτης

νημών αναπνοής.

Οθεν ελπίζομεν ότι η φιλοδίκαιος βαθύνοια της Ιονικής βουλής ανακρίνουσα ορθώς τα αίτια του εθνικού τούτου επιχειρήματός μας, ου μόνον θέλει μεταβάλει τας εκδοθείσας διαταγάς της χωρίς να επιμείνει εις την επικύρωσιν των αδίκων προβλημάτων του εχθρού της πατρίδος μας αλλά και θέλει δώσει χείρα βοηθείας εις την ευτυχή αποπεράτωσιν του θεαρέστου τούτου έργου μας.

Εξεδόθη από το γενικόν στρατόπεδον των πελοποννησιακών δυνάμεων εις Καλαμάταν της Μεσσηνίας κατά την ιβ' Μαΐου, αωκα', α' έτος της Ελευθερίας.

Σταμάτιος Αλεξ. Δημάδης
εξ απορρήτων της Βουλής

Πιστοί, φιλογενείς και φιλελεύθεροι Δερβανοχωρίται,

Ακούετε και βλέπετε πώς όλον το γένος των ορθοδόξων χριστιανών πολεμά τους απίστους Αγαρηνούς, διά να ελευθερωθή από τας ανυποφόρους τυραννίας των· εμάθετε όλοι σας πως και εγώ άφησα και συγγενείς και φίλους και αγαθά και ήλθα εις τούτα τα μέρη πληρεξούσιος αρχιστράτηγος, σταλμένος από τον πρώτον αρχιστράτηγον του έθνους, τον Αλέξανδρον Υψηλάντην, τον σεβαστόν μου αυτάδελφον, διά να πολεμήσω με τους αγαπητούς ομογενείς μου τον άνομον και ασεβέστατον τύραννον. Ο Θεός δεν υπόφερε πλέον να βλέπη τους απίστους να τυραννούν τους πιστούς· δεν υπόφερε πλέον να ακούη τους ασεβείς να βλασφημούν τους ευσεβείς· δεν υπόφερε να βλέπη τας αδικίας, τας αρπαγάς, τας ύβρεις και ατιμίας οπού έκαμναν οι Αγαρηνοί εις το γένος μας· διά τούτο απεφάσισε τον αφανισμόν τους, και τούτος ο πόλεμος είναι πόλεμος θεϊκός· όποιος χριστιανός δεν πολεμά τώρα τους απίστους τυράννους, αυτός δεν είναι πλέον χριστιανός, δεν είναι πιστόν τέκνον του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, αλλά είναι τέκνον του διαβόλου, εχθρός του Θεού, είναι προδότης Ιούδας. Ποίος αληθινός χριστιανός υποφέρει να κάθεται αργός εις τον ιερόν τούτον πόλεμον; Είναι ομοίως αντίχριστοι τουρκολάτραι, όσοι γράφουν και λέγουν πως πρέπει να μένωσιν οι χριστιανοί πιστοί ραγιάδες των Τούρκων· και πώς είναι δίκαιον ένα ολόκληρον έθνος να υποτάσσεται εις αδίκους και απανθρώπους τυράννους; Πώς είναι δίκαιον ένα ξένον και βάρβαρον έθνος να εξουσιάζη τόσους χρόνους τους Έλληνας, να κυριεύη τα υποστατικά των, να κατατρέχη την πίστιν των, να ατιμάξη τας φαμίλιας των, και να τους θανατώνη χωρίς κρίσιν, χωρίς νόμους, ωσάν τα κτήνη; Μήπως τάχα μας έκαμεν ο Θεός διά να ήμεθα σκλάβοι αλευθέρωτοι; Μήπως μας εχάρισε την ουράνιον πίστιν, διά να την υβρίζουν και να την ατιμάζουν οι άπιστοι; Μήπως μας εκατεδίκασε με κανένα νόμον του να δουλεύωμεν την γην, διά να παίρνουν τους καρπούς οι Μωαμετάνοι; Να εργαζώμεθα τας τέχνας, διά να αρπάζουν τους κόπους μας εκείνοι; Να υπανδρευώμεθα, διά να μην ορίζωμεν ούτε την γυναίκα μας, ούτε τα παιδιά μας; Είναι άθεοι τουρκολάτραι, όποιοι λέγουν πως πρέπει ακόμη να υποτασσώμεθα εις τους Τούρκους, και όποιοι είναι αληθινός χριστιανός πρέπει να τους μισή και να τους πολεμά ίσα με τους Τούρκους, ακόμη και χειρότερα. Σεις φιλελεύθεροι Δερβανοχωρίται, μένετε πάντοτε ενωμένοι με τους αληθινούς αδελφούς σας χριστιανούς· μένετε πιστοί εις την πίστιν, εις το

γένος και εις την πατρίδα σας. Ούτω κάμνετε το χρέος σας, ως πιστοί χριστιανοί και ομογενείς· ούτω θέλετε λάβει και από τον Αρχιστράτηγον του έθνους τιμάς και βραβεία, και από το έθνος προνόμια, αφού αφανίσωμεν τον τύραννον. Μένετε λοιπόν εις κάθε περίστασιν πιστοί, ανδρείοι, και φιλελεύθεροι, καταφρονούντες και απειλάς, και υποσχέσεις των τυράννων και των φίλων τους. Οποιος όμως ήθελε φανή προδότης, ή ήθελε καταπεισθή από τους εχθρούς ή από άλλον κανένα να παραβή τα χρέη του, ούτος όχι μόνον από τον Θεόν θέλει παιδευθή και εις την παρούσαν και εις την μέλλουσαν ζωήν, αλλά και το έθνος όλον θέλει τον κατατρέχει και αυτόν και τα παιδιά του. Αλλά μη γένοιτο κανείς από σας να φανή τοιούτος! Ημείς πιστεύομεν και σας ευχόμεθα να ήσθε σταθεροί· και σας παραγγέλλομεν να ακούετε και να κάμνετε με ευπείθειαν τας παραγγελίας των καπετανέων, μένοντες ενωμένοι διά να κατατροπώσητε τον εχθρόν, αν τολμήση να πατήση τους ιερούς τόπους σας.

Τρικόρυφα την 11 Ιουλίου 1821

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Οι Επαναστατικές «Προκηρύξεις» της «Μεσσηνιακής Γερουσίας»

*Του Προκοπίου Παυλοπούλου
τέως Προέδρου της Δημοκρατίας
Επίτιμου Καθηγητή της Νομικής Σχολής
του Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών*

Πρόλογος

Κατά τα επαναστατικά γεγονότα στην Καλαμάτα, την 23η Μαρτίου 1821, συγκροτήθηκε η «Μεσσηνιακή Γερουσία» -ή «Μεσσηνιακή Σύγκλητος»- η οποία μάλιστα εξακολούθησε να λειτουργεί και μετά την επίσημη έναρξη της Εθνεγερσίας, την 25η Μαρτίου 1821 στην Αγία Λαύρα. Συγκεκριμένα, μεταξύ άλλων η «Μεσσηνιακή Γερουσία» συγκάλεσε στη Μονή Καλτεζών Συνέλευση από προκρίτους, με σκοπό τη στοιχειώδη οργάνωση της αγωνιζόμενης ακόμη κατά των Οθωμανών Πελοποννήσου. Υπό τα δεδομένα αυτά η «Μεσσηνιακή Γερουσία» αποτέλεσε την πρώτη -έστω και πρωτόλεια- μορφή κεντρικής διοίκησης των επαναστατημένων Ελλήνων, η οποία οδήγησε στη συγκρότηση της «Πελοποννησιακής Γερουσίας» που επικύρωσε, την 27η Δεκεμβρίου 1821, τον «Οργανισμό της Πελοποννησιακής Γερουσίας». Ήτοι το ένα από τα Τοπικά Πολιτεύματα, τα οποία θεσπίστηκαν μετά την 25η Μαρτίου 1821. Για την ιστορική ακρίβεια και πληρότητα, η «Μεσσηνιακή Γερουσία» συγκροτήθηκε υπό τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη ως Πρόεδρο, αποτελούμενη από δώδεκα μέλη. Μία από τις σπουδαιότερες, από πλευράς ιστορικής σημασίας, δραστηριότητες της «Μεσσηνιακής Γερουσίας» είναι εκείνη, η οποία αφορά τη σύνταξη και διακίνηση, εντός και κατ' εξοχήν

εκτός Ελλάδας, των πρώτων «Προκηρύξεων» των επαναστατημένων Ελλήνων. Γίνεται λόγος περί «Προκηρύξεων» διότι, αντίθετα προς τη διαδεδομένη άποψη, η «Μεσσηνιακή Γερουσία» συνέταξε περισσότερα του ενός κείμενα «Προκηρύξεων» -κάποιες ενδείξεις, δίχως όμως ισχυρή ιστορική τεκμηρίωση, τείνουν προς το ότι μια τέτοια «Προκήρυξη» είχε σταλεί και στον Τσάρο της Ρωσίας- όπως προκύπτει από τα εξής:

Ι. Η «Προειδοποιήσις εις τας Ευρωπαϊκάς Αυλάς»

Το πρώτο, και πιο γνωστό, κείμενο της «Μεσσηνιακής Γερουσίας» συνιστά η «Προειδοποιήσις εις τας Ευρωπαϊκάς Αυλάς», κατ' ουσίαν το πρώτο πολιτικοδιπλωματικό έγγραφο των επαναστατημένων Ελλήνων, το οποίο απευθύνεται πρωτίστως στις τότε Μεγάλες Δυνάμεις της τότε Ευρώπης.

Α. Συγκεκριμένα, η «Προειδοποιήσις εις τας Ευρωπαϊκάς Αυλάς» είχε ως στόχο να καταστήσει γνωστό στον ευρωπαϊκό χώρο τον Αγώνα των επαναστατημένων Ελλήνων, προκειμένου ν' αποτινάξουν τον οθωμανικό ζυγό και να ιδρύσουν το «Νεότερο Ελληνικό Κράτος», ως ανεξάρτητο και αυτόνομο Έθνος-Κράτος. Το ως άνω κείμενο υπογράφεται από τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη και δημοσιεύθηκε στην πρώτη Εφημερίδα της Εθνεγερσίας, τη «Σάλπιγγα Ελληνικήν», την 20η Αυγούστου 1821. Η «Προειδοποιήσις εις τας Ευρωπαϊκάς Αυλάς» φέρει ημερομηνία την 28η Μαρτίου 1821, όμως πιθανότερη είναι η ημερομηνία της 25ης Μαρτίου 1821. Ο συντάκτης της «Προειδοποιήσεως εις τας Ευρωπαϊκάς Αυλάς» δεν είναι γνωστός, θεωρείται όμως ότι το κείμενο αυτό -όπως και άλλα παρεμφερή- συντάχθηκε από το επιτελείο της Φιλικής Εταιρείας στη Βλαχία και έφθασε στην Πελοπόννησο, συγκεκριμένα δε στην Καλαμάτα, μέσω των Δουκάκη και Παπαφλέσσα. Σε ό,τι αφορά το αντίγραφο της «Προειδοποιήσεως εις τας Ευρωπαϊκάς Αυλάς», το οποίο σώζεται στα «Βρετανικά Αρχεία» («Public Record Office» του «Foreign Office»), έχει μάλλον γραφεί από τον γραμματέα του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη Γεώργιο Παγώνη, μετέπειτα Πρωτοσύγκελλο Γεράσιμο.

Β. Το πλήρες κείμενο της «Προειδοποιήσεως εις τας Ευρωπαϊκάς Αυλάς» έχει ως εξής:

«Προειδοποιήσις εις τας ευρωπαϊκάς αυλάς, εκ μέρους του φιλογενούς αρχιστρατήγου των σπαρτιατικών στρατευμάτων Πέτρου Μαυρομιχάλη και της Μεσσηνιακής Συγκλήτου

Ο ανυπόφορος ζυγός της οθωμανικής τυραννίας εις το διάστημα ενός και απέκεινα αιώνος, κατήντησεν εις μίαν ακμήν, ώστε να μην μείνη άλλο εις τους δυστυχείς Πελοποννησίους γραικούς, ει μη μόνον πνοή και αυτή διά να ωθή κυρίως τους εγκαρδίους των αναστεναγμούς. Εις τοιαύτην όντες κατάστασιν στερημένοι από όλα τα δικάιά μας, με μίαν γνώμην ομοφώνως απεφασίσαμεν να λάβωμεν τα άρματα, και να ορμήσωμεν κατά των τυράννων. Πάσα προς αλλήλους μας φατρία και διχόνοια, ως καρποί της τυραννίας απερρίφθησαν εις τον βυθόν της λήθης, και άπαντες πνέομεν πνοήν ελευθερίας. Αι χείρες ημών αι δεδεμένοι μέχρι του νυν από τας σιδηράς αλύσσους της βαρβαρικής τυραννίας, ελύθησαν ήδη και

υψώθηκαν μεγαλοψύχως και έλαβον τα όπλα προς μηδενισμόν της βδελυράς τυραννίας. Οι πόδες ημών οι περιπατούντες εν νυκτί και ημέρα εις τας εναγκαρεύσεις τας ασπλάγγνους τρέχουν εις απόκτησιν των δικαιωμάτων μας. Η κεφαλή μας η κλίνουσα τον αυχένα υπό τον ζυγόν τον απετίναξε και άλλο δεν φρονεί, ει μη την ελευθερίαν. Η γλώσσα μας η αδυνατούσα εις το να προφέρη λόγον, εκτός των ανωφελών παρακλήσεων, προς εξιλέωσιν του βαρβάρου τυράννου, τώρα μεγαλοφώνως φωνάζει και κάμνει να αντηχή ο αήρ το γλυκύτατον όνομα της ελευθερίας. Εν ενί λόγω απεφασίσαμεν, ή να ελευθερωθώμεν, ή να αποθάνωμεν. Τούτου ένεκεν προσκαλούμεν επιπόνως την συνδρομήν και βοήθειαν όλων των εξευγενισμένων Ευρωπαϊκών γενών, ώστε να δυνηθώμεν να φθάσωμεν ταχύτερον εις τον ιερόν και δίκαιον σκοπόν μας και να λάβωμεν τα δικάιά μας. Να αναστήσωμεν το τεταλαιπωρημένον ελληνικόν γένος μας. Δικαίω τω λόγω η μήτηρ μας Ελλάς, εκ της οποίας και υμείς εφωτίσθητε, απαιτεί ως εν τάχει την φιλόανθρωπον συνδρομήν σας, και ευέλπιδες, ότι θέλει αξιωθώμεν, και ημείς θέλομεν σας ομολογή άκραν υποχρέωσιν, και εν καιρώ θέλομεν δείξη πραγματικώς την υπέρ της συνδρομής σας ευγνωμοσύνην μας.

*1821 Μαρτίου 23, εν Καλαμάτα. Εκ του σπαρτιατικού στρατοπέδου
Πέτρος Μαυρομιχάλης, αρχιστράτηγος σπαρτιατικού και μεσσηνιακού στρατού».*

II. Η «Προκήρυξις προς τους Αμερικανούς»

Δίχως να είναι γνωστή η ακριβής ημερομηνία -μάλλον όμως μέσα στον Μάρτιο του 1821, οπωσδήποτε δε μετά την 25η Μαρτίου του 1821- ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης απέστειλε, εκ μέρους της «Μεσσηνιακής Γερουσίας», και «Προκήρυξιν προς τους Αμερικανούς».

A. Η ως άνω «Προκήρυξις προς τους Αμερικανούς» εστάλη αρχικώς στον Αδαμάντιο Κοραή, στο Παρίσι. Ο Αδαμάντιος Κοραής την μετέφρασε μέσα σ' ελάχιστο χρονικό διάστημα, και την 27η Απριλίου 1821 έστειλε αντίγραφό της στον Αμερικανό Φιλέλληνα Έντουαρντ Έβερет, καθηγητή της Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Harvard και δημοσιογράφο, ο οποίος διετέλεσε μετέπειτα Κυβερνήτης και Γερουσιαστής της Πολιτείας της Μασσαχουσέτης. Μέσω του Έντουαρντ Έβερет, η προμνημονευόμενη μετάφραση της «Προκηρύξεως προς τους Αμερικανούς» δημοσιεύθηκε, για πρώτη φορά, την 25η Μαΐου 1821. Σε αυτήν τη δημοσίευση αναφέρθηκε και ο πρώην Πρόεδρος Μπαράκ Ομπάμα στο επίσημο δείπνο που του παρέθεσα ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, κατά την ιστορική επίσκεψή του στην Αθήνα, την 15η Νοεμβρίου 2016.

B. Το πλήρες κείμενο της «Προκηρύξεως προς τους Αμερικανούς» έχει ως εξής:

«Αποφασίζοντες να ζήσωμεν ή να αποθάνωμεν διά την ελευθερίαν, συρόμεθα προς εσάς από δικαίαν συμπάθειαν, διότι εις τον τόπον σας edιάλεξε να κατοική η ελευθερία, από μόνους εσάς λατρευομένη, καθώς ελατρεύετο από τους πατέρας μας. Όθεν επικαλούμενοι το όνομά της επικαλούμεθα εν ταυτώ το ιδικόν σας πεποιθότες, ότι μιμούμενοι εσάς θέλομεν μιμηθή τους προγόνους μας και δειχθή άξιοι εκείνων, αν φθάσωμεν να σας

ομοιάσωμεν. Αι αρεταί σας, ω Αμερικανοί! μας προσεγγίζουν εις εσάς, μ' όλον ότι μας χωρίζουν ευρύταται θάλασσαι. Ημείς σας νομίζομεν πλησιεστέρους παρά τα γειτονεύοντα με ημάς έθνη και σας έχομεν φίλους και συμπολίτας και αδελφούς, διότι είσθε δίκαιοι, φιλάνθρωποι και γενναίοι. Δίκαιοι, ότι και ελεύθεροι, φιλάνθρωποι και γενναίοι, ότι πολιτεύεσθε κατά το ευαγγέλιον. Η ελευθερία σας δεν επιστηρίζεται εις άλλων εθνών δουλείαν, ούτε η ευδαιμονία σας εις ξένας συμφοράς και ταλαιπωρίας, άλλ' εξ εναντίας, ελευθέρως και ευτυχώς ζώντες, επιθυμείτε να μετέχωσιν όλοι οι άνθρωποι από τα αυτά αγαθά, και ν' απολαύωσιν όσα δικαιώματα η φύσις εις όλους εξ ίσου εμοίρασεν. Εσείς πρώτοι εκηρύξατε τα δικαιώματα ταύτα και πάλιν πρώτοι εσείς τα εσεβάσθητε, αποδίδοντες εις τους αποκτηνομένους Αφρικανούς ανθρώπινον αξίωμα. Κατά το παράδειγμά σας κατέλυσεν η Ευρώπη την σκληράν εκείνην και απάνθρωπον σωματεμπορίαν και από εσάς ακόμη διδάσκεται δικαιοσύνην και μαθαίνει να καθαιρή ατόπους ή θανατηφόρους συνηθείας. Η δόξα αύτη, ω Αμερικανοί! εις μόνους εσάς ανήκει, και σας ανυψώνει υπεράνω όλων των φημισμένων διά της ευνομίας και ελευθερίας εθνών. Υμέτερον είναι, ω άνδρες! να επιθέσετε τον κολοφώνα εις την δόξαν σας, βοηθούντες μας να καθαρίσωμεν την Ελλάδα από τους μολύνοντας αυτήν εκ τετρακοσίων ετών βαρβάρους. Άξιον υμών αναντιρρήτως είναι να πληρώσετε των πεπολιτισμένων λαών το χρέος, να διώξετε την αμάθειαν και τυραννίαν από την πατρίδα των τεχνών και της ελευθερίας. Δεν θέλετε μμηθή βέβαια την αξιοκατάκριτον αδιαφορίαν ή μάλλον πολυχρόνιον αχαριστίαν τινών Ευρωπαίων. Όχι, ο λαός του Γουλιέλμου Πέννου, του Βασίγχθωνος και του Φραγκλίνου δεν θέλει αρνηθή βοήθειαν εις τους απογόνους του Φωκίωνος, του Θρασυβούλου, του Αράτου, του Φιλοποίμενος. Εσείς εδείξατε ήδη προς αυτούς τιμήν και εμπιστοσύνην πέμποντες τα τέκνα σας εις τα σχολειά των. Ηξεύρετε με οποίαν αγαλλίασιν τα υπεδέχθησαν εις την σταθεράν προς αυτά εύνοιαν εκείνων και περιποίησιν. Άλλ' αν ούτως έπραξαν δεδουλωμένοι, με πόσην φιλίαν και ζήλον θέλουν φέρεσθαι προς εσάς, όταν διά της συνεργείας σας συντρίψωσι τας αλύσεις των; Η Ελλάς, τότε θέλει σας δίδει κέρδη, τα οποία μάτην ηθέλατε προσμένει από τυφλούς και αγρίους δεσπότας. Οι δεσμοί της αδελφότητος και της ευγνωμοσύνης θέλουν ενώνει διά παντός τους Έλληνας και τους Αμερικανούς. Τα συμφέροντα ημών είναι τοιαύτα ώστε να δυναμώνουν πάντοτε την προς αλλήλους συμμαχίαν, θεμελιωμένην εις την ελευθερίαν και την αρετήν.

Εξ ονόματος της Μεσσηνιακής Συγκλήτου της εν Καλαμάτα

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ
αρχιστράτηγος»

Επίλογος

Τέλος, την 31η Μαρτίου 1821, στην Καλαμάτα, συντάχθηκε και κοινοποιήθηκε «προς τους ευγενεστάτους φιλογενείς Έλληνες, τους εν Λιβόρνω και Πίζα κατοικούντας», «Προκήρυξις» εκ μέρους της «νεοσυσταθείσης Συγκλήτου της Μεσσηνίας». Με το κείμενο αυτό η «Μεσσηνιακή Γερουσία» ζητούσε τη βοήθεια των κατά τ' ανωτέρω «φιλογενών Ελλήνων» για τη συνέχιση και ευόδωση της Εθνεγερσίας, η οποία είχε γίνει ήδη γνωστή ανά την Ευρώπη. Αυτή την προκήρυξη-έκκληση υπέγραφαν «οι εκ της νεοσυσταθείσης Συγκλήτου της Μεσσηνίας αδελφοί: Αναστάσιος Κορνήλιος, Αθανάσιος Δ. Κυριακός, Πανάγος Αλεξίου-Λογοθέτης, Ιωάννης Κ. Κυριακός, Γιαννάκης Ψάλτης, Πανάγος Πικουλάκης, Πανάγος Ψάλτης, Πανάγος Ζαρκόπουλος, Σπύρος Αντωνόπουλος, Γεώργιος Παγωνόπουλος, Ιωάννης Ηλιού Τζάνε, Γιαννάκης Π. Κυριακός και Δημήτριος Ρεμπούς».

Με φόντο το ιστορικό εκκλησάκι των Αγίων Αποστόλων στην Καλαμάτα, όπου κάθε χρόνο στις 23 Μαρτίου πραγματοποιείται η δοξολογία για την επέτειο απελευθέρωσης της πόλης, σε ειδική εκδήλωση της Ένωσης Ιδιοκτητών Ημερησίων Επαρχιακών Εφημερίδων στις 27-28 Οκτωβρίου του 2006 τιμήθηκε η «ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ»

ISBN 978-960-86515-3-1

9 789608 651531 >